

ONTMANTEL DE BASIS

Vrouwenvredeskamp Soesterberg

Ontmantel de basis

ontmantel de basis

naar een
feministische vredesbeweging

een uitgave van
vrouwenvredeskamp soesterberg

Het boek is gemaakt door Liesbeth van der Waals, Marijke Dronkers, Nonja Meintser, Marjan Nieuwenhuis, Marion Segaar, Marja van de Pol, Marijke Molenaar, Will van de Adel, Nanja Bushoff, Roswitha Pudlat, Marieke Perlstein, Ruth Wols, Maatje Quaak.

Verder hebben meegewerkt: Ada Hoksbergen, Aaf Kahlman, Keetje de Jong, Anna Alberts, Rina van der Kolk, Cora Verkuik, Anna Lont, Corrie Vollenhoven, Bo, Katinka, Petra, Meral Uslu, Jannetta van Gelder, vrouwen uit Rotterdam.

ISBN 90-70788-01-2

© Vereniging Vrouwenvredeskamp, 1983

Te bestellen bij de boekhandel of door overmaking van f 14,— (inclusief f 4,25 porto) op postgiro 4025412 t.n.v. Vereniging Vrouwenvredeskamp, Saenredamstraat 51^{II}, 1072 CC Amsterdam

INHOUD

Vooraf	9
I. VROUWENVREDESKAMP SOESTERBERG	11
Er moest veel gebeuren	
De voorbereiding en de eerste week van het kamp	12
Vredesvrouwen en Feministen samen	20
Mijn strijd voor vrede is veranderd	
Waarom ik als vredesaktiviste in het vrouwenvredeskamp meedoe	22
Feminisme houdt al vrede in	
Waarom ik als feminist in het vrouwenvredeskamp meedoe	24
Waarom een VROUWENVredeskamp	
Een discussiestuk, Soesterberg, 5 juni 1982	28
Huidige Vrouwenvredesbeweging	
Een hutspot van christelijke godsdienst, spiritualiteit, pacifisme, socialisme en een teentje feminisme	31
Kommentaar op 'een hutspot van christelijke godsdienst, spiritualiteit, pacifisme, socialisme en een teentje feminisme	34
II. VROUWEN EN MILITARISME	37
Patriarchaat en militair apparaat	38
Defensie dankzij on(der)betaald vrouwenwerk	43
En als de Russen nu komen?	47
De ideologie van het moederschap	52
Imperialisme	
Derde wereld, wapenexport en de positie van vrouwen	58
Vrouwen en militarisme	
Een verslag van discussies in en na het kamp	66
Vrouwen en geweld	
Een weergave van de discussies over dit thema in het vrouwenvredeskamp, 25 juni 1982	69

III. HET LEVEN IN HET KAMP	71
Dat zeg jij en niet ik	72
Wat bezielt me	76
Samen leven, overleven	78
Het leven in het kamp Door een bezoeker van het kamp	81
Aktiviteiten van het kamp	86
Het lijkt wel een anarchie Struktuur 1	88
Orde en netheid, vrouwen horen thuis Struktuur 2	90
Geen hiërarchie Struktuur 3	92
Macht in het kamp Een persoonlijke ervaring	96
Het informatie-centrum	98
Het is in het kamp begonnen Een interview over de invloed van het vrouwenvredeskamp op het persoonlijke leven	100
IV. MANNEN, MEDIA EN AUTORITEITEN	103
Ons mediabeleid	104
Massamedia over het kamp	108
Mediadrama's	113
De plaats van mannen Mannenprobleem 1	117
Mee laten doen of wegsturen Mannenprobleem 2	120
We waren veel te braaf Onze houding ten aanzien van de autoriteiten	123

Brief aan B & W	132
De ontruiming	134
V. AKTIE TEGEN MILITARISME	139
Hiroshima aktie	140
Blokkade	143
Aktie Volle Maan	145
Vrouwenmuurkrant	146
Geweldloze weerbaarheid Een diskussiedag op 10 juli	149
Vrouwenverzet tegen de kruisraket Toespraak voor de demonstratie tegen de kruisraketten op 4 september 1982 in Rotterdam	151
NIET naar Greenham common	153
WEL naar Greenham Common	154
VI. NAAR EEN FEMINISTIESE VREDESBEWEGING	157
Strategie van een feministiese vredesbeweging	158

Vooraf

Geïnspireerd door het Engelse vrouwen vredeskamp bij de toegang tot de militaire basis Greenham Common, is op 24 mei 1982 bij vliegbasis Soesterberg het eerste Nederlandse vrouwen vredeskamp opgezet. Naast het met ijzeren hekken omgeven terrein van enige miljoenen vierkante meter dat in beslaggenomen is voor gewelddadige doeleinden, werd een open terrein van enkele honderden vierkante meter in gebruik genomen voor een vredesaktie.

Dit initiatief is door velen enthousiast ontvangen, gezien het grote aantal vrouwen dat voor korte of lange duur in het kamp actief is geweest. Niet iedereen echter kon dit vredesinitiatief waarderen. Van begin af aan hebben B&W van Soest geprobeerd het kamp weg te krijgen. Elke opening die de wet hen verschafte (overtreden kampeerverordening, brandgevaar, hygiëne, diskriminatie dagrecreanten, bestemmingsplan, waterwingebied, uitlokken agressie) werd dankbaar aangegrepen om het kamp te laten verdwijnen. Na viereneenhalve maand is ze dat gelukt. Met politiegeweld is het kamp op 12 en 13 oktober 1982 ontruimd. Enkele vrouwen hebben desondanks nog tot zondag 17 oktober het terrein voor vredesdoeleinden bezet gehouden. Op die 17e oktober is het kamp pas echt beëindigd met een grote aktiedag. Overal uit het land kwamen vrouwen vertellen over de akties tegen militarisme en (kern)bewapening die zij de dag daarvoor onder de naam Vollemaansakties hadden gevoerd. Die dag werd besloten met de (voorlopige) laatste demonstratie naar de Nederlandse ingang van de vliegbasis.

De medewerking en steun die het vrouwen vredeskamp tijdens de duur van haar bestaan heeft gehad, was enorm. Honderden vrouwen hebben in het kamp met elkaar gediskussieerd over en aktie gevoerd tegen militarisme in het algemeen en kernbewapening en de militaire basis Soesterberg in het bijzonder. Zes logboeken vol aanmoedigingen en steunbetuigingen getuigen daar nu nog van. Overal uit Nederland, maar ook van buiten Nederland, kwamen de vrouwen. Uit Engeland, België, Duitsland, Denemarken en zelfs uit Polen, Israël, India en Guatemala. Het kamp ontving veel giften in de vorm van geld en goederen. Verschillende vrouwen vredesgroepen hebben in hun eigen omgeving hard gewerkt ten bate van het vredeskamp. Vrouwenaktiegroep de 'Radikale Amsterdamse Guerrilla Strijders' heeft uit solidariteit met het kamp het gemeentehuis van Soest bezet als protest tegen de toen dreigende ontroofing.

Het kamp inspireerde ook veel vrouwen, en enkele mannen, tot het opzetten van meer vredeskampen. Op 19 en 20 juni is er een vrouwen vredeskamp in Craailo geweest, op 10 en 11 juli in Gasselte en van 29 september tot 10 oktober in Valkenburg. In Volkel is er tijdens de vredes-

1 week een gemengd vredeskamp geweest.

Wat betreft de inhoudelijke kant van het kamp, de ruim vier maanden dat het kamp bestaan heeft, is te kort geweest om tot een specifieke vrouwenvisie op militarisme te komen. De vrouwen die actief waren in het kamp verschilden aanzienlijk van maatschappijvisie. Aan de ene kant waren er vrouwen die vanuit een feministiese visie het militarisme afwijzen, aan de andere kant waren er vrouwen die vanuit een traditionele christelijke visie kernwapens veroordelen, maar niet duidelijk anti-militaristies zijn. Er is in het kamp veelvuldig, langdurig en fel gediscussieerd over oorlog en vrede, mannen en vrouwen, militarisme en feminisme en met ons allen hebben we wel een stap gezet in de richting van een gemeenschappelijke vrouwenvisie op militarisme, maar meer ook nog niet. Dit boek weerspiegelt die gedeeltelijk verschillende visies en heeft dus niet een gemeenschappelijke maatschappijbeschouwing als achtergrond. We hopen dat dit de meningsvorming van degenen die dit boekje lezen extra stimuleert, zodat we met nog meer vrouwen tezamen verder kunnen werken aan een feministiese visie op en een strategie tegen (militair) geweld.

Het boek geeft zowel een weergave van discussies in het kamp en van discussies die in het kamp begonnen zijn en daarna voortgezet zijn, als een terugblik op het kamp.

De werkwijze was aldus: een achttal vrouwen die al in het kamp een losvaste groep vormden, hebben de verschillende artikelen geschreven of hebben andere vrouwen gevraagd artikelen te schrijven. De stukken zijn vervolgens in de groep besproken en zondig herschreven door dezelfde persoon of door iemand anders. Alle artikelen zijn dus min of meer kollektieve produkten, hoewel de verscheidenheid in visies bleef. Daardoor wordt niet elk stuk door alle vrouwen onderschreven.

vrouwenvredeskamp

soesterberg

In dit hoofdstuk staan een aantal zeer verschillende artikelen om snel zicht te krijgen op wat er zoal speelde in het kamp.

Het hoofdstuk begint met een beschrijving van de voorbereiding en de eerste week van het kamp. Daarna volgen drie persoonlijke stukken over vrouwen, vrede en het vrouwenvredeskamp, die in augustus geschreven zijn naar aanleiding van een 'botsing' tussen een 'vredesaktiviste' en een 'feminist'.

Daarna volgt een discussiestuk over een omstreden kwestie, namelijk waarom een vredeskamp alleen met vrouwen. Het hoofdstuk eindigt met twee theoretiese stukken over de huidige vrouwenvredesbeweging. Het eerste artikel bekritiseert de visie van waaruit Vrouwen voor Vrede werken, het tweede artikel is een reactie op die kritiek van een vrouw uit Vrouwen voor Vrede.

Er moest veel gebeuren

De voorbereiding en de eerste week van het kamp

Een stuk schrijven over de voorbereiding en de eerste week? Ik blader het eerste plak-logboek door. Luister naar een bandje van de vrouwenradio. Lees de notulen door die gemaakt zijn: er is veel opgeschreven maar ook zoveel niet. M'n eigen herinneringen, helaas geen (dagboek)aantekeningen.

Terugdenkend zie ik wat we 'verkeerd' gedaan hebben, wat anders had gemoeten, wat we beter hadden moeten voorbereiden, en vooral ook waar ik zelf de mist ben ingegaan of waar ik meer aan vast had moeten houden. Maar het kamp is er geweest en het was een goed initiatief, genomen door twee vrouwen die een programma op de t.v. hadden gezien over het engelse vrouwen vredeskamp Greenham Common. Vrouwen sloten zich bij hen aan. Sommigen verdwenen weer, er kwamen anderen bij waaronder ikzelf. Dat was ongeveer half april 1982:

Over één ding waren we het eens: we wilden ook in Nederland een vrouwen vredeskamp. We begonnen te inventariseren wat er allemaal besproken, uitgedacht en geregeld moest worden waarop we meteen een reeks afspraken maakten wanneer we bij elkaar zouden komen. Er werden open ochtenden gepland voor vrouwen die informatie wilden of ideeën hadden en niet of nog niet in de kerngroep zaten. Het woord kerngroep vind ik vooral achteraf niet zo goed gekozen. Het suggereert een te grote afstand tussen de vrouwen die wat meer aan de voorbereiding deden en anderen die minder deden of er pas later bij kwamen. Ook toen het kamp éénmaal bestond bleek het moeilijk om de scheiding tussen de kerngroep en vrouwen, die vanaf het eerste moment in Soesterberg meededen, op te heffen. Als ik aan dit soort dingen denk overvalt me een soort woede. Woede die ik ook voelde voordat ik dit stuk ging schrijven. Woede naar mezelf toe omdat ik toch, ondanks de onderlinge discussies die er ook waren, zo makkelijk ben meegegaan in dingen (welke, daarover later) die ik eigenlijk heel slecht vind. Woede ook omdat niet alle vrouwen van de groep, maar slechts een paar, feministies waren. Onterechte woede dus wat dit betreft want wie kan je dat nou kwalijk nemen? En woede omdat de meeste vrouwen (nog) zo'n grenzeloos vertrouwen hadden in de autoriteiten, waar de aktie voor een deel door is bepaald. Maar ik geloofde in de aktie en ik vond de vrouwen, wel of niet feministies, aardig.

Vorbereiding

De eerste diskussie die we samen hebben waar ik bij ben gaat over man-

nen. Wat doen we met de mannen? Mogen ze gewoon meedoen? Bezoekerstijden? Mannen alleen in het weekend? En hoe moet het met de mannen van de vrouwen die komen? Mannen alleen in de verzorging (als variatie op het traditionele rollenpatroon)? Helemaal geen mannen, nooit? Nee, dat zegt eigenlijk niemand. Bijna iedereen is er van overtuigd dat dat niet kan. Na veel heen en weer gepraat besluiten we dat het een kamp moet worden voor en door vrouwen met een woongedeelte alleen toegankelijk voor vrouwen en een informatiegedeelte voor iedereen. Mannen mogen ondersteunende werkzaamheden verrichten. Een vrouw trekt zich terug. Haar vriend moet in het weekend kunnen komen en haar zoon van zeventien ook.

Voor sommigen is het toevallig dat het een **vrouwen**vredeskamp is. Het had net zo goed een gemengd kamp kunnen zijn. Voor mij en anderen is het helemaal niet toevallig, maar een voorwaarde. En dat brengt ons op de discussie hoe we willen dat het er uit gaat zien, waarom we een vrouwenvredeskamp willen. Sommigen leggen de nadruk op vrede, anderen op vrouwen (deze discussie voeren we nog steeds). Sommigen vinden dat het kamp vooral strijdbaar moet worden, maar ook dat er plaats moet zijn voor alle vrouwen om met elkaar te discussiëren.

Een kamp voor **alle** vrouwen is in de praktijk absoluut onmogelijk gebleken. Al de eerste dag vonden vrouwen ons veel te aangepast en anderen ons juist veel te onaangepast. Ik vraag me af of dit te vermijden was geweest door van te voren als voorbereidingsgroep nog duidelijker standpunten in te nemen ten aanzien van mannen, autoriteiten, media, feminisme en vrede, en deze bekend te maken. Sommige vrouwen waren dan misschien niet gekomen, maar dan was er binnen het kamp niet zo eindeloos, tot veler frustraties, gediskussieerd waardoor het kamp aan kracht heeft verloren. Uiteindelijk is het grootste deel van de soester-vrouwen en de radikaal-feministen afgeknapt.

Vrouwen gaan op verkenning uit. Waar zullen we het kamp beginnen? Het is nog niet bekend waar de kruisraketten komen en bovendien gaat het ons niet alleen daarom. Soesterberg en Volkel worden genoemd. Nadat iedereen in Soesterberg is geweest en sommigen in Volkel besluiten we ons kamp bij de basis in Soesterberg te beginnen. Volkel is militair gezien van meer belang (opslagplaats van kernkoppen), maar wij zien de plek waarbij we ons kamp zullen beginnen als symbool voor het totale militaire geweld. Soesterberg ligt centraal en niet te ver van Amsterdam. In tegenstelling tot bij Volkel zijn er meerdere geschikte plekken om een kamp op te zetten. De vrouwen die in de omgeving wonen zijn bereid ons te steunen. Bij Volkel trouwens ook.

Onder invloed van een paar vrouwen voor vrede neemt onze achterdocht, waar sommigen van het begin af aan al last van hadden, toe. Ze hebben het over infiltrantes, afluisteren etc.. We mogen niet steeds in de eend naar Soesterberg, want die zou gesignaleerd kunnen worden. Door de telefoon mogen we niets zeggen wat leidt tot de meest ingewikkelde telefoongesprekken. Soms zitten we te fluisteren in de tuin. We hebben

vrouwen nodig die met ons mee willen doen en ons komen ondersteunen. We proberen vrouwen te mobiliseren: 'Ergens in Nederland op een bepaalde dag gaan we een speciale aktie doen.' Nou daar wordt natuurlijk niemand enthousiast van en ik besluit om zelf in ieder geval op te houden met dat geheimzinnige gedoe.

We plannen onze aktie op 24 mei, wat toevalligerwijs tot een internationale vrouwenontwapeningsdag is uitgeroepen door weet ik veel wie (de VN?). Nou dat komt goed uit. Het is op een maandag. Kunnen huisvrouwen nu beter op een maandag weg van huis dan op een weekend-dag? Of maakt dat niets uit en kunnen ze eigenlijk helemaal niet weg? Mijn moeder doet mee en mijn zusje.

Er moet veel gebeuren: er moet geld komen, een penningmeesteres, vervoer, een advokate; er moeten tenten komen en kookspullen, volgens sommigen trainingen voor de kerngroep, steunvrouwen die maandag 's ochtends de aktie willen doorbellen; we moeten te weten zien te komen wat er allemaal op de basis gebeurt en welke plek het meest geschikt is en wiens eigendom het is; de kampeerwet moet worden uitgezocht, hoe de politie kan reageren en wat onze rechten zijn.

Door de enorme hoeveelheid praktische zaken die geregeld moet worden (we zitten allemaal in twee of meer subgroepjes, het aantal wekelijkse vergaderingen neemt toe) komen we, zo denk ik achteraf, niet in voldoende mate toe aan inhoudelijke discussiës.

O ja, er moet een persbericht komen en wel zo dat de persmensen dat maandagochtend op hun bureau hebben. Op het laatste moment onderschep ik nog net de persberichten aan de rechtse pers zoals de Telegraaf. Want waarschijnlijk zullen ze het persbericht toch eerder hebben dan dat de aktie begint. En wat voor reden hebben wij om hun te vertrouwen? De meesten denken dat we de pers hard nodig hebben. In Engeland zijn de vrouwen van Greenham Common heel lang doodgezwegen. Dat je alleen vrouwelijke pers zou kunnen vragen staat niet ter diskussie. De meeste vrouwen hebben weinig ervaring met de mannelijke pers en zullen pas in het kamp ervaren hoe vervelend de gemiddelde mannelijke pers vrouwen en vrouwenakties benadert (dat bleek al de eerste dag in het kamp toen op de persconferentie de voornamelijk mannelijke journalisten ons volstrekt niet serieus namen). Ik vraag me af wat je hebt aan negatieve publiciteit, maar misschien is dat altijd nog beter dan niets.

Achter het Nieuws wordt benaderd. Ze willen opnames maken van het moment dat we ons kamp gaan opzetten. De alternatieve pers (vrouwenradio, vrouwenkrant) zijn we in eerste instantie vergeten!

Aan de vrouwen van Meth Medura wordt gevraagd om ons te trainen in geweldloze weerbaarheid. We vinden allemaal zo'n beetje dat we geweldloos moeten zijn, maar de diskussie hierover moeten we voor een deel nog steeds voeren. En hoewel ik zelf ook niet in geweld geloof, wordt er mijns inziens te veel vanuit een vanzelfsprekende geweldloosheid gedacht. Ik zie niets in zo'n training voor alleen de kerngroep omdat

we vanaf het eerste moment met veel vrouwen zijn die helemaal niet getraind zijn. Het zal de afstand nog meer vergroten tussen de kerngroep en de andere vrouwen. Ook wil ik de weinige tijd die we nog hebben liever besteden om vrouwen over de actie te vertellen, want met zo heel veel zijn we nog niet. Verder meen ik genoeg actie-ervaring te hebben opgedaan in de vrouwenbeweging. En trouwens, trainen om één sterke groep te worden terwijl er maar drie zeker weten langdurig in het kamp te willen blijven lijkt me een onzinnige zaak. Hoewel ook bij mij langzaam het besef komt dat dit geen actie is voor één dag of één week. Is het toeval dat ik net ontslag heb genomen? M'n school staat steeds verder van me af.

Ik ga dus niet mee naar de twee trainingen.

Steeds meer vrouwen raken betrokken bij de actie. In Soest zijn een paar vrouwen die ons bijzonder stimuleren en steunen.

Hoe gaan we de dag beginnen? Sommigen willen doen alsof we daar een soort manifestatie houden voor één dag. Gelukkig besluiten we om vanaf het begin open kaart te spelen en te zeggen waarvoor we staan.

Vrouwen van 'buitenaf' zien de actie niet zitten (sommige vrouwen): we gaan te ver, zoiets lukt nooit, we bereiden het niet goed voor, we zijn te feministies...

Binnen de groep heerst een soort norm dat de actie vooral niet over mag komen als zijnde radikaal-feministies omdat dat vrouwen zou afschrikken.

Soms voel ik me alleen. Behalve een lesbies paar zitten er geen lesbische vrouwen in de kerngroep. En natuurlijk bepaalt de mate waarin je met mannen omgaat de manier waarop je actievoert. Wel voel ik me vaak gesteund door een andere feministe.

Het kamp moet er komen en het komt er. De laatste dagen moet er nog van alles geregeld worden. Waar halen we een megafoon vandaan? En grote pannen? En een stencilmachine? Eén tent blijkt te zijn vergaan, een chauffeur zegt af, m'n moeder is ziek en komt niet.

Soms krijg ik het idee dat sommige vrouwen zichzelf belangrijker vinden dan de actie. Ook later in het kamp denk ik wel eens dat vrouwen met deze actie persoonlijk beroemd willen worden.

En als de politie ons staat op te wachten? Wat dan?

Heftige discussies waar we zullen gaan staan. Sommigen willen op een braakliggend stuk terrein dat niet direkt aan de basis ligt, maar aan de andere kant van de grote weg. Anderen willen persé direkt aan de basis. Tot het laatste wordt besloten. Maar het terrein dat we hadden uitgezocht blijkt informeel te zijn toegezegd aan de skinheads als cross-terrein. En ook al zouden we er maar een klein stukje van af pikken (het terrein ligt tegenover de hoofdingang), we durven het niet aan en kiezen uiteindelijk een plek die direkt aan de hekken van de basis ligt, goed in het zicht, aan de weg en het fietspad, op de hei. (Met in ons achterhoofd dat braakliggende stuk als alternatief.)

De eerste week

Veel te vroeg gaan we maandag 's ochtends van huis. Hoe kom ik toch aan al die bagage? Gisteren heeft iemand het meeste al opgehaald. Als ik de voordeur achter me dicht trek weet ik zeker dat ik voorlopig niet terug zal komen.

Pas als de tram langs het Flevopark rijdt beseft ik dat we er al lang uit hadden ontmoeten. Straks komen we toch nog te laat.

Op het afgesproken punt bij het Muiderpoortstation staan al wat busjes en gelukkig heel veel vrouwen. De vrouwen hebben allemaal een stencil gekregen met informatie over de aktie.

Iedereen zoekt een plekje met vriendinnen in de verschillende auto's. De meeste chauffeurs zijn mannen. Waren er geen vrouwen te vinden? Ik wil deze spannende uren voor de aktie niet bij een man in de auto en vind een plaatsje bij een vriendin van een vriendin. Een vrouw die opnames maakt voor de vrouwenradio stelt me wat vragen. Ik ben een beetje zenuwachtig. Heb nog nooit voor de radio gesproken omdat ik er niet in geloof. 'Nee de politieke eisen gaan we vanuit het kamp formuleren.

Terwijl ze me vragen stelt, realiseer ik me dat we niet over alles goed na hebben gedacht. Bijvoorbeeld dat ik niet genoeg na heb gedacht over waarom wij als **vrouwen** deze aktie doen.

Onderweg stoppen we om in een grote kring de aktie door te praten.

Vlak voor Soest houdt een vrouw van Achter het Nieuws ons tegen. Of we niet kunnen wachten want de cameraploeg is er nog niet. En gek als we zijn (alsof we niet opvallen met die enorme tentpalen boven op de auto) wachten we. Politie op motoren rijdt ons voorbij. Zouden ze het weten? Ons op staan te wachten?

Op zoek naar de cameraploeg. Nergens te vinden. Toch maar beginnen. Geen politie. Uitladen. Vrouwen uit de omgeving staan ons al op te wachten. Een gezeul met de grote tent. Waar moet die staan? Het is een prachtig gezicht: vrouwen die in de tentpalen klimmen en aan de touwen

hangen. Het blijkt moeilijk de aanwezige mannen van het werk af te houden.

De meeste vrouwen van de kerngroep waren er voor om de autoriteiten van alle akties (soms zelfs van te voren) op de hoogte te stellen en te gaan onderhandelen (de politie is je beste vriend...)

Er gingen dus meteen een paar vrouwen naar de burgemeester om hem van de aktie op de hoogte te stellen. We hadden besloten dat we geen namen zouden noemen, maar omdat de burgemeester de vrouwen chanteerde dat hij anders niet wilde praten, hebben de vrouwen hun naam genoemd. Dat hij onze namen had heeft onze beslissingen voor een deel bepaald. Sommigen waren bang dat we ontruimd zouden kunnen worden.

Als kerngroep wilden we de eerste dag de beslissingen zelf nemen. Op het bandje van de vrouwenradio hoor ik dat mezelf autoritair verkondigen. Sommige vrouwen reageren terecht verontwaardigd. Wij hebben al deze vrouwen gevraagd met ons mee te doen en nu willen we ze uitsluiten van verdere beslissingen.

De burgemeester arriveert. Vrouwen drommen om hem heen en hij

krijgt veel te veel aandacht. Een vrouw vraagt of 'ie geschrokken is'. 'Nou, als ik U zo zie zou ik niet durven schrikken.' Er ontstaat onenigheid omdat een vrouw van de kerngroep vindt dat een andere vrouw zich te veel met het gesprek bemoeit.

Een groep vrouwen is het er niet mee eens dat de pers doorgestuurd moet worden naar de twee 'persvrouwen'. De groep vindt dat in principe ook op dit moment iedereen het woord kan voeren.

De eerste groep vrouwen die zich niet in de aktie kan vinden vertrekt.

De verschillende taakgroepen functioneren goed. Er worden lijsten gemaakt voor de komende dagen waarop iedereen haar naam in kan vullen bij één of meer taken.

Uiteindelijk gaan we vergaderen met alle aanwezige vrouwen, ik denk dat het er wel honderd zijn. Verwijten over en weer: de kerngroep bepaalt te veel, de kerngroep is veel te inschikkelijk naar de autoriteiten en andersom wordt de vrouwen verweten dat ze veel te radikaal zijn en te agressief naar mannen. Het is moeilijk praten met zo'n grote groep. We lijken mijlen ver van elkaar verwijderd en ik voel me verscheurd omdat ik bij beide groepen hoor.

Maar het kamp is er en moeizaam worstelen we ons door de eerste dag heen. We voelen ons ook sterk: het is gelukt.

De burgemeester zal gaan uitzoeken of we mogen blijven. Hij doet maar. We blijven gewoon.

En ook al zijn we het voor een deel niet met elkaar eens, en doet de buitenwacht natuurlijk zijn best om ons onderling te verdelen (bijvoorbeeld indirect al doordat zoveel vrouwen zich laten leiden door de normen van de mannenmaatschappij over wat hoort en niet hoort, zoals steeds weer ingaan op de autoriteiten) het kamp begint inhoud te krijgen. We worden overladen met praktische spullen en grote hoeveelheden koek en snoep. Dat zal de eerste week zo blijven. Er komen gelukstelegrammen binnen. Enthousiaste vrouwen komen langs. En opgeschoten soldatenpubers: er worden bedreigingen geuit die ons terugbrengen naar een prakties punt, namelijk het wachtlopen. Er zullen steeds per twee uur vier vrouwen wacht lopen de hele nacht door. En zo begint de eerste van een vermoeiende reeks nachten. Mooie nachten ook. met heldere sterrenhemels, de maan, in de verde een uil (onraad?), met een rust die je het straaljagergeweld even doet vergeten, met vrouwen uit Weesp die speciaal komen wachtlopen, met warme thee, met dauw en prachtige zonsopgangen in de ochtend. En ook met angst. In eerste instantie voor jongens die ons bedreigd hebben en later ook voor de ME omdat B&W besloten heeft dat we niet op onze plek mogen blijven. Vooral niet in verband met de brandveiligheid, de kampeerverordening en de schade die wij aan de natuur zouden toe brengen. Wat natuurlijk nergens op slaat met die enorme basis voor onze neus. De eventuele schade die we zouden veroorzaken valt in het niet bij de schade die de basis dagelijks aanricht in de natuur en bij mensen.

Vooraf het pinksterweekeinde dat volgt op de eerste dagen is erg spannend omdat 'ze' (jongens uit het dorp) met luilak zouden komen om de boel in elkaar te slaan. We waren getipt, dat wel, maar onvoorbereid. Op de avond zelf moeten we nog afspraken maken wat we gaan doen tegen

of met het eventuele geweld. Er ontstaat paniek: vrouwen die denken dat we het niet aan kunnen. Veel onderlinge spanning en een wanhopig zoeken naar onze gezamenlijke krachten. Sommige vrouwen zijn ontzettend bang en fokken de rest op met hun angst. Dat komt onder andere omdat er niet genoeg wordt ingegaan op de aanwezige angst. Sommige vrouwen durven niet te blijven slapen. Zeker met tien vrouwen lopen we wacht. Tegen de ochtend, het is al licht, komen ze. Het zijn er minstens dertig. De oudste is hooguit vijftien. Het wordt al gauw duidelijk dat ze alleen een beetje komen klieren. Na een kwartier verdwijnen ze naar het zwembad.

Het weekeinde brengt ook andere spanningen met zich mee: vrouwen die bloot rond lopen en anderen die vinden dat dat niet kan; er is een enorme toeloop van vrouwen vanwege de pinksteren en het mooie weer; er moet een besluit worden genomen over het voorstel van B&W om te verhuizen naar een meer geïsoleerde plek vijftig meter verderop waar we voorlopig gedoogd zullen worden. We doen een mislukte poging om de besluitvorming via basisgroepen te laten verlopen; vrouwen die er de hele week al waren beginnen lichtelijk overspannen te raken: er gaat een gerucht door het kamp dat er één of meer infiltrantes van de BVD zijn en wie dan wel?

Een dag (of zijn het er twee?) na pinksteren wordt opnieuw door een krachtige grote groep het besluit genomen om te blijven staan. (Met pinksteren was dit besluit ook al genomen, maar volgens sommigen onjuist en onduidelijk.) We hebben de eerste week gehaald.

Vredesvrouwen en feministen samen

Soesterberg, augustus 1982

In ons vrouwenvredeskamp wordt steeds duidelijker dat wij met ons allen, vrouwen vanuit allerlei verschillende richtingen en komaf, een fundamenteel andere vredesbeweging aan het vormen zijn dan de doorsnee vredesgroep. Dat andere zit in het volgende: de oorzaak van de bewapeningswedloop en het oorlogsgeweld analyseren met behulp van in het feminisme verworven inzichten van de laatste tien jaar. Voor mij is juist dat een reden om geboeid bij het kamp betrokken te zijn.

Het boeit mij ook, en daarom schrijf ik erover, te weten te komen hoe nu toch al die vrouwen onder de noemer 'vrede' bijeenkomen en aan die theorievorming zijn gaan werken.

Ik wil vooropstellen dat de vrouwenvredesbeweging niet in de eerste plaats op grond van helderheid van inzicht is ontstaan. De reden waarom veel vrouwen op dit moment overal in verzet komen en naar elkaar toegedreven worden is niet hun (ontwakende) feministiese gezindheid, maar de angst voor een uiterst gevaarlijke bewapeningswedloop. Dit betekent dat nu zelfs politiek ongeïnteresseerde vrouwen zijn te porren voor actie. Dit is misschien niet zulk safe gezelschap, maar omdat de bewapeningsellende voorlopig niet zal eindigen en de angst ervoor zeker nog zal toenemen, garandeert ons feministen dit wel plenty tijd en plenty vrouwen om alle aspecten van oorlog en vrede te bespreken met een steeds grotere toevloed van verontruste vrouwen. Dit om zo een brede feministiese vredesbeweging vorm te geven (voorzover een nukleaire oorlog die discussie niet voortijdig zal afbreken). Ik beseft dus heel goed dat het alleen de dreiging van oorlog is die nu zulke grote groepen vrouwen bij elkaar brengt, en dan nog onder de dekmantel van de 'vrouweigen vredesgezindheid'.

Overal in de diverse vrouwenvredesbewegingen in Europa komen vrouwen op vaste avonden bijeen, staan op markten en manifestaties en lopen mee in demonstraties. Vrouwen die nooit over iets anders dan over de kinderen praatten met andere vrouwen, die nooit aktievoerden, doen dat nu wel. En dan nog wel zonder man (althans lijfelijk niet in het kielzog van hun man). Zij gaan nu een avond van huis, soms wel eens een hele zaterdag en een enkele weet zich zelfs vrij te vechten voor een weekend. Op dit soort samenkomsten ontdekken vrouwen elkaar, analyseren gezamenlijk hun machteloosheid en plannen akties om het oorlogsgeweld te keren. Een steeds groter wordende groep vrouwen ontdekt te leven in een politiek vakuüm, waardoor zij aan de 'echte' politiek geen kop of

staart kunnen vastknopen. Dat gebrek aan politiek inzicht uit zich onder andere in 'veilige' akties, die zich bewegen tussen de verkoop van vredesduiven en de bestudering van het wapenarsenaal.

Er is nu ook een heel andere groep vrouwen het vredespad opgegaan. Ik bedoel de feministiese 'onafhankelijke' vrouwen, over het algemeen niet gebonden aan een huisgezin, voor een deel gewend aan aktievoeren, voor een ander deel afkomstig uit de lesbische subkultuur. Ook zij weigeren zich passief te laten vernietigen in de dreigende atoomoorlog en zoeken een effectieve aktievorm. Zij staan sterk met hun bevrijdende analyse van de gang van zaken in de mannenwereld. Maar het bittere feit blijft, dat heel dat glasheldere betoog geen fluit zal helpen om het fallokratische systeem om zeep te helpen en aan een leefbare wereld vorm te geven. Zelfs kan dat betoog, door de onontkoombare helderheid ervan, vrouwenonderdrukking voor vrouwen zichtbaarder en daardoor bedreigender voor de macht van mannen maken. Met alle gevolgen van dien in de persoonlijke en openbare sfeer voor vrouwen. Deze erkenning brengt een aantal van deze vrouwen, deels goed, deels niet geschoold in de (mannen)politiek, maar allen gewend aan het samenwerken met vrouwen, ertoe de koppen bij elkaar te steken. Vanuit ongerustheid, woede en verantwoordelijkheidsgevoel zetten deze vrouwen zich ditmaal niet alleen in voor hun zusters en zichzelf, maar voor de hele mensheid.

Het langzame emancipatieproces van de huisvrouw / vredesvrouw werkte echter niet erg inspirerend op de 'onafhankelijke' vrouwen. Daarom is het niet verwonderlijk dat juist de laatsten het machteloosheidsgevoel van de toch al zo machtelozen te lijf gingen met een direkte aktie als antwoord op de voortdurende aanwezigheid van het duistere manlijke wapenarsenaal, opgesteld temidden van de Nederlandse burgers. Niet anders restte dan voortdurend aanwezig te zijn en permanent te protesteren tegen (de voorbereiding op) oorlogsgeweld; gedeeltelijk als 'vredesmacht', gedeeltelijk als doorbreking van het burgerlijke huishouden dat vrouwen van het politieke toneel weghoudt. Het burgerlijke huishouden waarvan bovendien voor velen eerst gevoelsmatig, maar later steeds meer door gezamenlijke theorievorming onderbouwd, vaststaat dat het de vruchtbare bodem vormt waardoor het manlijke militaire apparaat gevoed wordt en waarin het bij uitstek gedijt.

De dag-en-nacht demonstratie waar iedereen altijd aan mee kan werken, het vrouwenvredeskamp, nodigt uit tot deelname. Het verlaten van hun dagelijkse bezigheden voor het kamp door 'onafhankelijke' vrouwen geeft 'gebonden' vrouwen, die sinds kort toch al gewend zijn om er eens een avondje alleen uit te gaan om voor de vrede te werken en die aktiebereid maar onmachtig zijn, de gelegenheid om mee te doen: een middag, een avond, misschien zelfs een nacht. Dat is nog net te bevechten thuis. Wat werkelijk in deze radicale set-up plaatsvindt, is de discussie onder vrouwen die zich tezamen bevinden door de oorlogsdreiging. Eigenlijk te vroeg samen bezig met een analyse van oorlog en geweld, onontkoombaar vanuit een feministiese visie, die ingebracht wordt door de

radikale vrouwen die even verontrust zijn als de vredesvrouwen. Analyses van persoonlijke ervaringen van macht en geweld die vrouwen ondergaan, worden politiek vertaald en verbonden met macht en geweld op nationaal en internationaal nivo. Ook proberen we met elkaar nieuwe aktiemogelijkheden te vinden om ongerustheid, misnoegen, kwaadheid en machteloosheid te uiten en invloed te verkrijgen. We stappen vooruit en dan weer achteruit, de meest bedreigden zijn soms het meest radikaal. De discussie is in volle gang. De inzet is soms zo groot dat ruzie en strijd hoog oplopen.

Waar het uiteindelijk op uitloopt is dat onvermijdelijk de oorlogsangst grote groepen vrouwen inzicht zal geven in haar politieke en persoonlijke betrokkenheid bij een diepgewortelde ongelijkheid van de geslachten en de noodzaak en mogelijkheid van een breed kollektief vrouwenverzet zal doen inzien.

Mijn strijd voor vrede is veranderd

Waarom ik als vredesaktiviste in het vrouwenvredeskamp meedoe, augustus 1982

Het meehelpen opzetten van een vrouwenvredeskamp betekende voor mij in de eerste plaats een protest van dag en nacht tegen de bewapening. Ook wilde ik hiermee blijk geven van de kracht die ik voel als ik samen met andere vrouwen iets onderneem. Bij andere gebeurtenissen in het vredeswerk had ik me vaak aangesproken gevoeld door het enthousiasme waarmee sommige vrouwen van Vrouwen voor Vrede bezig waren en was ik regelmatig onder 'de indruk van wat vrouwen daar deden, hun aktiviteit, hun emotionele betrokkenheid en de stelligheid waarmee ze van daaruit tot gefundeerde uitspraken kwamen.

Ik stelde me voor dat we als vrouwen regelmatig met borden langs de weg zouden zitten, op markten zouden staan, demonstraties zouden organiseren. Ook verwachtte ik dat we, door met elkaar en met andere vrouwen te praten over bewapening, militarisme en andere zaken, we een groeiend politiek inzicht in deze materie zouden krijgen. Van daaruit zouden we dan met veel overtuigingskracht eisen aan de regering kun-

nen stellen, die maatregelen tot ontwapening tot gevolg zouden hebben. Deze zouden voortkomen uit de brede maatschappelijke discussie die we met vrouwen wilden aangaan.

Mijn motivatie om deel te nemen aan het kamp was dus voornamelijk politiek gekleurd. Mijn keuze om dit met vrouwen samen te doen had vooral emotionele gronden.

Groot was dan ook mijn verbijstering toen, al in de eerste dagen van het kamp, er zodanige ontwikkelingen plaatsvonden, dat de politieke motivatie hierdoor wat mij betreft naar de achtergrond werd verschoven.

Deze ontwikkelingen hadden vooral te maken met kritiek die we kregen op de organisatorische en inhoudelijke opzet van het kamp waardoor sommigen van ons het gevoel kregen dat we een heel andere kant op gestuurd werden dan we verwacht hadden en dat we hier zelf weinig meer aan konden doen.

Bij alles wat de eerste tijd op ons afkwam, zoals de beslommeringen met het gemeentebestuur, de pers, de bezoekers (mannen), en in discussies, liep als een rode draad de vraag naar onze feministiese stellingname. Veel vrouwen verweten ons dat we te gematigd waren. Ik vond sommigen van hen veel te ver gaan in hun negatieve houding naar mannen toe en ze bleven voor mijn gevoel vaak te veel steken in het naar voren brengen van eigen opvattingen zonder dat een soort wisselwerking van ideeën met anderen plaatsvond. In ieder geval ontging mij toen nog de mogelijke politieke betekenis van de houding van deze radikaal-feministen.

Intussen werden we in het kamp gekonfronteerd met geweld van mannen. Al pratend hierover kwamen we tot de stelling dat geweld gebruikt wordt om macht uit te oefenen, om anderen onder druk te zetten ofwel te onderdrukken. Dankzij het uitblijven van een actief verzet hiertegen kan een 'schijn'vrede in stand worden gehouden. Het werd mij steeds duidelijker dat wij vrouwen nog altijd in deze positie zitten, en dat mannen de belangrijkste dragers van geweld en onderdrukking zijn.

Mijn strijd voor vrede is daarmee veranderd. Wat ik als Vrouw Voor Vrede als mijn oorspronkelijke taak zag, namelijk het protest tegen de bewapeningswedloop, heeft zich nu uitgebreid met het verzet tegen geweldsstructuren en daarmee tegen vormen van ongelijkheid in deze maatschappij. Mijn motivatie om dit met vrouwen samen te doen heeft zich daardoor verdiept, omdat ik steeds meer merk hoe ikzelf als vrouw in een ongelijkwaardige positie zit en zie hoe andere vrouwen daarin ook zitten.

Feminisme houdt al vrede in

Waarom ik als feminist in het vrouwenvredeskamp meedoe

Soesterberg, augustus 1982

Toen ik van één van de vrouwen van de initiatiefgroep hoorde dat er een vrouwenvredeskamp opgezet zou worden, had ik wel zin om te gaan kijken en mee te doen als het me zou bevallen. Ik had er wel moeite mee dat er op voorhand door de initiatiefgroep bepaald was dat er mannen in het informatiegedeelte mochten komen en zouden kunnen helpen met ondersteunende activiteiten, maar allè, ik zou wel zien.

Ik voelde me tot het kamp aangetrokken omdat het een vrouwenkamp was. Dat het een kamp met betrekking tot vrede was, was voor mij een bijkomstigheid. Om met vrouwen te leven, te werken, te discussiëren, was voor mij belangrijker dan het onderwerp. *Vrede* is voor mij zo'n vaag begrip, zo ver van me af, dat ik me nauwelijks kon voorstellen wat voor inhoud dit begrip in het kamp zou moeten krijgen. Ik vond dat zaken als oorlog, militarisme en dergelijke typiese mannenzaken waren. Mannen hadden ervoor gezorgd dat de wereld eruit ziet zoals hij nu is: een wereld van oorlog, vervuiling, gevaarlijke stoffen, expansiedwang, agressie, prestatiedwang, ongelijkheid, honger. Vrouwen hebben hierin nauwelijks iets te zeggen gehad. Als ik dan naar al die vredesbewegingen in Nederland en de rest van de wereld keek, had ik altijd zo'n gevoel dat mannen dat zelf onderling maar moesten uitknokken, omdat het altijd al een mannenzaak is geweest. Vrouwen moesten eerst maar voor zichzelf knokken, zorgen dat ze in een gelijkwaardiger positie aan mannen komen, want pas dan kunnen ze wezenlijk invloed uitoefenen op meningsvorming en besluitvorming in zaken als oorlog en vrede. Trouwens, *feminisme* houdt voor mij toch al in dat je tegen geweld bent, dus ook tegen oorlog. Je kunt volgens mij geen feminist zijn zonder voor vrede te zijn. Vrede in de zin van vreedzaam met elkaar leven, zonder uitbuiting en onderdrukking. Want onder feminisme versta ik het opheffen van de onderdrukking en uitbuiting van vrouwen door mannen. Dat vrouwen op grond van hun vermogen tot kinderen baren tot tweederangs burgers worden gebombardeerd, vecht ik aan. Dit houdt daarom niet in dat vrouwen gelijk moeten worden aan mannen, bijvoorbeeld dezelfde eigenschappen als mannen moeten krijgen, dezelfde agressie kweken en dergelijke, of dat vrouwen niet mogen moederen of koesteren. Dit zou in feite aanpassing zijn aan degene die het machtigste is. Feminisme houdt in dat de ongelijkheid die bestaat tussen mannen en vrouwen wordt opgeheven. Dat niet langer mannenactiviteiten hoger in maatschappelijk aanzien staan en beter betaald worden dan vrouwenactiviteiten. Ik ver-

werp dat mannen méér onderwijs krijgen dan vrouwen; dat mannen kostwinner zijn en vrouwen niet; dat mannen buitenshuis werken en vrouwen binnenshuis; dat mannen meer invloed kunnen uitoefenen op belangrijke beslissingen dan vrouwen. Ik vind dat mannelijkheid (ratioeneel kunnen en moeten zijn, agressief kunnen en mogen zijn, expansie- en veroveringsdrift uiten) en vrouwelijkheid (emotioneel kunnen en moeten zijn, geschiktheid voor huis en haard uiten, zorgzaam moeten zijn) opgeheven moeten worden. En daar moeten vrouwen voor strijden, want mannen doen dat zeker niet. Die hebben teveel voordeel van de bestaande ongelijkheid.

Als feminist strijd ik voor gelijkwaardigheid van vrouwen aan mannen. Ik verzet me dan ook tegen elke ongelijkheid tussen vrouwen en mannen en daarnaast ben ik tegen ongelijkheid tussen vrouwen onderling en tussen mannen onderling (de klasseverschillen). Als kind al vond ik het vervelend een meisje te zijn, omdat ik daardoor een heleboel dingen niet mocht die jongens wel mochten. Ik heb me daar altijd heftig tegen verzet.

Waarom feministen zich tot nu toe nauwelijks met oorlog en militarisme hebben beziggehouden komt, denk ik, omdat dit zulke typische mannenzaken zijn. De feministen van de tweede golf zijn met bewustwording van de positie van vrouwen begonnen en van daaruit actie gaan voeren op terreinen die speciaal vrouwen aangaan, zoals abortus, seksueel geweld, kresjes, recht op betaald werk en dergelijke. Mannenterreinen als universiteit, vakbond en politieke partijen kwamen daarna aan de beurt. Het militaire apparaat komt, denk ik, nu aan bod, omdat de kans op een derde allesvernietigende wereldoorlog steeds groter wordt.

Doelen van het kamp

Ik vind dat één van de doelen van het kamp moet zijn dat vrouwen gaan beseffen hoe weinig invloed ze eigenlijk hebben op het politieke en economische leven en dat dit komt omdat ze tweederangs burgers zijn in onze huidige samenleving. Pas als je je bewust bent van je positie, kun je er wat aan doen. Aan de ene kant kun je stellen dat vrouwen passief aan oorlogen meewerken, omdat ze hun stem ertegen niet hard laten horen, maar aan de andere kant is het zo dat vrouwen nogal geïsoleerd van elkaar leven in hun huishouden, waardoor het moeilijk is een vuist te maken. En wanneer vrouwen dat proberen, zoals in Vrouwen voor Vrede, worden ze nauwelijks serieus genomen. De Volkskrant bijvoorbeeld staat bol van berichten over IKV en Pax Christi, maar je leest er nooit iets positiefs in over vrouwenvredesgroepen of het vrouwenvredeskamp. En dit komt niet omdat het IKV zo goed is, maar omdat wat vrouwen doen niet belangrijk is, en wat mannen doen wél belangrijk is (bijvoorbeeld: het IKV bestaat voor de helft uit vrouwen, maar het hoofdbestuur bestaat uit tien mannen en twee vrouwen). Dit alles betekent natuurlijk niet dat we moeten ophou-

den met protesteren tegen kernwapens, oorlog, militarisme in de vorm van protestbrieven, akties, demonstraties, blokkades en dergelijke. Naast bewustwording van onze maatschappelijke positie als vrouwen vind ik dat het kamp benut moet worden als bezinning op hoe we als vrouwen maatschappelijke macht kunnen ontwikkelen en hoe we die kunnen gebruiken. Het kamp is bijvoorbeeld een proefterrein om je als vrouwen sterk te maken en dit naar buiten toe uit te proberen. Bijvoorbeeld je niet meer afhankelijk op te stellen naar anderen toe, maar je eigen mening zeggen, voor je eigen belangen opkomen, je zaakjes zelf regelen. Maar ook je naar mannen steviger opstellen. Dat mannen alleen op het informatiegedeelte van het terrein mogen komen en niet op het woongedeelte en ook niet aan de diskussies mee kunnen doen, kun je beschouwen als oefening om mannen nu eens ónze voorwaarden op te leggen. In de praktijk blijkt dat niemand, ook mannen zelf niet, moeite heeft met de regel dat mannen niet op het woonterrein kunnen komen. Maar met het niet mee mogen diskussiëren en het niet bij lezingen aanwezig mogen zijn ligt dat anders. Dan blijkt dat veel mannen dat niet willen aksepteren.

Vrouwenkamp of Vredeskamp

In de eerste maanden is er weinig over vrede gepraat, maar des te meer over vrouwen. Over vrede was iedereen het eigenlijk wel zo'n beetje eens, daar was iedereen vóór en de lezingen hierover verliepen rustig. Het onderwerp 'vrouwen' riep bij veel vrouwen die regelmatig het kamp kwamen bezoeken, wrevel op. Ze hadden toch niet voor een feministies kamp gekozen? De verschillen kwamen bijvoorbeeld naar voren bij de houding naar de pers toe. Als er een aantal feministen bij een discussie over de pers zat, werd er beslist dat er alleen met vrouwelijke journalisten gepraat zou worden. Maar zodra er geen feminist bij zo'n discussie zat, werd dit besluit weer teruggedraaid. En zo dobberden deze discussies maar voort, met steeds weer nieuwe vrouwen erbij. Heel frustrerend vond ik dit.

Nog zo'n onderwerp was de houding naar officiële instanties toe, zoals de gemeenteraad van Soest en de politie. De vredesactivisten vonden dat je zoveel mogelijk aan de gemeentelijke eisen moest voldoen en voortdurend in overleg met de autoriteiten moest blijven. De feministen vonden dat je de autoriteiten zoveel mogelijk moest negeren, het was toch een illegale aktie? Hierover is ook eindeloos geredetwist zonder er echt uit te komen. Op sommige punten zagen de vredesvrouwen wel in dat je niet meteen op alle eisen van de gemeente hoefde in te gaan en dat de gemeente dan wel bakzeil moest halen. Ik vind het heel belangrijk dat vrouwen in de praktijk zien dat burgerlijke ongehoorzaamheid effectief kan zijn.

Ondanks de moedeloosheid die me soms bekruipt bij het steeds weer moeten argumenteren over dezelfde onderwerpen, over het steeds weer

terugdraaien van eenmaal genomen besluiten, kom ik toch steeds weer terug in het kamp.

Dat ik toch blijf komen komt, denk ik, in de eerste plaats omdat ik enkele vrouwen erg aardig vind. Ook de sfeer in het kamp en het kollektieve eten, slapen enz. bevalt me erg. Daarnaast vind ik de diskussies vaak erg goed. Veel vrouwen zijn erg openhartig en erg betrokken bij het onderwerp. Er kunnen feministiese opmerkingen gemaakt worden, zonder dat vrouwen daardoor dichtslaan of vijandig worden. In de diskussies worden steeds meer feminisme en oorlog en vrede aan elkaar gekoppeld, zoals bijvoorbeeld in de diskussies over Vrouwen en Geweld, Wat doe je als vrouw tegen geweld, Vrouwen en Macht, Vrouwen en Militarisme. Ik vind het denken over oorlog en vrede vanuit een feministiese invalshoek heel goed en zinvol en volgens mij komen we er ook een stapje verder mee. Het denken en bezig zijn met geweldloze weerbaarheid en sociale verdediging zijn nieuw voor mij. Dit bleek meteen toepasbaar te zijn naar agressieve mannen toe in en buiten het kamp.

Uiteindelijk blijft het kamp voor mij in de eerste plaats een **VROUWEN** vredeskamp, omdat ik er voor mezelf voor gekozen heb mijn energie in vrouwen en de verbetering van onze positie te steken. Vrede en oorlog staan dan op het tweede plan.

Waarom een VROUWENVredeskamp?

een discussiestuk, Soesterberg, 5 juni 1982

Steeds opnieuw zijn er vrouwen die vragen: waarom een kamp alléén voor vrouwen, terwijl vrede toch een zaak van mensen is? Ook voor vrouwen die een kamp met alleen vrouwen vanzelfsprekend vinden, is het goed zich af te vragen waarom dat zo vanzelfsprekend is.

Onderstaand stuk is min of meer de neerslag van de discussie die een groepje vrouwen op zaterdagochtend 5 juni in het kamp voerde. Dit geldt vooral door de onder 1 en 2 genoemde punten. Punt 3 is meer een persoonlijke mening van ondergetekenden.

In de discussie kwamen we tot drie redenen waarom het nodig is een vredeskamp met vrouwen te organiseren. Ten eerste omdat het leven in het kamp de maatschappijstructuur doorbreekt: elke vrouw met haar eigen huishouding. Ten tweede omdat vrouwen in 'gemengde' organisaties minder aan bod komen. Ten derde omdat vrede voor vrouwen iets anders betekent dan voor mannen. Deze punten worden hieronder verder uitgewerkt.

1. Het VROUWENVredeskamp als doel op zich

Een vrouwen vredeskamp is op zichzelf al een actie, omdat vrouwen hier samenwonen en samenleven. Hiermee wordt de gangbare samenlevingsstructuur doorbroken, namelijk dat elke vrouw haar eigen huishouding heeft en haar eigen man en kinderen verzorgt. In dit kamp wordt het huishouden gezamenlijk gedaan en wordt de verdere energie in zichzelf en in andere vrouwen gestoken.

Vrouwen zijn over het algemeen gewend om hun aandacht en energie aan mannen en kinderen te besteden, nu richt die aandacht zich op haarzelf en andere vrouwen. Er is tijd om over allerlei onderwerpen na te denken, te discussiëren, een mening te vormen en vaardigheden te leren waar vrouwen in het 'gewone' leven niet aan toe komen.

2. Het VROUWENVredeskamp als middel om invloed uit te oefenen op het beleid met betrekking tot oorlog en vrede

Vrouwen hebben in deze maatschappij een andere positie dan mannen. Mannen werken buitenshuis, verdienen geld, vrouwen werken binnenshuis, worden daarvoor niet betaald. En als ze al een (parttime) baan heb-

ben, is deze over het algemeen lager dan die van mannen. De opleiding van vrouwen is over het algemeen lager dan die van mannen. Mannen hebben door hun scholing en werkervaring meer inzicht in machtsstructuren, hebben ervaring met discussiëren, vergaderen, samenwerken met andere mannen enzovoort. De meeste vrouwen hebben zich, door hun geïsoleerde positie in huis, deze vaardigheden niet eigen gemaakt. Mannen zijn gericht op prestaties, vrouwen op aardig en lief zijn. Mannen zijn gericht op macht, vrouwen zijn gericht op mannen. Het gevolg is dat in 'gemengde' (vredes)groepen mannen de toon aangeven en vrouwen het ondersteunende werk doen. Vrouwen nemen daarom niet deel aan de meningsvorming en besluitvorming over belangrijke onderwerpen zoals oorlog en vrede.

Wanneer een vrouw wel doorzet en meediskussieert in een gemengd gezelschap, wordt er nauwelijks naar haar geluisterd. Terwijl als een man een idee van een vrouw ondersteunt, hier opeens wel aandacht voor is. Mannen en vrouwen hebben een ongelijke positie in een gemengde groep: een man moet wel heel stom kletsen, wil hij niet serieus genomen worden, een vrouw moet wel heel goed zijn, wil zij wel serieus genomen worden.

Aangezien vrouwen willen deelnemen aan zaken die veel invloed op hun leven hebben, lijkt op dit moment een van de weinige mogelijkheden te zijn om je als vrouwen te organiseren. Je maatschappelijke positie is veel gelijkwaardiger dan in een gemengde groep. Als vrouwengroep heb je de mogelijkheid om dingen te herkennen bij andere vrouwen, om steun te krijgen doordat je met andere vrouwen praat, om meer zelfvertrouwen te krijgen omdat andere vrouwen je serieus nemen.

3. Het **VROUWEN**vredeskamp als middel om te definiëren wat oorlog en vrede voor vrouwen betekenen

Mannen denken bij oorlog en vrede aan de aan- of afwezigheid van geweld tussen groepen mannen, meestal op nationaal nivo. Oorlog is wapenstrijd tussen mannen, vrede is het afwezig zijn van wapenstrijd tussen mannen. Vrouwen spelen hierbij geen rol van betekenis, behalve die van slachtoffer en steun op de achtergrond. Mannen vechten, vrouwen horen tot de oorlogsbuit van de winnaar. Traditiegetrouw nemen vrouwen gemakkelijk de mannendefinities van oorlog en vrede over.

Mannen die in de vredesbeweging zitten, denken vooral aan ontwapening, ontmilitarisering en dergelijke op nationaal en internationaal nivo. Argumenten als 'je kunt de technokratiese ontwikkeling nu eenmaal niet tegenhouden', 'verlies van werkgelegenheid', 'oorlog is nodig vanwege economiese belangen' worden in deze vredesgroeperingen aangevochten en ontkracht. Deze discussies worden vaak op een abstracte en afstandelijke manier gevoerd. Vrouwen die in deze groepen meedraaien doen dan op deze mannenmanier mee. Ze nemen de mannendefinities van oorlog en vrede over. Wat dan over het hoofd gezien wordt, is de schijnbare vrede tussen mannen en vrouwen. Die vrede is er zolang vrouwen zich niet verzetten tegen de hun door mannen opgelegde positie. Voor vrouwen betekent vrede het in vrede kunnen leven, zonder de voortdurende (angst voor) agressie en geweld van mannen. Het betekent bijvoorbeeld dat we rustig 's avonds en 's nachts over straat kunnen lopen zonder de voortdurende dreiging van verkrachting, dat we een vredeskamp in stand kunnen houden zonder (angst voor) agressie van jongens en mannen, dat we kunnen echtscheiden zonder de dreiging van represailles van de kant van de man.

Vrede en oorlog zijn geen dingen die ver van ons af staan, maar dingen die voortdurend op elk nivo spelen, ook tussen twee mensen. Oorlog is een gevolg van een mentaliteit waartoe mannen opgevoed worden (ook door vrouwen!). Mannen moeten steeds beter presteren, steeds beter worden, hun territorium uitbreiden, hun bezit vergroten; agressie is hierbij normaal. Vechten voor vrede kan niet alleen op 'hoog' nivo plaatsvinden (nationaal en internationaal beleid), maar moet op alle nivo's plaatshebben, dus ook tussen individuen.

Huidige vrouwenvredesbeweging

Een hutspot van christelijke godsdienst, spiritualiteit, pacifisme, socialisme en hier en daar een teentje feminisme

In Nederland vormt Vrouwen voor Vrede (VvV) de grootste groep binnen de vrouwenbeweging. Vrouwen voor Vrede werd in mei '79 opgericht 'om vrouwen uit te dagen een rol te gaan spelen in het bewustwordingsproces onder het Nederlandse volk met betrekking tot kernbepanning en kernenergie' (Suze van Kleef-Hillesum in 'Vrouwen Van Europa In Aktie Voor Vrede'). Het algemene idee van VvV lijkt te zijn vrouwen zover te brengen dat ze in de verschillende gemengde (echte?) vredesbewegingen mee kunnen doen. Het zich organiseren met vrouwen heeft dan weinig te maken met feminisme, maar is alleen bedoeld als inhaalmanoeuvre. De levens- en wereldbeschouwing van waaruit VvV denkt en handelt is de christelijke godsdienst. Deze patriarchale godsdienst wordt niet afgewezen, integendeel. Een preek van een vrouwelijke dominee op een internationale conferentie van VvV begint gewoon met 'Wij zijn hier samengekomen in de naam van God, Die deze wereld schiep en Die de vernietiging van het werk van Zijn handen niet kan toestaan'. En Helen Caldicott, een idool zowel binnen VvV als binnen de cultuur-feministische beweging zegt in 'Profetie (!) van een Vrouw': 'wij moeten ons met elkaar afvragen: wat is onze verantwoordelijkheid tegenover de Schepper? Wij mogen geen eind maken aan de evolutie'. Het hiervan afgeleide idee over hoe vrouwen zijn en wat hun rol is, toont het bekende traditionele vrouwbeeld. De vrouw is moreel goed, tenminste als ze moeder is, en het is haar taak om van iedereen te houden. Dat 'van iedereen houden' betekent niet dat vrouwen (ook) van zichzelf en andere vrouwen moeten houden, want dat is in strijd met het dienende, zelfopofferende van de vrouw. Vrouwen moeten van mannen, kinderen, dieren en plantjes houden. Het anti-feministische hierin is duidelijk: vrouwen die emotioneel van elkaar gescheiden, zorgen voor mannen en kinderen, zullen zich zeker niet inzetten voor verbetering van hun maatschappelijke positie. Verder moeten vrouwen vanuit hun moederlijke goedheid de wereld redden. Die gave hebben ze in zich, het moet er alleen nog uitkomen. Dat dat er tot nu toe nog niet goed uitgekomen is, is de schuld van de vrouwen zelf. Of, zoals Helen C. zegt: 'Het is waarschijnlijk onze schuld dat mannen de wereld leiden. Waar zijn de vrouwen? We hoeven niet zoveel kinderen meer te krijgen. We zijn vrij om onze creativiteit en onze creatie-

ve invloed te gebruiken in de wereld. Wij kunnen de mannen niet de schuld geven. Wij zijn lui geweest. Wij zijn bang geweest en hebben genoeg genomen met de tweede plaats.' Hiermee zijn we bij een tweede gevaarlijke, anti-feministische tendens van VvV, alles is altijd de schuld van vrouwen. Vrouwen krijgen de schuld van individueel mannelijk geweld zoals bij verkrachting ('dan had je maar niet alleen op straat moeten lopen') en vrouwen krijgen de schuld van georganiseerd massaal geweld van mannen ('vrouwen sturen hun zonen de oorlog in'). Natuurlijk is het niet de schuld van vrouwen dat mannen gewelddadig zijn. Maar we moeten ook niet tot het andere uiterste vervallen: wij vrouwen worden onderdrukt en uitgebuit, dus wij kunnen er allemaal niets aan doen. Dit leidt ook alleen tot apathie. Dat is een ekskuus om je in een slachtofferrol terug te trekken en alles maar over je heen te laten komen (ik ben maar een vrouw, ik ben onschuldig aan elk geweld, dus ik kruip bij de warme kachel en brei een trui). Vrouwenonderdrukking is maar op één manier te beëindigen, door strijd van vrouwen tegen hun onderdrukking, dus tegen mannen en alle middelen die ze tot hun beschikking hebben om ons eronder te houden. Vrouwen hebben niet de schuld van oorlog en ander mannengeweld, maar we moeten er wel tegen strijden, omdat we er in de eerste plaats zelf het slachtoffer van zijn.

De traditionele vrouwen vredesbeweging ekskuseert mannelijk geweld: 'Mannen zijn nu eenmaal gewelddadig, daar kunnen ze niets aan doen'. Helen C. nog één keer: 'Ze (de mannen) zijn bang en wij moeten ze helpen om minder bang te zijn... Als je kijkt naar de mannen die de bommen maken en naar de mannen in het Pentagon, dan zie je dat ze zich gedragen als kleine jongens, ongeveer van een jaar of vijf, zes... U kent ze wel: soldaatje spelen, brrrr, brrr... pang! Juist, en als je kijkt naar die bommen, dan is het duur speelgoed; dat is alles wat het is: speelgoed!... Het is kinderlijk, erg kinderlijk'... Wij moeten die kleine jongens dus opvoeden. Zoals moeders dat doen. Wij moeten de moeders van de planeet zijn. In Amerika hebben we dan ook de slogan: Take the toys away from the boys (neem de jongens hun speelgoed af). Alles draait om het moederschap en traditionele vrouwelijke eigenschappen als zelfopoffering, geweldloosheid en zachtaardigheid worden opgehemeld als uitermate positief (voor de wereld). Verder heeft VvV een bijna grenzeloos vertrouwen in de parlementaire weg tot veranderingen van de maatschappij. Gelukkig zijn er binnen VvV ook feministiese geluiden te horen. Zo legt Dorothee Söllé wel een verbinding tussen patriërchaat en wapenwedloop en zegt Nini van Alkemade dat vrouwen, in hun strijd voor vrede, moeten vechten tegen het patriërchaat, voor hun recht op zelfbeschikking, en dat vrouwen in dit gevecht niets te verliezen hebben. Helaas is van deze feministiese ideeën nog niets terug te vinden in het aktieprogram. Onder het kopje 'akties op persoonlijk nivo' in 'Vrouwen Van Europa In Aktie Voor Vrede' staan slechts drie zeer traditionele suggesties: 1. vereenvoudig de levensbehoeften en moedig vrouwen aan de vrijgekomen tijd te wijden aan 'vredeswerk', 2. gebruik verschillende taktie-

ken om de defensie-politiek te bestrijden zoals het percentage van de belasting dat naar militaire uitgaven gaat, weigeren te betalen. Of betaal een beetje meer met het verzoek dat dit wordt gebruikt voor de ontwikkelingslanden of het vredeswerk, 3. moedig vrouwen aan hun vredes- en ontwapeningsgeloof en -activiteiten uit te dragen door middel van muziek en andere vormen van kunst.

Naast Vrouwen voor Vrede is er een snelgroeïende groep cultuur-feministen die steeds nauwer betrokken raakt bij anti-kernwapenakties. Deze spiritualiteitsbeweging is onder de naam Goddess Movement in Amerika ontstaan en vindt daar, maar nu ook in Engeland en Nederland, steeds meer gehoor. Deze beweging vormt een ernstige bedreiging voor het feminisme. Steeds meer feministen kunnen blijkbaar de ondankbare strijd tegen het patriarchaat niet meer aan en vluchten in hogere sferen (de goede oude tijd van het matriarchaat, het paradijs van de Oergodin en de toverkracht van de heks). Cultuur-feministen vinden dat de vrouwenbeweging dringend behoefte heeft aan een diepere samenbindende visie, die niet alleen politiek, maar vooral cultureel en spiritueel is. Culturele bevrijding betekent het ontwikkelen van een eigen identiteit van vrouwen, van het vrouwelijke in de cultuur. Spirituele bevrijding hangt daar sterk mee samen en betekent 'bevrijding van de ziel', het vinden van een vrouwelijke godsdienstbeleving, een nieuwe 'mystiek'. Volgens ons zit de vrouwenbeweging nou niet bepaald te wachten op spirituele bevrijding en een Grote Godin, maar wel op vrouwen die het patriarchaat willen bestrijden in plaats van het te omzeilen. De cultuur-feministen en de traditionele vrouwenvredesgroepen staan dicht bij elkaar wat betreft hun houding ten aanzien van mannen en patriarchaat. Beide groepen zijn niet tegen mannen en mannelijk gedrag, beide groepen hebben een religieuze grondslag, de een met een god, de ander met een godin (in Californië is de zogenaamde 'Covenant of the Goddess' zelfs officieel geregistreerd als kerk!), beide verheerlijken het moederschap (de oermoeder als levensbron). In beide bewegingen worden maatschappelijke verschillen tussen mannen en vrouwen verdoezeld. Vrouwen wordt macht toegeschreven, die ze in werkelijkheid niet hebben, de macht van mannen wordt in gedachten en op papier geringer gemaakt dan die in werkelijkheid is. Dit is struisvogelpolitiek. Je kunt je machteloosheid beter toegeven en bestrijden dan doen alsof je macht hebt. Er zijn gelukkig binnen de vrouwenvredesbeweging ook enkele groepen en individuele vrouwen die wèl vanuit een feministiese visie aktievoeren tegen het militarisme als speerpunt van het patriarchaat. Wil een brede vrouwenvredesbeweging werkelijk strijden voor vrede voor mannen en vrouwen, en niet alleen naar afwezigheid van oorlog, dan moet de feministiese maatschappijvisie de basis van zo'n beweging zijn. Tenslotte worden vrouwen niet alleen in oorlogen gedood of verminkt, maar ook in tijden van zogenaamde vrede.

Gebruikte literatuur

- Vrouwen van Europa in actie voor vrede, conferentie voor actie tegen de wapenwedloop, voor ontwapening en voor vrede.
- Feminisme en politieke macht, deel 1, posities, problemen en strategieën, uitgeverij De Populier.
- Feminisme en Spiritualiteit, een lezingencyclus georganiseerd door sociaal-kultureel centrum Zero.
- De vrouw als vredesengel - Renate Dorrestein in Opzij nr. 12, 1982.
- Van duifjes en bommen - Marijke Mossink in Lover nr. 1982/2.
- Vrouwen en Militarisme, een aantal artikelen, Nijmegen, 1982.
- Profetie van een vrouw - Helen Caldicott, uitgave van Vrouwen voor Vrede, uitgeverij Luyten, Amstelveen, 1981.
- Het patriërchaat overstegen - Denise Dijk in Diva, nr. 5, 1982.

(eerder gepubliceerd in het Vrouwenweekblad nr. 9, 17 december 1982)

Kommentaar op 'Een hutspot van christelijke godsdienst, spiritualiteit, pacifisme, socialisme en hier en daar een teentje feminisme

In bovenstaand artikel worden twee vrouwengroeperingen besproken die zich met vrede bezighouden, namelijk Vrouwen voor Vrede en de Goddessmovement.

Ik wil het hier vooral hebben op de kritiek hierin op Vrouwen voor Vrede (VvV). Wat hierover gezegd wordt, raakt me nogal omdat ik zelf deel uitmaak van VvV en me desondanks aanmatig ook nog feministe te zijn!

De schrijfsters spreken in dit stuk hun bezwaren uit tegen de doelstelling en de werkwijze van VvV. Ze vinden deze beweging on-feministisch, ja, zelfs anti-feministische kanten hebben. Ze tonen dit aan door te wijzen naar het algemene idee van VvV, zoals ze dat vonden in het boekje 'Vrouwen van Europa in actie voor Vrede, een verslag van een internationale vrouwen-vredeskongres in november 1981. Dit algemene idee is, vrouwen voor te bereiden op het meedoen, later, in de gemengde vredesbeweging. Dit zich apart organiseren moet gezien worden als een 'inhaalmanoeuvre' (om ten aanzien van kennis en doelgerichtheid op hetzelfde nivo als mannen te komen).

Andere bezwaren tegen VvV zouden zijn: hun christelijke levensbeschouwing (deze is paternalistisch gefundeerd) en hun verheerlijking

van Helen Caldicott. Deze wijst vrouwen op hun taak als **moeder** om tegen de boys met hun toys op te treden en op het feit dat ze mede schuldig zouden zijn aan de oorlogsdreiging van het ogenblik. Het beroep op het moederschap vinden de schrijfsters van het artikel anti-feministisch omdat vrouwen hiermee meteen in een geïsoleerde positie geduwd worden, dat wil zeggen, los van andere vrouwen en daardoor niet in staat te ijveren voor een verbetering van de onderdrukte positie waar ze als vrouw in zitten. Ook zeggen zij dat de 'traditionele vrouwenvredesbeweging' het geweld dat van mannen afkomstig is zou ekskuseren door mannen niet verantwoordelijk te stellen voor hun gewelddadigheid.

Inhoudelijk ben ik het met hun kritiek wel eens, maar ik vind het onjuist dat deze schrijfsters volstaan met dit soort kritiek en geen oog lijken te hebben voor het belang van deze vrouwenvredesbeweging. Ze doen m.i. geen recht aan de grote inzet van de vredesvrouwen en gaan voorbij aan de moeite die het de meesten van hen kost om aan een actie mee te doen.

Het bezoek aan het Vrouwenvredeskamp was voor veel vrouwen uit VvV een eerste aanzet om over nieuwe vormen van samenleven en aktievoeren na te denken. Voor veel vrouwen was het op zichzelf al een actie om voor één dag hun gezin achter te laten. Alleen al hun aansluiting bij een op actie gerichte beweging is een daad op zich, want hiermee protesteren ze tegen de gevestigde orde, waar ze zelf zo'n wezenlijk onderdeel van uitmaken. Het is niet verwonderlijk, dat ze zich hierbij baseren op een algemeen erkend instituut als het moederschap en het gezin. Daarmee wordt (bewust of onbewust) eventuele tegenwerking op hun actie door hun man ontkracht.

Het gaat VvV bij hun actie in de eerste plaats om iets te doen tegen de oorlogsdreiging. Daarvoor willen ze desnoods langs buitenparlementaire weg tot akties komen. Dit is te zien aan demonstraties en akties als 'weigeren defensiebelasting' die ze (mee) organiseren.

Dat vrouwen hierbij vooral met andere vrouwen samen actie willen voeren komt omdat ze het gevoel hebben daar meer de kans te hebben eigen ideeën te ontwikkelen, zich vrijer voelen met andere vrouwen en het gewoon prettiger vinden. De toeloop van vrouwen uit het IKV naar VvV bevestigt dit. Het is een extreem gebeuren dat VvV in drie jaar tijds tot zo'n bloei is gekomen.

VvV wil vrouwen een mogelijkheid geven om, ondanks het ingebed zijn in het gezin, toch tot politieke actie te komen.

Als vrouwen één keer met andere vrouwen hebben leren samenwerken, zullen ze, volgens mij, niet zo gauw overstappen naar een gemengde groep. De door de schrijfsters aangehaalde voorbereiding hierop, als algemene idee van VvV heb ik zelf door deze vrouwen nooit als beweegreden voor hun aansluiting bij VvV horen noemen.

VvV zijn dus niet uit op radikale, feministies georiënteerde actie. Hun traditionele rolpatroon van echtgenote en moeder geven ze niet meteen op, ondanks problemen die velen van hen in het gezin ondervinden.

Om van hen, beginnende aktievrouwen te eisen of te verwachten dat ze met hun aktie meteen hun persoonlijke situatie op het spel zetten, lijkt me wel wat veel gevraagd van deze schrijfsters. Per slot van rekening hebben manlijke revolutionairen dit ook niet gedaan: zij lieten hun vrouw netjes thuis zodat ze er altijd naar toe konden terugkeren.

Dat VvV in hun algemeenheid niet de link leggen tussen hun eigen onderdrukte positie en het militair geweld waartegen ze strijden, is niet zo verwonderlijk, gezien hun traditionele leefwijze.

Ik heb me zitten afvragen hoe het komt dat feministiese theorieën nog nauwelijks doorgedrongen zijn. Hoewel veel vrouwen hun onderdrukte positie niet als zodanig ervaren, lezen ze toch hierover of horen ervan door andere vrouwen. Toch gaat er bij hen zelf géén 'rood lampje branden'. Ze zien (vinden) niet dat ze zelf ook in zo'n positie zitten, laat staan dat ze de positie van vrouwen als maatschappelijk bepaald zien. Zelf had ik ook deze houding, tot ik in het kamp, door de gebeurtenissen daar, en verhalen van vrouwen merkte, dat persoonlijke ervaringen, al zijn ze nog zo verschillend van elkaar, bepaald worden door de maatschappelijke positie van vrouwen.

Ik denk dat als vrouwen meer gestimuleerd zouden worden om wat radikalere akties te ondernemen, ze ook eerder uit het traditionele patroon zouden stappen, omdat ze door de grotere kans op konfrontatie met (mannen)geweld, hiervoor eerder de noodzaak zouden zien. De wat meer traditionele akties die nu nog door hen gevoerd worden, zoals brieven schrijven aan ministers en het helpen voorbereiden van en meelopen in vredesdemonstraties laten nu eenmaal gemakkelijker een meer traditionele levenswijze toe. Desondanks krijgen vrouwen zelfs met deze aktievormen vaak al moeilijkheden in hun gezin, waardoor ze geregeld voor moeilijke beslissingen komen te staan.

Feministes zouden er mijns inziens beter aan doen vredesvrouwen meer te ondersteunen dan te pas en te onpas met theorieën van Helen Caldicott te komen aandragen en hen hiermee te stigmatiseren. Laten ze maar eens bedenken, dat er nog heel wat vrouwen rondlopen die **zelfs** VvV te bedreigend vinden omdat het alleen vrouwen zijn. De vrouwen die zich bij Vrouwen voor Vrede aansluiten, hebben die stap in elk geval al gedaan.

Bovendien is het natuurlijk wel zo dat, als deze vrouwen niet georganiseerd waren geweest, ze voor het grootste deel nooit in het kamp waren gekomen. Dan hadden we, behalve hun kritiek, ook de steun en het enthousiasme van heel veel huisvrouwen moeten missen. Het bereiken van juist deze groep vrouwen was één van de oorspronkelijke doelstellingen van ons kamp.

De 40.000 vrouwen die in Greenham Common aan de basis stonden, waren voor het grootste deel gewone huisvrouwen. Ze maakten een spoedberaad van het parlement toch maar noodzakelijk! Per slot zijn de feministes ook nog maar zeer onlangs begonnen het verband te zoeken tussen militarisme en feminisme.

vrouwen en militarisme

In dit hoofdstuk zijn vijf theoretiese stukken opgenomen en twee verslagen van discussies die in en na het kamp gehouden zijn. In alle stukken worden verbanden gelegd tussen militarisme en bewapening aan de ene kant en de positie van vrouwen aan de andere kant.

Patriarchaat en militair apparaat

Onze maatschappij bestaat niet uit gelijkberechtigde individuen die allen in dezelfde mate macht en invloed hebben op het reilen en zeilen van de samenleving. We leven in een gelaagde maatschappij, waarin bepaalde groepen veel in de melk te brokkelen hebben en andere groepen nauwelijks of niets.

De fundamentele scheidslijnen lopen tussen mannen en vrouwen, tussen zwart en blank en tussen top-mannen en basis-mannen. Mannen als groep hebben meer macht en invloed dan vrouwen als groep (de sekse-onderdrukking), blanken als groep hebben meer macht en invloed dan zwarten als groep (de rassen-onderdrukking) en de mannetop heeft meer macht en invloed dan de rest van de mannen (de klasse-onderdrukking).

Sekse-onderdrukking

Die maatschappijvorm waarin mannen heersen over vrouwen, wordt patriarchaat genoemd. Alle ons nu bekende samenlevingen zijn en waren patriarchaten. Mannen rechtvaardigen de onderdrukking en uitbuiting van vrouwen met de stelling dat mannen superieur zijn aan vrouwen. Mannen zouden sterker en intelligenter zijn dan vrouwen en dus van nature bestemd zijn om te leiden. Vrouwen zouden lichamelijk zwakker en minder intelligent zijn dan mannen, maar wel lief en opofferend zijn en dus van nature bestemd om te lijden. Hoewel deze stelling feitelijk onhoudbaar is (in de eerste levensjaren sterven meer jongens dan meisjes, vrouwen worden gemiddeld ouder dan mannen, pogingen om wetenschappelijk vast te stellen dat vrouwen minder intelligent zijn dan mannen liepen op niets uit), wordt het dogma van de superioriteit van de man niet wezenlijk aangevochten door alle vrouwen. Dit komt onder andere door de stevige verankering ervan in de cultuur, bijvoorbeeld in de godsdiensten. In elk van de wereldgodsdiensten is de schepper van de wereld een Man, ondanks het onweerlegbare feit dat vrouwen leven kunnen baren en mannen niet. Ook wordt de minderwaardigheid van de vrouw cultureel bewerkstelligd, juist omdat dit niet aan de natuur overgelaten kan worden. Zo worden meisjes en vrouwen in hun intellectuele en lichamelijke ontwikkeling geremd om de meerderwaardigheid van de man te bewijzen. Het meisje dat op 12-jarige leeftijd nog de beste van de klas is en harder kan lopen dan alle andere kinderen, is op 18-jarige leeftijd gedeformeerd tot de vrouw die nog amper vooruit kan komen op haar hoge

hakken en in strakke rok en die bijna al haar tijd en energie moet steken in het krijgen en behouden van een passende partner in plaats van in haar ontwikkeling. En zo moet steeds maar weer elk meisje ingepast worden in de hiërarchie van het patriërchaat en leren haar plaats onderaan te aksepteren als 'natuurlijk' en 'vanzelfsprekend'.

Rassen-onderdrukking

Dwars op de primaire maatschappelijke scheidslijn tussen mannen en vrouwen loopt een scheidslijn tussen blanke en zwarte mensen. Evenals de superioriteit van de man een onhoudbaar dogma is, is de superioriteit van het blanke ras een onhoudbaar dogma. Maar net zoals mannen vrouwen maatschappelijke minderwaardigheid opleggen, leggen blanken zwarten een maatschappelijke minderwaardigheid op.

Sekse-scheiding en rassen-scheiding leiden tot een maatschappelijke rangordering van bovenaan de blanke mannen, daarna de zwarte mannen, daarna de blanke vrouwen en onderaan de zwarte vrouwen.

Klasse-onderdrukking

Alle maatschappijvormen die we nu kennen zijn patriarchaten en bijna alle patriarchaten zijn blanke patriarchaten. Daarnaast zijn er verschillen in de mate en manier waarop de macht tussen (blanke) mannen verdeeld is. Er zijn kapitalistische en kommunistiese maatschappijen en allerlei tussenvormen, er zijn diktaturen en parlementaire democratieën. Volksdemocratieën zijn er echter niet. Hoe de macht ook verdeeld is, altijd is er een relatief kleine top van mannen die relatief zeer veel macht heeft. Die mannentop heeft grote invloed op de geld- en goederenstromen (economiese macht). Dit leidt er onder andere toe dat niet die goederen geproduceerd worden die nuttig zijn voor veel mensen, maar alleen die goederen die de producenten veel winst opleveren. Die mannentop heeft grote invloed op regeringsbeslissingen (politieke macht). Dit leidt er onder andere toe dat overheidsgeld zodanig besteed wordt dat de rijken er veel profijt van hebben en de armen weinig (tegenwoordig dus bezuinigingen op onderwijs; uitkeringen, gezondheidszorg, kinderopvang en niet op defensie, niet op autowegen, niet op inflatiecorrectie). Die mannentop heeft grote invloed op het denken en de zichtbare resultaten daarvan (kulturele macht). Dit leidt er onder andere toe dat de mannentop de middelen heeft om vrouwen, zwarten en blanke 'lage' mannen dusdanig te indoktrineren (via onderwijs, media, achterhouden of vervormen van informatie) dat dezen de normen en waarden van de top overnemen als 'algemeen geldende' normen en waarden in plaats van als seksegebonden, rasgebonden, klassegebonden waarden en normen. De belangen van de mannentop zouden onze belangen zijn, de rechtsorde van de mannentop zou onze rechtsorde zijn. Juist dat waarden- en normenpatroon van de heersende top werkt zó dat vrouwen niet hun eigen belan-

gen proberen te verwezenlijken, ja, vaak hun belangen niet eens zien, maar zich in plaats daarvan geheel inzetten voor de belangen van man en kinderen. Een logies gevolg van een lang en grondig indoktrinatieproces, waarvan de kern is dat vrouwen bestemd zijn tot het dienen van anderen. Een man die voor zichzelf opkomt is een echte man, maar een vrouw die voor zichzelf opkomt is een slechte, egoïstiese vrouw. Een echte vrouw is iemand die voor alles en iedereen opkomt, behalve voor zichzelf (bijvoorbeeld vrouwen willen vrede voor hun kinderen, niet voor zichzelf!).

Tenslotte heeft de mannentop een uitgebreid geweldsapparaat tot zijn beschikking om de eigen belangen te verdedigen tegen buitenlandse of binnenlandse 'bedreiging' van hun macht (militaire macht). Dit leidt er onder andere toe dat tegen een (dreigende) aantasting van de macht van de mannentop politie of leger ingezet wordt (kraakacties, blokkades, opstanden), maar dat andersom vrouwen, zwarten en 'lage' blanke mannen geen politie of leger kunnen inzetten tegen de aantasting van hun belangen.

Het militaire apparaat

Zoals gezegd beschikt de blanke mannentop over een uitgebreid geweldsapparaat om zijn belangen te verdedigen. Geweld is een gebruikelijk onderdrukkingsmiddel in een patriarchaat. Het geweldsmonopolie is in handen van mannen en wordt, behalve door mannen tegen elkaar, vooral tegenover vrouwen gebruikt om 'ze eronder te houden'. 'Lage' mannen beschikken over een beperkt geweldsapparaat (vuisten, messen, geweren, pistolen) en moeten dit geweld zelf uitoefenen, 'hoge' mannen beschikken over een zeer groot geweldsapparaat (geweren, pistolen, raketten, tanks, kernkoppen) en kunnen dit geweld door anderen (politie, leger) laten uitoefenen en zelf buiten schot blijven.

Het militaire apparaat is een institutie waarin mannenmacht, mannengeweld en mannelijkheid in hun meest pure en vernietigende vorm naar voren komen. De structuur is dezelfde als van een patriarchale samenleving in het groot, maar scherper en duidelijker en wordt gekenmerkt door:

- een strakke hiërarchiese opbouw (scherp omschreven rangen en standen en de daarbij horende rechten en plichten)
- kadaverdiscipline (strikte gehoorzaamheid aan meerderen, strenge straffen op 'afwijkend' gedrag en ongehoorzaamheid)
- kanalisering van emoties ('harde' emoties als haat en agressie moeten op 'de vijand' gericht worden, 'zachte' emoties als kameraadschappelijkheid, vriendschap op gelijken in rang; 'zachte' emoties als bewondering en liefde op hogeren in rang mogen ook. Lichamelijke liefde is uit den boze. Slechts slaan op schouder en kwasi-stompen in de maag zijn als liefdesuitingen acceptabel)
- georganiseerd geweld als efficiënt middel om macht te bestendigen,

te verkrijgen of uit te breiden.
Het leger is het vormingsinstituut bij uitstek om van jonge mensen met pik gezagsgetrouwe, gedisciplineerde, machinale mannen te maken.

Het militaire apparaat als model voor de samenleving

Het militaire apparaat wordt de burgers 'verkocht' met het verhaaltje dat deze de burgerbevolking beschermt tegen agressie 'van buitenaf'. Duidelijk is dat het leger ook ingezet wordt tegen de eigen burgerbevolking als rust en orde van de heersende machthebbers in gevaar komen. Desondanks wordt het leger door veel burgers als een beschermende instantie beschouwd. Het is zelfs zo dat bijna alle militairen en zeer veel burgers het militaire apparaat als lichtend voorbeeld voor hoe een maatschappij in elkaar moet zitten, zien. Een toonbeeld van rust en orde, onaangetast gezag, strikt geregelde relaties tussen mensen, een duidelijke, zelfs zichtbare hiërarchie, emoties gekanaliseerd en onder controle. Die mentaliteit en de daaruit voortvloeiende maatschappelijke praktijk, noemt men militarisme.

Militarisme is een term die sedert het midden van de negentiende eeuw in gebruik is, waarmee wordt bedoeld de verabsolutering of overaksentuering van de militaire macht in het geheel van een samenleving.

Militarisme heeft verschillende aspecten:

- het streven naar een zo sterk mogelijk militair machtsapparaat.
- de overwoekering van dit streven ten koste van allerlei andere kollektieve waarden en activiteiten.
- de voorliefde voor en de kultus van het militaire bedrijf, waarbij militaire macht tot criterium van de grootheid en kracht van een volk en een staat wordt gesteld.

De militarisatie van een samenleving wordt vergemakkelijkt door de burgers te indoktrineren met het idee dat hun belangen identiek zijn met, en verdedigd worden door de leidinggevende machten. 'We worden met hand en tand verdedigd door onze militairen tegen onze vijanden'. De vervaging van de grenzen tussen militair en burgerlijk terrein maakt het gemakkelijker klasse-, sekse- en rassenkonflikten te beheersen onder de vlag van nationale eenheid tegenover de vijand.

Mannen moeten oorlog voeren, vrouwen moeten hen ondersteunen

Vrouwen spelen geen rol van betekenis in vraagstukken betreffende oorlog en vrede. De gangbare definiëring van oorlog en vrede is mannelijk, het militaire apparaat is mannelijk, beslissingen over oorlog en vrede worden door mannen genomen. Mannen bereiden oorlogen voor, beslissen tot oorlogsvoering, voeren oorlogen uit, beëindigen oorlogen. Vrouwen behoren echter wel altijd tot de slachtoffers van oorlogen, of een oorlog nou gewonnen of verloren is (verkrachting, verlies van mannelijke familieleden, verlies van de kostwinner, materiële schade).

Vrouwen worden door de regerende top actief gemanipuleerd tot hulp bij het opbouwen en gebruiken van gewapende macht:

- Vrouwen worden gebruikt om mannen te motiveren oorlog te voeren (Moeder en Echtgenote en Dochters moeten beschermd worden — Als we winnen dan zijn de vrouwen daar voor jullie — Een pornofilm verhoogt de vechtlust).
- Vrouwen worden gebruikt om de strijdende mannen te steunen in de oorlogsstrijd (verplegen, vermaken, seksueel bevredigen, bemoederen, bewonderen).
- Vrouwen worden gebruikt om de plaatsen van de mannen die ten strijde trekken tijdelijk over te nemen (vrouwen als reserve-arbeidsleger).
- Vrouwen worden zo nodig gebruikt om bepaalde voor hen geschikte (= lage) posities binnen het militaire apparaat te bezetten (kodering, inlichtingendienst, spionage, administratie, gewondenverzorging).

Grofweg zijn er vier verschillende standpunten te onderscheiden die vrouwen tegenover het militaire apparaat en het militaristische maatschappijmodel kunnen innemen:

- Het traditionele standpunt (de ongelijke machtsverhoudingen worden geaksepteerd als juist of onvermijdelijk, het leger en de politie worden geaksepteerd als beschermers van de bevolking tegen buitenlandse agressors en binnenlandse oproerkraaiers, het gezag moet gehoorzaamd worden, rust en orde moeten met alle mogelijke middelen gehandhaafd worden).
- Het pacifistische standpunt (geweld als middel tot konfliktoplossing wordt verworpen en van daaruit wordt het leger ook verworpen; geweld wordt niet gezien als typies mannelijk machtsmiddel (dit in tegenstelling tot feministiese analyse); als strategie kiest men voor niet dienst nemen in het leger, maar bestrijding van buitenaf).
- Het emancipatoriese standpunt (de ongelijke machtsverhoudingen worden niet geaksepteerd in zoverre ze veroorzaakt worden door ongelijke kansen op grond van sekse, ras en klasse, gelijkheid binnen de bestaande structuren wordt gepropageerd; de bestaande structuur wordt geaksepteerd als juist; de blanke mannelijke middenklassewaarden en -normen worden geaksepteerd als maatgevend; vrouwen moeten ook het leger in kunnen, soms wordt zelfs een dienstplicht voor meisjes gepropageerd).
- Het feministiese 'van-binnenuit-bestrijden'-standpunt (een maatschappij als de onze die gebaseerd is op onderdrukking en uitbuiting wordt afgewezen, dus ook het leger als uitvloeisel daarvan; als strategie wordt gekozen voor de bestrijding vanuit het leger zelf, vrouwen moeten dienst nemen en dan het leger uithollen).
- Het feministiese 'van-buitenaf-bestrijden'-standpunt (analyse van de maatschappij als boven, maar als strategie wordt gekozen voor de bestrijding van het leger van buitenaf; vrouwen moeten geen dienst nemen, maar het leger van buitenaf uithollen).

Defensie dankzij on(der)betaald vrouwenwerk

Ik wil het gaan hebben over de financiële achtergronden van de wapenwedloop en het verband met de financiële positie van vrouwen. Ik richt mij op geld, omdat het produceren van wapens kapitalen kost en dit vooral ten koste gaat van de financiële positie van vrouwen.

Eerst wat algemene gegevens over de hoeveelheid geld die gemoeid is met de wapenwedloop. Volgens het Stockholmse instituut voor vredeonderzoek (SIPRI) is in de afgelopen tien jaar zo'n \$ 5.000.000.000.000 (vijf duizend miljard dollar) (prijspeil 1980) aan bewapening besteed.

Momenteel wordt er over de hele wereld per minuut 1 miljoen dollar uitgegeven aan bewapening, dit is 600 miljard dollar per jaar oftewel 112 dollar per persoon in de wereld. Voor de prijs van twee strategiese bommenwerpers (ca. 200 miljoen dollar) kan men via een alfabetiseringscampagne de hele wereld laten lezen (Volkskrant 5-6-1981, Waarheid 8-6-1982). Bovendien wordt de wapenproductie nog steeds duurder vanwege de nadruk op technologiese vernieuwingen. Zo zijn er over de hele wereld 12.000 specialisten op het gebied van de elektroniese oorlogsvoering bezig met de ontwikkeling van 'elektronen-schilden, lasers en het via computers manipuleren van het magnetiese veld van de aarde om de vijand te verlammen' (Volkskrant 27-8-1981). En dan heb ik het nog helemaal niet over de gigantiese bedragen die met de produktie van kernwapens en -energie zijn gemoeid. Al dat geld kan dus niet aan andere dingen worden besteed.

1. De geldstromen in Nederland

Volgens de overheidsbegroting van 1983 mag het Ministerie van Defensie 12,67 miljard gulden uitgeven. Dat zegt echter nog niet alles, want de begroting van 1981 werd met ca. 400 miljoen gulden overschreden vanwege extra uitgaven, met name bij de marine. Bovendien werd in 1974 door minister Vredeling beslist dat extra kosten van de wapenproductie niet ten laste mogen komen van de defensiebegroting. Als gevolg hiervan werd in 1977 door de Commissie Ontwikkelings Defensiemateriaal (Codema) uit de begroting van Defensie en Economiese Zaken f 1,4 miljoen besteed aan onderzoek naar de toepassing van nieuwe staalsoorten bij de bouw van duikboten. In 1978 werd uit de werkgelegenheidspot (!) van Sociale Zaken f 30 miljoen besteed aan de bouw

van een onderzeeër. In 1979 uit dezelfde begroting een bedrag van f 215 miljoen voor twee boten. Het kabinet Den Uyl subsidieerde in 1979 de bouw van de Leopard II-tank met f 180 miljoen uit de begroting van Sociale en Economische Zaken.

Al die wapens hebben een basis waar ze staan. Het bouwen, onderhouden en bewaken van zo'n basis kost miljarden. Ook hier is het maar zeer de vraag of al dat geld ten laste komt van de defensie-begroting. Zeker de infra-structuur rondom zo'n basis komt ten laste van andere begrotingen. In het geval van de kruisraketten is nu al duidelijk dat Nederland zeker een deel van de infra-structuur-kosten moet betalen (plaatsingskosten).

Geen geld voor vrouwen

Geld voor het werk van vrouwen is er nauwelijks. Vrouwen doen over de hele wereld 2/3 van al het werk, maar ze hebben slechts 1/10 van al het inkomen en minder dan 1/100 van alle rijkdommen (VN-onderzoek 1980). Volgens voorlopige berekeningen doen vrouwen in Nederland 60% van al het werk en kregen daarvoor slechts 20% van al het inkomen. En de verdeling van de eigendommen? Dat is het grootste geheim in Nederland. De eigendommen staan op naam van BV's en NV's, zitten in het zwarte-geld-circuit of zijn met de kapitaalvlucht verdwenen naar het buitenland (Vrouwenkrant nr. 88, november 1982). Eén ding weten we in elk geval zeker — vrouwen hebben in deze kringen nauwelijks een vinger in de pap.

Met andere woorden: het meeste geld dat in Nederland cirkuleert gaat naar mannen en via de omweg van belastingen naar de overheid van deze manschappij. Van dat laatste geld gaat er een heleboel naar defensie (direkt of indirekt).

Wapens en werk

Heel wat mannen en een enkele vrouw verdienen hun geld rechtstreeks via de wapenindustrie of bij defensie. In de Nederlandse wapenbedrijven werken zo'n 16.000 werknemers. Daar bovenop komt nog eens zo'n 0,8% aan werkgelegenheid in de toeleveringsbedrijven. Het aantal beroepsmilitairen bedroeg in 1979 zo'n 45.000 man. Wanneer je het burgerlijk personeel en de ambtenaren op het Ministerie van Defensie erbij optelt, kom je op ca. 135.000 werknemers. Daarnaast heb je nog de dienstplichtige militairen die voor een hongerloon werken en bovendien voor een tijdje aan de enorme werkloosheid onder jongeren ontsnappen. Deze jongens worden niet met geld omgekocht maar met de slagzin: 'Wij maken van een jongen een MAN'!!! Generaal Pearson zei het al: 'Het versterken van het militaire element in onze cultuur zal bijdragen tot meer eerbied voor vlag en vaderland en tot een grotere mate van zelfdiscipline'. En ... meer eerbied voor vlag en vaderland betekent meestal ook meer begrip voor militaire uitgaven (Militaire Zaken, p. 24/25).

Wapenindustrie en vakbonden

Volgens berekeningen in Amerika en Engeland scheppen investeringen in de defensie-industrie minder werkgelegenheid dan investeringen in de civiele sektor. Zo worden met 1 miljard dollar 27.000 banen in de civiele sektor geschapen tegenover 18.000 banen in de militaire industrie. Bij de overheid is het verschil nog groter: met 1 miljard dollar kun je 72.000 banen in de overheidssektor scheppen tegenover 37.000 banen bij Defensie (Militaire Zaken, p. 46). Aangezien vrouwen over het algemeen veel minder verdienen dan mannen zal 1 miljard dollar voor vrouwen nog veel meer banen opleveren. Het aantal arbeidsplaatsen dat je met 1 miljard dollar kunt scheppen, wordt kleiner naarmate de desbetreffende sektor technologieser wordt. Zo kom je in de rakettenbouw met 1 miljard dollar op slechts 14.000 banen.

De Nederlandse vakbonden hebben in tegenstelling tot die van andere landen tot nu toe geen duidelijk standpunt inzake wapens en werk. Laat staan dat ze op grote schaal acties tegen de wapenproductie op touw zetten of serieus pogingen doen om bedrijven over te laten schakelen van militaire op civiele productie. Het zal dus van de werknemers zelf moeten komen. Dat bewees ook een staking in Amerika; 4.400 werknemers van de Union Carbide zijn op 19 juni 1981 een staking begonnen die de productie van onderdelen van kernwapens heeft verlamd (Volkskrant 2-7-1982). Ik weet helaas niet hoe het is afgelopen.

Volgens mij hangt de passieve opstelling van de Nederlandse vakbeweging samen met het feit dat hier (nog) geen kernwapens worden geproduceerd. Het maken van konventionele wapens is veel meer aanvaard, zelfs in de vredesbeweging.

In tijden van oorlog bleek ook dat vrouwen massaal in wapenfabrieken gingen werken omdat de mannen moesten vechten.

Vrouwen en inkomen

De mogelijkheden van vrouwen om aan geld te komen zijn afhankelijk van hun positie in deze maatschappij. Met name het hebben van kinderen en/of een man beperkt hun toegang tot het geldcircuit. Wij zien juist de laatste tijd weer dat vrouwen in toenemende mate onder druk gezet worden om thuis en 'buiten' in het onbetaalde werk te blijven. Dit gebeurt onder andere door:

- vrouwen schuldgevoelens aan te praten (je verwaarloost je kind wanneer je een opleiding volgt, betaald werk hebt of aktievoert);
- te zeggen dat dubbele inkomens een schande zijn — dus de vrouw moet haar baan maar opzeggen; het kostwinnerschap van de man staat niet ter discussie;
- op kinderopvang te bezuinigen;
- vrouwen die getrouwd zijn of samenwonen een uitkering te onthouden;

- vrouwen hoogstens tijdelijke of part-time banen te geven, omdat ze een kostwinner hebben en betaald werk als extraatje wordt gezien;
- niets te doen aan de hoge werkloosheid onder met name meisjes.

Vrouwen die uit hun huwelijk of relatie zijn gestapt en kinderen hebben, zijn er financieel het beroerdst aan toe. Ze vallen in de bijstand of krijgen alimentatie. Op beide inkomensbronnen wordt in toenemende mate bezuinigd. Het krijgen van een betaalde baan is voor deze vrouwen extra moeilijk, want de bovengenoemde factoren gelden ook voor hen. Uit een onderzoek naar vrouwen in de bijstand is gebleken dat 74% van deze vrouwen maar weer gaat trouwen om uit deze ellende te komen.

Op vrouwen zonder man en kinderen wordt druk uitgeoefend om een kostwinner te zoeken en kinderen te krijgen. Zo is de bijstand voor alleenstaanden bijzonder laag (70% van het minimumloon). De werkloosheid onder vrouwen is giganties. Veel mannenberoepen zijn voor vrouwen nauwelijks toegankelijk vanwege het seksisme en in veel vrouwenberoepen wordt bezuinigd en geautomatiseerd.

Voor steeds meer vrouwen wordt het vrijwilligerswerk weer de enige mogelijkheid om aan het maatschappelijk leven deel te nemen. Dat komt de overheid goed uit, want hiermee kunnen de bezuinigingen in gezondheidszorg, onderwijs, buurthuiswerk, bejaardenzorg en kinderopvang worden opgevangen.

Defensie dankzij on(der)betaald vrouwenwerk

Uit bovenstaande blijkt dat de meeste vrouwen geen of weinig eigen inkomsten hebben, terwijl alle vrouwen werken. Overheid en bedrijfsleven profiteren van deze situatie. Door het werk van vrouwen niet of slecht te betalen houden ze een heleboel geld over. Dit komt onder andere ten goede aan uitgaven voor het militaire apparaat en aan bewapening. De bezuinigingen waar elke dag de kranten bol van staan gelden zeker niet voor defensie. In de miljoenennota van 1983 staat dat defensie zelfs met 2% mag stijgen. Dat het geld aan vernietigingsmateriaal besteed wordt in plaats van aan nuttige werksoorten zoals het verzorgen van kinderen, bejaarden, invaliden en zieken geldt niet alleen voor Nederland maar voor de hele wereld. Het wordt tijd dat deze cirkel doorbroken wordt — vrouwen moeten geld gaan opeisen voor hun on(der)betaalde verzorgende werk — binnenshuis en buitenshuis.

Gebruikte literatuur:

- 'Achtergrond', nr. 20, 18 mei 1979, nr. 5, 13 maart 1981.
- 'De Arbeidsmarkt', Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
- 'En nu is het uit', Anti-wegwerprouw-komitee, de Strijdijzers, 1981
- 'Inkomen en rondkomen', de financiële positie van huishoudens in Nederland, Sociaal en Cultureel Planbureau, 1981
- 'Vrouwenkrant', nr. 88, november 1982
- 'Vrouwelijke gezinshoofden in de bijstand', onderzoek CRM 1975
- 'Vredespolitiek', Instituut voor Politiek en Sociaal Onderzoek, 1979
- 'Militaire Zaken'

En als de Russen nu komen?

Door onze stellingname tegen (kern)bewapening en militarisme werden wij als bewoners van het vrouwenvredeskamp vaak bestookt met de vraag 'Maar wat doen jullie als de Russen komen?'

In dit artikel geven we aan hoe we tegenover de regeringen van de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie staan, over welke zaken we meer te weten moeten komen (bijvoorbeeld over de verhouding Rusland-China), wat we vinden van de veiligheid-door-afschrikking-strategie van NATO en Warschaupact, wie nu eigenlijk onze vijanden en bondgenoten zijn. Het geheel is bedoeld als discussiestuk en niet als afgeronde mening van het kamp.

Waarom zouden de Russen komen?

De Russen zullen Europa alleen bombarderen of bezetten als de voordelen hiervan opwegen tegen de nadelen van een oorlog. Het kapotbombarderen en uitroeien van de bevolking van Europa door middel van kernwapens biedt Rusland echter geen economische of politieke voordelen. De Russen hebben geen 'Lebensraum' nodig, ze hebben grondgebied genoeg om te exploiteren. En voor verspreiding van de kommunistische leer zijn levende mensen nodig, geen lijken of kreperende mensen. Een invasie in en bezetting van West-Europa is eveneens weinig aantrekkelijk, omdat de Sovjet-Unie politiek en economies gezien de handen vol heeft aan Polen en Afghanistan. Vooral de laatste tien jaar zijn de satellietlanden een steeds zwaardere belasting voor Rusland geworden. In 1979 moest Rusland voor 10 miljard dollar de Oost-Europese landen steunen; in 1980 was dat al opgelopen tot 20 miljard.

De Amerikanen onze bondgenoten?

De meeste mensen in West-Europa beschouwen Amerika als de bondgenoot van Europa. Vooral rechtse politici laten geen gelegenheid onbenut om dat te zeggen. 'De Amerikanen hebben ons bevrijd in 1945', heet het dan. Gemakshalve wordt dan niet vermeld dat de Verenigde Staten Hitler met zo'n 32 miljoen dollar gesteund heeft bij de opbouw van zijn nazi-partij (Sidney Warlow, bankier in de Verenigde Staten). Ook wordt vergeten dat we niet alleen door het Amerikaanse leger bevrijd zijn, maar evenzeer door het Russische leger. En beide mogendheden deden dat blijkbaar niet uit liefde voor de Westeuropese medemens, maar om politiek-economische redenen.

Een kapitalistische staat in tijden van economische crisis heeft belang bij oorlog, zoals helaas de geschiedenis leert.

Op dit moment zit Amerika, net als West-Europa, in een zware economische crisis. Het wordt steeds duidelijker dat Amerika deze crisis te boven probeert te komen ten koste van West-Europa en Zuid-Amerika. De militaire betrokkenheid van de Verenigde Staten in Zuid-Amerikaanse landen is overduidelijk (militaire steun, Amerikaanse leger-'adviseurs'). West-Europa wordt zwaar onder druk gezet om de Amerikaanse economie te steunen. Voorbeelden die hier op wijzen: — de Amerikaanse opstelling ten aanzien van de staalkrisis. Het gaat in de hele wereld slecht met de staalindustrie. Nu hebben de Amerikaanse multinationals, met behulp van Reagan, de staalinvoer uit Europa drasties beperkt. Dat betekent dat het met de Amerikaanse staalindustrie wat beter zal gaan ten koste van de Europese staalindustrie, omdat de laatste maar weinig staal meer naar Amerika mag exporteren — de Amerikaanse opstelling ten aanzien van de Russiese aardgasleiding naar Europa. Een aantal Europese bedrijven kunnen Rusland onderdelen voor die pijpleiding leveren. Dat betekent voor die bedrijven geld en werk. Amerikaanse multinationals verbieden, met behulp van Reagan en onder het mom van de Russiese schending van de mensenrechten in Afghanistan de Europese bedrijven om hun contracten na te komen. De pijpleiding tussen Rusland en Europa tast het Amerikaanse monopolie op energiegebied ernstig aan.

Europa is een economische satelliet, en daarmee ook een politieke en militaire satelliet van Amerika. Amerika zal niet dulden dat West-Europa zich aan die positie probeert te onttrekken, net zoals Rusland het niet duldt dat Oost-Europa zich onder Russiese invloed uit probeert te werken. Uit onvoorzichtige, niet politiek verpakte bewoordingen van Weinberger en Reagan blijkt dat de Amerikaanse regering wel brood ziet in een langdurige beperkte kernoorlog tegen Rusland, uit te vechten in West-Europa. De lange-termijn-defensie-strategie van Amerika is hier al op afgestemd met de ontwikkeling van middellange afstands-raketten die zeer precies gericht kunnen worden op een klein doel. Volgens hun zeggen zal zo'n beperkte kernoorlog tegen Rusland gericht zijn, maar gezien de handelsbelangen van Amerika in West-Europa is dit onwaarschijnlijk. Het is een feit dat het Westen altijd koploper is geweest bij doorbraken op bewapeningsgebied (zie onderstaand staatje).

Wapenwedloop tussen Verenigde Staten en Sovjet-Unie vanaf 1945

	VS	SU
A-bom	1945	1948
H-bom	1953	1954
Atoom-onderzeeër	1956	1964
Lange afstands-raket met meerder koppen die naar afzonderlijke doelen kunnen worden geleid v.b. Pershing-2	1970	1976
Neutronenwapen	1981	?
Kruisraket	1983	?

En ook is het een feit dat de Verenigde Staten meer dan de Sovjet Unie betrokken is geweest bij gewapende conflicten: 95% van de gewapende conflicten tussen 1945 en 1979 vond plaats in de derde wereld. Bij 22 van die oorlogen was de Verenigde Staten betrokken, bij 8 van die oorlogen de Sovjet-Unie.

Net zoals Amerika zijn handelsbelangen in Vietnam, El Salvador, Nicaragua etcetera met behulp van wapens verdedigd heeft (laat verdedigen), is de oorlogsdreiging voor wat Europa betreft van de kant van de Amerikaanse regering op dit moment groter dan van de kant van de Russiese regering.

Wel is er in de Verenigde Staten een sterke vredesbeweging vanuit de feministiese beweging en de kerken kunnen ontstaan (onder andere de Freezebeweging die stopzetting van verdere bewapening eist), die het de oorlogszuchtige regering knap lastig kan maken. In de Sovjet Unie is de vredesbeweging vanuit de bevolking door de regering hardhandig de kop ingedrukt. Met name de huidige Russiese premier, Andropov, heeft zijn sporen verdiend als chef van de Russiese veiligheidsdienst, die een vooraanstaande rol speelde bij het onderdrukken van elk verzet van de eigen bevolking tegen de regering. De angst voor en afkeer van (kern)bewapening van de Russiese bevolking is wellicht ook massaal en intens, maar kan door brute intimidatie en dwangmaatregelen niet gemakkelijk tot openlijk verzet tegen het regeringsbeleid uitgroeien.

Het vijandbeeld

Met het bovenstaande willen we niet het ene primitieve, simpele en onjuiste vijandbeeld (de Rus is onze vijand, de Amerikaan is onze bondgenoot) vervangen door een evenzeer simpel en onjuist beeld (de Rus is ongevaarlijk, de Amerikaan is onze vijand). De westelijke en de oostelijke machtspolitiek lijken sprekend op elkaar. Zowel de Verenigde Staten als de Sovjet Unie treden hard en meedogenloos op tegen werkelijke of schijnbare aantasting van hun machtspositie. Wat Amerika doet in El Salvador is niet beter of slechter dan wat Rusland doet in Afghanistan. En zo is het net zo met Turkije (vs) en Polen (su), en zo was het met Vietnam (vs) en Tsjecho-Slowakije (su). We pleiten ervoor om beide machtsblokken te beoordelen op hun daden en, in mindere mate, op datgene wat hun machthebbers zeggen. Verder zou iedereen zich moeten realiseren, dat er een groot verschil is tussen wat de machthebbers van een land zeggen, willen en doen en wat de rest van de bevolking van een land wil en doet. Voor wat ons vrouwen betreft kunnen we er rustig van uitgaan dat zowel in de Verenigde Staten als in de Sovjet Unie, als in elk ander land, verreweg de meeste vrouwen in vrede willen leven en een oorlog tot elke prijs willen vermijden.

De functie van vijandbeelden

Elk mens heeft last van vage angsten als de angst voor de dood, voor lichamelijk geweld, voor ziekte, eenzaamheid, armoede en dergelijke. Die angst is vervelend, ongrijpbaar en onoplosbaar. Een manier om met die vage angst om te gaan, is die vage angst om te zetten in concrete vrees voor een vijand die het begrepen heeft op alles wat belangrijk voor je is (je leven, je gezondheid, je denken, je manier van leven, je geld en dergelijke). De Westeuropeanen en de Amerikanen hebben hun vijand, de Rus; de Oosteuropeanen en de Russen hebben hun vijand: de kapitalist. Die irreële vijandbeelden worden door de machthebbers van elk land levend gehouden en zoveel mogelijk versterkt, omdat dit de aandacht afleidt van binnenlandse onrechtvaardigheid, onzekerheid, onveiligheid, onderdrukking, uitbuiting. Het is comfortabel voor Reagan c.s. zowel als voor Andropov c.s. dat de relatief machteloze bevolking niet in hun eigen regeringen hun vijanden zien, maar in één of andere buitenlandse mogendheid. Hoe slechter en onrechtvaardiger een samenleving in elkaar zit, hoe sterker het beeld van een buitenlandse vijand in leven gehouden wordt door degenen die profiteren van de ongelijke machtsverdeling in dat land.

Veiligheid door afschrikking

De traditionele veiligheidspolitiek zoals die bijna over de gehele wereld door regeringen wordt toegepast, is die van verdediging door afschrikking door middel van wapens. Bijna elk land heeft een groot arsenaal aan verdedigings- en aanvalswapens. In Europa hebben alleen Zweden, Zwitserland, Joegoslavië en Albanië een echt defensief militair apparaat. Het idee achter de veiligheid-door-afschrikking-strategie is dat de 'vijand' niet zal durven aanvallen als je minstens even sterk bewapend bent als die vijand. De technologie wordt steeds meer verfijnd om de gewenste afschrikking te bereiken. Zo'n 60% van het natuurwetenschappelijk onderzoek staat in dienst van het militair-industrieel apparaat. De afschrikkingstrategie leidt logies tot een bewapeningsspiraal omhoog, omdat de beste afschrikking die is waarbij je iets meer aan wapentuig hebt dan de veronderstelde vijand en hierbij moet je natuurlijk het zekere voor het onzekere nemen. De afschrikkingstrategie heeft nu het punt bereikt waarop zowel Amerika als Rusland in staat zijn zich te verdedigen door de wereld meervoudig in haar geheel te vernietigen. De bevolking wordt gerustgesteld met de verzekering dat kernwapens als afschrikking dienen en niet gebruikt zullen worden. Maar dat is onlogies. Een wapen is alleen afschrikwekkend als het gebruikt kan worden. Als het 100% zeker is dat een kernbom niet gebruikt zal worden, houdt deze op afschrikwekkend te zijn. De afschrikkingstrategie werkt dus alleen als elk wapen dat hierin een rol speelt in principe ook gebruikt kan worden. Hiermee is een veiligheidsstrategie door middel van afschrikking met

kernwapens levensgevaarlijk en hoogst onveilig voor de hele mensheid. Toch gelooft nog zo'n 48% van de mensen dat de afschrikingsstrategie hen beschermt tegen oorlog. Dit komt onder andere omdat politici en wapenfabrikanten, die economies belang hebben bij de verkoop en het gebruik van wapens, hun financiële belangen goed weten te verkopen als veiligheidsbelangen.

Iedereen vindt het vanzelfsprekend dat je, uit angst voor een andermands dynamiet, niet zelf in een kruivvat moet gaat zitten, maar veiligheid door een kernbom in je achtertuin wordt door velen wèl geaksepteerd.

Vrouwenstrijd tegen (verdere) bewapening en militarisme

Vrouwen uit West en Oost en vrouwen uit de Derde Wereld hebben er alle belang bij om zo hard mogelijk te werken aan een andere veiligheids-politiek. Een beleid dat uitgaat van vermindering van wapens, van ontspanningspolitiek, van kulturele en sociale uitwisseling, van een politiek van overleg en eerlijk delen. Géén afschrikingspolitiek, geen onderhandelingen vanuit militaire overmacht, een stop op alle uitbreidingen van bewapening.

We moeten proberen de krankzinnigheid van de veiligheid-door-afschrikking-strategie aan zoveel mogelijk vrouwen duidelijk te maken. De bewapeningsspiraal omhóóg moet omgebogen worden in een bewapeningsspiraal omláág, met als einddoel ontwapening.

Een eerste stap hiertoe moet zijn het niet toegeven aan de druk van de Verenigde Staten om kruisraketten te plaatsen: geen kruisraketten in Nederland. Er moet zware druk uitgeoefend worden op de Amerikaanse en de Russiese regering om serieuze onderhandelingen over vermindering van (kern)wapens te beginnen. Het 'vijand-denken' dat op irrationele angsten stoelt, kan doorbroken worden door toename van het aantal kontakten tussen Westeuropese, Oosteuropese, Amerikaanse, Russiese en Derde Wereldvrouwen.

Als vrouwenvredeskamp streven we ernaar dat soortgelijke kampen overal in de wereld gestart worden.

Vrouwensolidariteit over lands- en blokgrenzen heen kan het mannengeweld keren, op individueel nivo, op groepsnivo, op nationaal en internationaal nivo.

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van gegevens uit onder andere de brochure 'De Kernwapens', van Vrouwen Tegen Kernwapens.

De ideologie van het moederschap

Ik wil in dit stuk laten zien dat het moederschap niet dé natuurlijke bestemming van vrouwen is, maar een in de loop van de geschiedenis afgedwongen taak. De middeleeuwse heksenvervolging heeft ertoe bijgedragen dat de ideologie van het moederschap voorgoed ingang heeft gevonden. Vanaf die tijd zijn de vrouwen steeds meer uit het openbare leven teruggedrongen.

Vooraf in tijden van crisis wordt de moederschapsideologie op alle mogelijke manieren gebruikt door mannen om zichzelf zoveel mogelijk te beschermen tegen de gevolgen van de crisis.

Ik begin dit artikel met de heksenvervolging (daarvoor maak ik voornamelijk gebruik van gegevens uit 'Aus der Zeit der Verzweiflung'). Daarna heb ik het over het moederschap tijdens het fascisme van de dertiger jaren en over het moderne moederschap.

Heksenvervolging

De vroege middeleeuwen worden gekenmerkt door ingrijpende economische en sociale veranderingen. Godsdienstoorlogen, reformatie en kontra-reformatie, boerenoorlogen, voedselschaarste, een groot vrouwenoverschot, verpaupering van grote delen van de bevolking. Hieraan ten grondslag ligt een verandering van de economie die een gevolg is van de opkomst van de handel. Door de handel verandert de op de uitwisseling van goederen in natura berustende landbouweconomie langzaam aan in een geldeconomie. Samenhangend hiermee ontstaan steden met hun markten als handelscentrum en hun burgerlijke bevolking. De ontwikkeling van een op de handel berustende geldeconomie gaat ten koste van de plattelandsbevolking. Oorspronkelijk was namelijk de uitbuiting van de plattelandsbevolking door de kerk en de feodale adel gekoppeld aan de opbrengst van de oogst (bijvoorbeeld 1/10 van de oogst moest worden afgedragen) en/of het rechtstreeks verrichten van werk voor de kerkelijke of wereldlijke landheren. Met de opkomst van de handel eisten de landheren steeds vaker betaling in geld, want hiermee konden ze op hun beurt weer goederen uit koloniale landen verwerven. Zodoende werden de verplichtingen van de plattelandsbevolking losgekoppeld van de opbrengst van de oogst. Elke misoogst bedreigde nu het bestaan van de plattelandsbevolking. Er braken op grote schaal hongersnoden uit en steeds meer mensen begonnen te zwerven, te roven en te bedelen. De plattelandstadvlucht begon.

In deze tijd komt de *heksenvervolging* op. Hoewel de omvang van deze heksenvervolging dusdanige vormen aannam dat logiese verklaringen hiervoor tekortschieten, is er wel iets te zeggen over de factoren die dit verschijnsel op gang hebben gebracht.

Vrouwen waren van oudsher verantwoordelijk voor de voedselvoorziening en de gezondheidszorg. Naast de landbouw waarin vrouwen het meeste werk deden, verzamelden ze ook kruiden, wortelen en wilde vruchten. Als gevolg daarvan hadden vrouwen veel kennis opgedaan over de genezende en de schadelijke werking van planten en kruiden. Met behulp van deze kennis werden ziekten bestreden, maar werd ook hulp geboden bij het voorkomen van zwangerschappen, het plegen van abortus en bij de geboorte van kinderen. Met andere woorden, vrouwen hadden de gezondheidszorg en de zeggenschap over het krijgen van wel of geen kinderen in handen.

De aanklacht van vrouwen tot hekserij richtte zich ook met name op hun functie in de gezondheidszorg en de landbouw. De 'Heksenhammer' (1486) is, naast de 'Carolina' die ook bepalingen over heksen bevat, één van de eerste strafwetboeken.

Het boek begint met een omschrijving van het begrip toverij. Toverij is de misdaad bij uitstek waarmee heksen hun medemensen kwellen. Ze maken mannen impotent door hun penis weg te toveren; ze veranderen mensen in dieren; ze maken mensen ziek en richten grote schade aan door vee, akkers en weilanden te betoveren. Verder doden of eten ze kinderen en hebben ze op grond van hun ontembare vrouwelijke seksualiteit een bondgenootschap met de duivel gesloten. Hieruit blijkt dus dat vrouwen de schuld kregen van misoogsten, hongersnoden en nieuwe epidemische ziekten, terwijl deze verschijnselen in werkelijkheid veroorzaakt werden door de veranderende economische situatie. Daarnaast was de vrouwelijke seksualiteit het mikpunt van de aanklachten; heksen werden beticht van seksuele uitpattingen (bijvoorbeeld incest, polygamie, etcetera).

In deze heksenvervolging heeft de kerk een grote rol gespeeld. Volgens de kerk was seksualiteit immers iets wat je eigenlijk niet mocht hebben, laat staan uitleven. Seks moest alleen dienen voor het voortbrengen van kinderen. Hiermee werd mijns inziens met geweld de basis gelegd voor het monogame huwelijk waarin elke vrouw seksueel ondergeschikt is aan één man.

Om deze ontwikkeling te begrijpen lijkt het mij noodzakelijk om iets dieper in te gaan op de belangen van de kerk en de burgerij bij de heksenvervolging.

De kerk als bemiddelaar

De geestelijken vonden niet alleen dat de vrouw van nature ondergeschikt is aan de man, maar ze zagen zichzelf als bemiddelaars tussen god (de heerser over de natuurkrachten) en de mens. Juist op dat punt voel-

den ze zich door vrouwen bedreigd. De oorzaak van deze bedreiging ligt in de praktische kennis van vrouwen die ze door hun werk hadden opgedaan, zoals we hebben gezien. Zij gebruikten hun kennis over de helen- de werking van kruiden etcetera bij de behandeling van zieken, het uitvoeren van abortus, het voorkomen van zwangerschappen en de hulp aan zwangere en barende vrouwen. Op die manier grepen vrouwen in de loop van de natuur in en waren een praktische bemiddelaarster tussen de onvoorspelbare natuurkrachten en de mens. Een rol die nu juist de kerk ondermijnde, werden vrouwen beschuldigd van een bondgenootschap met de duivel, ook omdat de kerk moeilijk kon zeggen dat vrouwen zelfstandig handelden, ze waren immers ondergeschikt aan de man. Dat deze aanval op vrouwen zich in het bijzonder op hun *seksualiteit* richtte laat zich verklaren uit het toenmalige wereldbeeld. Het baren van kinderen was net als het groeien van planten iets wat bij de natuur hoorde. Vóór de opkomst van het christendom geloofde men zelfs in magiese gaven van vrouwen, omdat zowel hun werk in de landbouw als ook hun lijf vruchten voortbrachten. Nu de kerk beweerde dat ze via god de natuur kon beheersen, moest ze er ook naar streven de seksualiteit van vrouwen, die immers een onderdeel van de natuur was, te beheersen. Deze opvatting deed vervolgens klakkeloos haar intrede in de opkomende wetenschap die zeker in het begin voornamelijk door geestelijken werd ontwikkeld. En zo heeft de kerk met behulp van de juridische wetenschap en haar wetboeken van strafrecht en met haar verhoor-, politie- en folterpraktijken de voorwaarden van de massale heksenvervolgingen geschapen en in de praktijk gebracht.

Gevolgen van de heksenvervolgning

De heksenvervolgning had op het platteland andere gevolgen dan in de steden. Aangezien de landbouw voornamelijk vrouwenwerk was en vrouwen bij misoogsten, verlies of ziekte van vee en huisdieren etcetera altijd een aanklacht wegens toverij boven het hoofd hing, kan men gerust aannemen dat vrouwen op het platteland tot enorme werkprestaties werden gedreven.

In de steden ontwikkelde zich een strenge voogdij van de man over de vrouw. Haar maagdelijkheid, huwelijkstrouw en moederschap moesten immers worden bewaakt. Getrouwde vrouwen mochten niet of nauwelijks deelnemen aan gilden, stadsbesturen en het handelsverkeer.² Op die manier werden vrouwen uitgesloten uit het openbare leven en het betaalde werk. Met name het laatste wordt belangrijker voor een zelfstandig bestaan, naarmate de geldeconomie zich verder uitbreidt.

In de eeuwen die daarop volgden maken vrouwen zich de *moederschapsideologie* steeds meer eigen. Vrouwen zijn er langzamerhand zelf in gaan geloven dat het moederschap hun natuurlijke en enige bestemming is. In tijden van economische crisis wordt altijd weer deze 'natuur'

van de vrouw een belangrijk wapen in handen van de mannenmaatschappij, zoals in de dertiger jaren tijdens het fascisme en in de huidige tijd.

Fascisme en moederschap

Het fascisme in Italië en Duitsland werd onder andere gekenmerkt door een vergaande verslechtering van de levensomstandigheden van vrouwen. Abortus, echtscheiding, de deelname aan het politieke en economische leven werden via wetten verboden of vergaand beperkt.³ En niet alleen in Duitsland en Italië werden zulke maatregelen getroffen. In Frankrijk werd zelfs een wet afgekondigd waarin het plegen van abortus met de dood werd bestraft.

Maar vooral Duitsland bleek vindingrijk in de druk op vrouwen. Er werd een arbeidsdienst voor vrouwen en meisjes in de landbouw en als dienstmeisje ingevoerd. Vrouwen die betaald werk buitenshuis hadden, verdienden de helft van wat mannen kregen. Er werd een enorme druk op vrouwen uitgeoefend om nog *vrouwelijker* te worden. Dat hield in: totale economische afhankelijkheid van de man; werken in de huishouding; het materieel en emotioneel verzorgen van de man; zichzelf volledig wegcijferen en, als toppunt, het *moederschap*. Vrouwen kregen medailles voor eervol moederschap en mochten bij Hitler of Mussolini op bezoek. Vrouwen werd wijs gemaakt dat juist in het moederschap hun macht lag, omdat zij in staat waren voor de natie raszuivere kinderen (soldaten) te baren.

Er was geen kollektief verzet van vrouwen tegen deze dwang tot vrouwelijkheid. De meeste vrouwen hebben het fascisme zelfs actief gesteund.⁴ Deze praktijk werd gerechtvaardigd met 'wetenschappelijke' theorieën over de aard en de taak van de vrouw. 'Dat mannen en vrouwen mentaal gelijk zijn is even onwaar als dat zij lichamelijk gelijk zijn... Te veronderstellen dat naast hun ongelijkheid in hun ouderlijke activiteiten er geen ongelijkheid zou zijn in mentale vermogens, is veronderstellen dat alleen in de Natuur geen aanpassing zou zijn van speciale krachten voor speciale functies'.⁵ Voor de maatschappij als geheel werd het beter geacht dat mannen voor een inkomen zorgden zodat vrouwen zich geheel op het moederschap konden toeleggen. Zo'n maatschappij zou het 'winnen in de strijd om het bestaan van die maatschappijen waarin de vrouwen niet zo ontlast worden'.⁶ Zo luidden de inmiddels gemoderniseerde varianten van een oude gedachte.

Moederschap nu

De laatste jaren zien we opnieuw de opkomst van de moederschapsideologie. Vergeleken met vroeger is er echter een kwalitatieve verandering te zien. De Amsterdamse 'Vrouwenkrant' noemt dit de 'seksuele revolutie van het moederschap'.⁷ In het kader van de beperking van vrouwen tot seksuele en erotische wezens wordt ook het moederschap als *seksuele beleving in plaats van als werk* voorgesteld. 'De moeder-kind-band is immers een oorspronkelijk seksuele band... Zwangerschap, bevalling, borstvoeding, kinderverzorging, allemaal bronnen van erotiek en orgasmes'.⁸ In de fascistiese staten van vóór de tweede wereldoorlog werd moederschap tenminste nog als werk gezien. Dit vrouwenwerk was anders dan mannenwerk, maar wel waardevol. In een tijd waarin vrouwen slechts ééntiende van het inkomen krijgen en minder dan één honderdste van de rijkdommen bezitten, maar tweederde van al het werk doen, ligt de macht van vrouwen in het weigeren van al dat werk. Mannen zijn niet gek, dus kwalificeren zij dit werk van vrouwen als niet-werk: zij maken daarmee al het vrouwenwerk onzichtbaar.⁹ In tijden van economische crisis wordt daarvan extra gebruik gemaakt, want iedere economische crisis vergroot de hoeveelheid onbetaalde arbeid die vrouwen moeten verrichten.¹⁰ Behalve het *onzichtbaar 'moederen'*, moeten vrouwen nu ook voor de instandhouding van kollektieve voorzieningen zorgen door *vrijwilligsterswerk* te gaan doen. Dit alles onder het mom van 'emancipatie'.¹¹ Al dit gratis materieel en emotioneel verzorgende werk van vrouwen wordt met behulp van de moederschapsideologie afgedwongen. 'De legitimatie van het wegdrukken van vrouwen naar het onbetaalde werk, is de moederschapsideologie. Kerk, kapitaal, staat en grote delen van de arbeidersbeweging hebben elkaar daarin sinds het eind van de vorige eeuw uitstekend weten te vinden. Maar het was en is nooit de bedoeling dat de onbetaalde arbeidskracht van vrouwen beperkt werd en wordt tot het baren en verzorgen van kinderen. Ook mannen moeten

verzorgd worden en daarnaast moet allerlei on(der)betaalde arbeid op de 'officiële' arbeidsmarkt verricht worden.¹²

Konklusie

In de loop van de geschiedenis is de zogenaamde 'natuur' van de vrouw tot het ideologische wapen bij uitstek geworden om vrouwen uit het economische en politieke leven te weren. Daarom moeten vrouwen in de eerste plaats ophouden om in deze 'natuur' te geloven en vooral 'onnatuurlijke' dingen gaan doen zoals:

- energie steken in het leren begrijpen van sociale, politieke en economische samenhangen
- kollektief betaling voor onbetaald vrouwenwerk afdwingen
- het baren staken
- het staken van de verzorging van mannen
- het betaalde werk gaan veroveren
- het veroveren van macht

Noten

1. 'Aus der Zeit der Verzweiflung' door Becker, Bovenschen, Brackert u.a.; Suhrkamp (Frankfurt a/M) 1977
2. Idem, pag. 47-52
3. 'Vrouwen en fascisme', M. Macciocchi
4. Idem, pag. 61
5. Vrouwenkrant nr. 89, pag. 5
6. Idem, pag. 5/6
7. Vrouwenkrant, nr. 74/75, zomer 1981, pag. 28
8. Idem, pag. 29
9. Idem, pag. 31
10. Idem, pag. 32
11. Vrouwenkrant, nr. 68, november 1980, themanummer
12. Vrouwenkrant nr. 74/75, pag. 32

Een fascistiese ideologie heeft de volgende kenmerken:

- uitgangspunt is de ongelijkwaardigheid van mensen: het ene ras is superieur aan het andere, mannen zijn superieur aan vrouwen*
- het is anti-demokraties en pro diktatuur (een sterk leiderschap is vereist)*
- belangrijker dan het individu is het volk, het ras, de natie*
- diskriminatie is een onlosmakelijk onderdeel van het fascisme*
- geweld wordt verheerlijkt*
- het fascisme is fel anti-kommunisties, anti-socialisties en anti-vakbeweging, anti-vrouwenbeweging*

Imperialisme

Derde wereld wapenexport en de positie van vrouwen

In Europa komt op het ogenblik een massale vredesbeweging op gang die strijdt tegen de dreiging van een wereldoorlog waarbij de totale wereld vernietigd kan worden door de inzet van kernwapens. Deze vredesbeweging richt zich voornamelijk tegen de stationering van kernwapens in Europa, terwijl de verbreiding van kernwapens ook naar andere delen van de wereld plaatsvindt, met name naar de zogenaamde 'derde wereld', bijvoorbeeld India en Latijns-Amerika.

De derde wereld leeft al tientallen jaren in toenemende spanning en oorlog. Sommigen beschouwen de derde wereld als 'onontwikkeld', achtergebleven gebied, waarbij volledig voorbij gegaan wordt aan de eigen ontwikkeling die de derde wereldlanden doormaken en de strijd die nodig is om onder de dominantie en onderdrukking van de zogenaamde 'ontwikkelde' wereld uit te komen.

Van de 167 oorlogen die tussen 1945 en 1978 zijn uitgevochten in de hele wereld, vonden er 150 in de derde wereld plaats. Hiervan was 2/3 deel een zogenaamd 'intern konflikt': een strijd van de bevolking tegen de eigen regering en machthebbers. Het volk komt in opstand tegen de onmenselijke armoede waarin ze moeten leven. Dagelijks sterven mensen omdat ze niet genoeg te eten krijgen. Hieronder zijn veel vrouwen en vooral kinderen. Ondervoeding en armoede zijn een dagelijkse kwelling, de strijd om de meest noodzakelijke levensbehoeften als water, voedsel en huisvesting, is allesoverheersend.

Het grootste deel van de zorg voor deze eerste levensnoodzakelijkheden rust op de schouders van vrouwen. Zij koken en voeden hun man en kinderen, ze verbouwen vaak zelf de gewassen daarvoor, of zitten urenlang op de markt om hun produkten te verkopen. Ze nemen de laagste baantjes aan in de steden: als dienstmeid, wasvrouw, en ook vaak als hoer, om tenminste hun kinderen te eten te kunnen geven.

Er bestaat een schril contrast in de derde wereldlanden tussen mensen die veel geld en luxe hebben, een kleine elite-groep, en de grote massa van de bevolking, die heel arm is.

De geschiedenis van de derde wereld

In heel grove lijnen is dit als volgt gekomen.

In het Westen is de handel in de zestiende eeuw van groot belang. Daarom trekken schepen naar de koloniën, gebieden overzee, waar rijke bodemschatten en landbouwgewassen te halen zijn. De mensen die daar

wonen worden gevangen genomen en gedwongen om die bodemschat-
ten en landbouwgewassen beschikbaar te maken voor westerse landen
zoals Holland, Engeland en Duitsland. Vele mensen worden zelfs van
hun geboorteland verscheept onder de meest onmenselijke omstandig-
heden om elders op de wereld onder een gewetenloze eigenaar het beste
van zijn of haar krachten te geven om diens rijkdom te vergroten. Vaak
worden vrouwen daarbij extra misbruikt: niet alleen als werkkraft,
maar ook seksueel.

De produkten worden vervolgens met hoge winsten in Europa verkocht.
Europa beleeft daardoor haar 'Gouden Eeuw', maar voor de koloniën is
het het begin van een lange donkere geschiedenis.

Het geld dat met deze handel verdiend wordt, draagt bij tot diepgaande
veranderingen in het Westen, die leiden tot de industrialisatie. De ma-
nier van werken en zich in leven houden verandert steeds meer van wer-
ken op het land en kleine huisnijverheid naar een grootschaliger manier
van produceren in fabrieken en ondernemingen. Het belangrijkste prin-
cipe van deze ondernemingen is: winst maken en uitbreiden.

Zo zijn mensen, bodem en grond, delfstoffen en landbouwgewassen,
kortom de rijkdommen van de derde wereld, geroofd en gebruikt om de
westerse wereld rijk te maken. Dit noemt men ook wel imperialisme.

De huidige situatie in de derde wereld

Vandaag is er in dat grondpatroon niet wezenlijk iets veranderd. De sla-
ven zijn bevrijd, maar nu moeten de mensen voor hongerloontjes nog
steeds het vuile werk doen op landerijen en in fabrieken. De nakomelin-
gen van de kolonisten zijn nog steeds de eigenaren hiervan; het is een
kleine elite die zich verrijkt door de arbeid van de grote massa van de
mensen, die te weinig verdienen om eigen bedrijfjes op te zetten, of van
wie hun schamele stukje grond eenvoudig afgepakt is en ingelijfd bij de
grotere ondernemingen.

Daarnaast is ook veel grond verloren gegaan doordat buitenlandse be-
drijven zich vestigden en brutaalweg, of na onderhandeling met de rijke
elite van zo'n land, grond in bezit genomen hebben of delfstoffen zijn
gaan ontginnen, waarbij ze de plaatselijke bevolking als goedkope ar-
beidskrachten gebruiken. Vaak zijn deze bedrijven onderdeel van zoge-
naamde 'multinationale ondernemingen', die zo uitgegroeid zijn dat ze
in verschillende landen, soms zelfs over verschillende werelddelen ver-
spreid, vestigingen hebben. De financiële baten van zo'n concern ko-
men ten goede aan de eigenaars in de rijke westerse landen en aan het
moederland daar via belastingen die ze betalen. De belastingen en lonen
die ze in de derde wereldlanden moeten betalen zijn verhoudingsgewijs
heel laag, zodat die landen er zelf nauwelijks van profiteren dat die vesti-
gingen er zijn.

De Westerse invloed in de derde wereld op de positie van vrouwen

De werkomstandigheden in zo'n multinationale onderneming (evenals bij ondernemingen van de rijke elite van het land zelf) zijn nauwelijks verschillend van die in de slaventijd vroeger: een Braziliaanse vrouw vertelt over haar lopende bandwerk in een elektro-techniese industrie: 'het tempo werd steeds opgevoerd waardoor veel vrouwen geestelijke en lichamelijke problemen kregen. De vrouwen moesten 12 tot 16 uur per dag werken zonder pauze, bijna zonder tijd om tussendoor naar de WC te gaan. Ze komen daardoor soms in ziekenhuizen of psychiatrische inrichtingen terecht met een ziekte die door doktoren 'hysteria' wordt genoemd, wat echter een hevige vorm van vermoeidheid blijkt te zijn. Als ze na een maand of twee zijn uitgerust, moeten ze weer aan het werk en begint alles van voren af aan. Vrouwen tussen de 25 en 30 jaar gelden al als 'oud' omdat ze niet meer zo vlug kunnen werken als voorheen. Ze worden door jongere vervangen en vrouwen worden ook ontslagen bij huwelijk en zwangerschap, hoewel dat officieel niet mag.'

Multinationale ondernemingen zijn niet alleen geïnteresseerd in vrouwen als werkkraft, maar ook als konsument: via reclame wordt vrouwen een soort ideaalbeeld voorgespiegeld waar ze aan kunnen gaan voldoen als ze die en die produkten gebruiken. In elk gehucht van de wereld kun je wel een stralende glimlach verwachten op levensgrote aanplakborden, van een jonge bruisende meid met een flesje Coca Cola in de hand... Vrouwen gaan ook hun kinderen opvoeden met die geïnternaliseerde beelden, ongemerkt gaan ook kinderen status ontlenen aan cola drinken en sigaretten roken van een bepaald merk, in plaats van de gewone drankjes te drinken die hun moeders zelf kunnen maken en eventueel coca-blaadjes te kauwen voor nieuwe energie, die ze zelf kunnen verbouwen en plukken (dit is een eeuwenlang beproefd middel om het zware bestaan wat te verlichten en nieuwe energie te krijgen voor het harde werken. Het kan evenwel ook verslavend werken en langzaam uitputten). Kortom: stelselmatig worden de hele eigen cultuur en leefgewoonten van zo'n land ontworcht.

Een ander aspekt van misbruik maken van vrouwen als konsument, is het feit dat multinationale bedrijven produkten die in het Westen verboden zijn wegens slechte kwaliteit, gaan slijten in de derde wereld, of kunstmatig behoeftes gaan kweken bij vrouwen die voor henzelf en hun kinderen levensgevaarlijk zijn. De propaganda voor flessen melk als vervanging van borstvoeding is daar een voorbeeld van. De Nederlandse firma's Nestlé en Friese Vlag maken zich hieraan ook schuldig. Vrouwen weten niet goed hoe ze melkpoeder moeten aanlengen, en gebruiken vaak verontreinigd water. Vaak hebben ze ook weinig geld, zodat ze zo zuinig mogelijk doen en veel te weinig poeder gebruiken. Het kind krijgt zo èn te weinig voedingsstoffen binnen, èn ziektekiemen die met het water meekomen.

Een ander voorbeeld is: afgekeurde voorbehoedsmiddelen aan derde

wereldvrouwen slijten, zoals het Dalkon schildje en de Depropoverapil. Deze laatste heeft allerlei bijwerkingen: depressiviteit, onregelmatige bloedingen of zelfs geheel ophouden van menstruatie, leverstoornissen, gewichtstoename en haaruitval. Het kan een eventueel ongeborn kind aantasten. En het geeft verhoogde kans op kanker, die zich echter pas na een jaar of twintig zal manifesteren. Gewoonlijk mag een middel dat in de Verenigde Staten wordt afgekeurd niet geëxporteerd worden. De propovera is daarop en uitzondering, het is van de firma Upjohn, en wordt naar 83 landen uitgevoerd.

Op het gebied van de gezondheidszorg is nog meer fraais te vertellen. Vanuit het Westen wordt gepropageerd dat de honger minder wordt als de arme mensen minder kinderen krijgen, dus minder monden hoeven voeden. In veel ontwikkelingshulpprogramma's wordt daarvan uitgegaan. Bovendien acht men de arme vrouwen zelf niet in staat om verantwoord over kinderen krijgen na te denken en uiterst patriarchaal wordt maar besloten dat de blanke 'helpers' dat maar voor hen moeten uitmaken. Men gaat ertoe over vrouwen, zonder dat ze het zelf weten, te steriliseren, als toegang bij andere mediese ingrepen, of via misleidende voorlichtingskampagnes. Op grote schaal zijn zo indiaanse, zwarte, portoricaanse en vele andere vrouwen onvruchtbaar gemaakt. Het lijkt een complot om alle niet-blanke rassen uit te roeien. En dat terwijl kinderen juist voor veel arme families een nieuwe kans op meer inkomen betekenen en een oudedags-verzorging. Voor indianen is het een kwestie van overleven om véél kinderen te hebben.

Er zijn veel indianen nodig om de stelselmatige genocide (volkerenmoord) te overleven en om de heilige plaatsen, waar ze voor de komst van de blanken al eeuwenlang gewoond hebben, terug te winnen. Het land beschouwen ze als hun moeder, het water als hun zuster: het is een voortdurend lijden voor hen om te zien hoe de blanken ermee omgaan, de bodem uitputten in hun gretige verlangen naar veel delfstoffen, grote graanoogsten, overvloedige fruitteelt enzovoort. Het doet hen dagelijks verdriet te zien hoe het heldere rivierwater verkleurt, te proeven dat het langzaam vergiftigd wordt. Door ze te steriliseren en uit te dunnen kan hun protest hiertegen steeds minder luid klinken. Van de 100.000 indiaanse vrouwen die in (Noord-)Amerika leven is 42% gesteriliseerd. De blanken zijn de enigen die er voordeel bij hebben.

In Guatemala worden vrouwen ook als proefkonijn gebruikt om nieuwe sterilisatiemethoden uit te proberen. Daarbij worden ze ingespoten met een giftige stof: paraformaldehyde, in beide uterushoornen, via de schede en de baarmoederhals, zodat er plaatselijk een ontsteking ontstaat. Als gevolg hiervan groeien beide uitmondningen van de eileiders dicht en kan er geen eitje meer afdalen naar de baarmoeder. Als er toch een bevruchting plaatsvindt kan dit een buitenbaarmoederlijke zwangerschap opleveren. Om te controleren of de methode werkt werd ook nog eens bij 48 vrouwen de baarmoeder weggehaald, één tot zes weken na de insputting. Dat is een vrij zware ingreep, zeker in ontwikkelingslanden,

waar van nazorg nauwelijks sprake is. Het middel had eigenlijk op dieren uitgetest moeten worden. In een experiment waarin dit inderdaad gedaan is stierven aapjes na inspuiting met 0,6 ml. Dit bleek echter niet ernstig genoeg om uit te testen wat de effecten zouden zijn als men indiane vrouwen met 5 ml in zou spuiten! Schandalige mediese barbaarsheid! Om de vrouwen mee te laten werken aan het onderzoek werd hen gezegd dat ze gratis behandeld zouden worden en dat de vervoerskosten van en naar het ziekenhuis vergoed zouden worden. Wat de behandeling inhield werd er echter niet bij verteld. De vrouwen dachten dat het werkelijk om een hulpprogramma ging!

Zo zijn er vele voorbeelden te noemen van zware uitbuiting en mishandeling van vrouwen in de derde wereld door de zogenaamde westerse 'beschaaftde' wereld. Tot slot wil ik alleen nog het sekstoerisme noemen, dat welig tiert in landen als Thailand en Zuid-Afrika. Vrouwen worden daarvoor misbruikt vanaf zeer jonge leeftijd, vaak zonder dat ze er zelf een cent voor terugzien. Vaak worden ze in bordelen gevangen gehouden, soms zelfs vastgeklonken aan kettingen!

Verzet

Tegen al deze grove schendingen van vrijheid en menselijke waardigheid en rechten komen de arme volken langzamerhand in steeds grotere getale in verzet. Dit verzet wordt steeds meer in gewapende strijd uitgevochten.

In een aantal gebieden heeft dit vèrgaande resultaten afgeworpen. Bijvoorbeeld in Nicaragua, waar met vereende krachten de diktatorsfamilie Somoza verdreven is en men nu bezig is een nieuwe samenleving op te bouwen op basis van gelijke rechten, plichten en kansen voor iedereen.

In andere streken is de strijd nog in volle hevigheid aan de gang, en trachten de machthebbers het verzet te breken met gruwelijke middelen. Het leger wordt ingezet om hele dorpen uit te moorden, mannen worden gevangen genomen en eindeloos gemarteld om informatie te krijgen over guerrilla-activiteiten, vrouwen worden verkracht, eveneens gemarteld en gedood. (Het respect voor vrouwen dat indianen hebben, wordt bruto geschonden door de soldaten.)

Vrouwen nemen in steeds grotere getale deel in de bevrijdingsstrijd. Ze fungeren vaak als koerierster tussen guerrillagroepen en dorpen, ze motiveren anderen om deel te nemen aan volksorganisaties, ze koördineren akties en leiden soms zelfs aanvalsoperaties. Velen van hen sluiten zich aan bij de guerrilla en trainen en vechten even hard als de mannen. Soms zijn zij door hun kwaliteiten betere leiders dan mannen, die met name in Latijns-Amerika een haantjesmentaliteit hebben en daardoor geneigd zijn elkaar de loef af te steken in plaats van goed samen te werken. In Nicaragua is één van de belangrijkste belegeringen van een stad door een vrouw geleid.

Vrouwen nemen dus dezelfde taken op zich in de strijd. Hun allereerste belang is: het land bevrijden uit imperialistische en kapitalistische krachten, voor hen is het vaak nodig daar samen met de mannen voor te vechten. Toch merken zij vroeg of laat dat ze daarnaast nog een eigen strijd moeten voeren tegen de macho-kultuur die hun mannen erop na houden, en die hen na de overwinning weer naar de keuken terug dreigt te sturen. In Nicaragua hebben de vrouwen vooral na de revolutie de taaiheid van deze macho-houding ervaren. Ze zijn zich gaan organiseren in aparte vrouwenorganisaties om hun verworven vrijheden en medeverantwoordelijkheid voor de opbouw van het land te kunnen behouden. Ze zijn eigen kollektieve bedrijfjes begonnen, nemen deel aan de organisatie van het volk in bijvoorbeeld zelfverdedigings- en volkscomitees en in de alfabetisatie. Ook gaan zij vaak naar het buitenland om steun te organiseren bij rijke westerse landen voor hun strijd en om het begrip voor de ware toedracht in hun land te bevorderen. De vele solidariteitscomitees in ons land coördineren deze steun voor Nederland.

In de officiële pers wordt het verzet van het volk vaak afgeschilderd als 'opstand' en 'rebellie' of als 'ordeverstoring', waartegen de regering noodgedwongen met harde hand moet optreden. De ware oorzaak, de werkelijke verhoudingen: namelijk de reeds eeuwen bestaande uitbuiting, vernedering en gewelddadigheid tegen het volk, wordt daarbij meestal vergeten. Het volk vecht een rechtvaardige strijd, gelukkig zien steeds meer mensen in westerse landen dat in. Het besef van onderlinge verwevenheid neemt toe en de solidariteit groeit. Steeds duidelijker wordt daarbij dat het niet uit liefdadigheid moet voortkomen maar uit het inzicht dat het ook in eigen belang is dat de scheve verhoudingen, de oneerlijke verdeling van rijkdom en macht in de wereld gelijk getrokken moet worden, willen we met z'n ('r) allen kunnen overleven op deze planeet.

Wapenexport

Om deze strijd te kunnen leveren zijn wapens nodig. Het volk strijdt met wapens die ze buit maken op het leger dat door de machthebbers tegen hen wordt ingezet en met wapens uit landen die hen steunen, of die ze aankopen.

Het is duidelijk dat ze hiervoor over veel minder middelen beschikken dan de rijke machthebbers waartegen ze vechten. Toch behalen ze door eensgezinde samenwerking en een onverzettelijke wil en moed meerdere successen in de strijd.

De machthebbers hebben de beschikking over het leger om in te zetten tegen het volk om hun belangen te verdedigen. Naar de buitenwereld doen ze het voorkomen dat het in het belang van het hele land is dat de 'orde' hersteld wordt. Welke orde dat is: hun onderdrukking en uitbuitingspraktijken, verzwijgen ze.

Westerse machten, die er belang bij hebben dat die oude orde van uit-

buiting blijft bestaan, omdat dat voor hun investeringsklimaat ook beter uitkomt, steunen de machthebbers in de derde wereldlanden. Dit leidt vaak tot regelrechte interventie, bijvoorbeeld in Vietnam, en nu in Midden-Amerika door de Verenigde Staten. De Europese landen hebben hier hun aandeel in door hun bondgenootschap met de Verenigde Staten. Daarnaast komt het hun eigen militaire industrie ten goede als ze wapens kunnen exporteren naar het buitenland. Zo groeit de wapenproductie en wordt er steeds meer geld uitgegeven aan wapens, in plaats van aan producten voor de eerste levensbehoeften.

In 1970 werd in de hele wereld voor 9 miljard dollar aan wapens verkocht, vandaag is dit al ongeveer 23 miljard dollar.. In 1981 gingen van elke vijf verkochte wapens vier naar een derde wereldland. In Oman in het Midden-Oosten wordt hierdoor bijvoorbeeld ongeveer 30% van elk inkomen aan wapens besteed. (In Nederland is dat zo'n 3%.)

In 1955 namen de derde wereldlanden van de totale uitgaven aan bewapening op de hele wereld 3,3% voor hun rekening, in 1965 was dit 5,9%, in 1975: 13,5% en in 1980: 16,1%!

Behalve wapens exporteert het Westen ook technische hulp voor het leger en verzorgen ze de training en opleiding van leger- en politie-officieren. Zo worden de martelmethodes die in Vietnam gebruikt zijn nu doorgegeven en 'geperfekioneerend' in de Midden-amerikaanse landen, door zogenaamde 'adviseurs'.

Voor één straaljager wordt 20 miljoen dollar betaald, voor dit geld zouden 40.000 plattelandsapotheken ingericht kunnen worden.

Eén onderzeebootjager kost 150 miljoen dollar. Voor dit geld kunnen 13 steden en 19 plattelandsgemeenten met een bevolking van 9 miljoen mensen van elektriciteit voorzien worden.

Eén tank kost 1.000.000 dollar. Voor dit geld kunnen 520 schoolklassen voor basisonderwijs worden ingericht van 30 leerlingen per klas.

Om nog maar niet te spreken van het voedsel dat gekocht kan worden voor deze bedragen. De wapenexport is de zoveelste bijdrage aan de instandhouding van onrecht, oorlog en geweld en armoede in de wereld.

Solidariteit

Uit dit alles wordt duidelijk dat er diepgaande veranderingen nodig zijn om rechtvaardige verhoudingen en vrede overal in de wereld te bewerkstelligen. Daarbij zijn alle volken van elkaar afhankelijk. De verhoudingen zijn nu zo aangescherpt dat een botsing op wereldschaal desastreuus kan zijn voor al wat leeft.

In de derde wereld heeft het volk de moed gevat om in eigen land orde op zaken te stellen. Door de internationale verbanden tussen machthebbers in rijke en arme landen dreigen deze conflicten steeds groter vorm aan te nemen. Daarbij lopen de rijke landen zelf ook gevaar.

De vredesbeweging in het Westen moet dus niet alleen oog hebben voor de dreiging van kernwapens, maar ook inzien dat de strijd in derde we-

reldlanden die al woedt, op moet houden, dat er rechtvaardige verhoudingen moeten komen in macht in die landen zelf en tussen die landen en het Westen. Onze eigen strijd moet verbonden worden en in hetzelfde licht gezien worden van de strijd daar. We moeten elkaar steunen, in het belang van ieder.

Vrouwen kunnen daarin hun eigen aandeel leveren. Vrouwenonderdrukking bestaat overal, volgens dezelfde patronen, vrouwen hebben vooral elkaar nodig om hier verandering in te brengen.

Op een werkkongres van de Nederlandse vrouwenvredesbeweging op 24 april 1982 is hierover ook gediscussieerd. Er zijn een aantal ideeën geboren om hier wat aan te gaan doen:

- bestudering van de besteding van ontwikkelingsgeld (welk deel wordt besteed aan wapens die gebruikt zullen worden om het volk te onderdrukken?).
- eisen stellen aan onze regering voor vermindering van de wapenexport en stopzetting van leverantie aan (machthebbers in) de derde wereld.
- vertaling en verspreiding van VN-rapporten over derde wereldbewapening.
- aanvragen doen bij gemeenteraden voor subsidie voor ontwikkelings-samenwerking en vredesvraagstukken; zodat ook daar de discussie over het verband tussen deze twee op gang komt.
- meedenken met al bestaande initiatieven, zoals de studie over 'kleine landen politiek van het IKV.

Vele andere suggesties zijn te bedenken. In elke discussie over vredesvraagstukken proberen door te denken wat de consequenties zijn voor de derde wereld en de wereldorde in haar totaliteit is al een heel belangrijk begin. Daarnaast kunnen vrouwengroepen speciale vrouwenprojecten ondersteunen en contacten leggen met vrouwenorganisaties in derde wereldlanden.

Alleen een grootschalige gezamenlijke inzet kan onze planeet voor de totale vernietiging behoeden!

Vrouwen en militarisme

Een verslag van discussies in en na het kamp

In het kamp, en later in het vrouwenvredeskafé in Amsterdam, hebben vrouwen met elkaar gepraat over militarisme. We deden dit aan de hand van drie vragen die we onszelf stelden en waarop we antwoorden formuleerden. Het onderstaande is een neerslag van enkele van deze discussies.

Welke vormen van militarisme ervaar je in je dagelijkse leven?

Militarisme is een gewelddadige praktijk vanuit een bepaalde denkwereld. Deze denkwereld is er één van geaccepteerde machtsverschillen (gezag), orde en **regelmaat, discipline, strenge hiërarchie, vastomlijnde ideeën en strikte gedragscodes**. Een wereld van: ieder op haar/zijn plaats met strak omschreven plichten en rechten. Het is een wereld zonder creativiteit, zonder wikken en wegen, zonder relativering, zonder veranderingen. Deze denkwereld geeft mensen een schijnbaar houvast, schijnbare zekerheden. Het geeft de schijn van onwrikbare altijd en overal geldende waarheden, vaste waarden en normen. Juist in tijden van grote onzekerheden, veranderingen in waarden en normen, zoals nu, grijpen veel mensen naar het militaristische maatschappij-model omdat dit houvast geeft. **Angstige en onzekere mensen die hun angst en onzekerheid niet onderkennen (vooral mannen dus) zullen zich aangetrokken voelen tot zo'n simpele, rechtlijnige, duidelijke maatschappijvisie.**

In het dagelijks leven kun je militarisme opmerken in hoe mensen vinden dat de samenleving eigenlijk zou moeten zijn: een samenleving van rust en orde, meer politie (die sterker bewapend moet zijn), een goed uitgerust leger, hogere gevangenisstraffen.

Je kunt het ook zien in hoe mensen zich gedragen tegenover anderen: een krachtig optreden tegen de kraakbeweging, tegen de vrouwenbeweging en de anti-militaristische beweging, ook het in rangen en standen denken, likken naar boven en trappen naar beneden, het stomweg uitvoeren van bevelen van een hogere in maatschappelijke positie, de strikte scheiding tussen werk en vrije tijd, en tussen werk- en vriendschapsrelaties, mensen beoordelen naar hun maatschappelijke positie, niet durven opvallen maar deel van een groep willert zijn (dezelfde kleding, hetzelfde gedrag, dezelfde ideeën), en mensen die wel opvallen veroordelen.

Verder word je via de massamedia dagelijks gekonfronteerd met militarisme, in die zin dat alle media aandacht geven aan militaire parades, aan oorlogen, rellen en geweld in het algemeen (oorlogsdokumentaires, knokfilms, oorlogssromans, westerns, detectives, politseries).

Als je in de buurt van een militair oefenterrein woont, word je er dagelijks met je neus op gedrukt, dat een groot natuurterrein afgezet is ten behoeve van een gewelddadig apparaat. Burgers hebben daar geen enkele zeggenschap over.

Als bijstandvrouw word je er dagelijks mee gekonfronteerd, dat er geen geld beschikbaar wordt gesteld om jou behoorlijk te laten leven, maar dat er ruim geld wordt besteed aan zinloos vernietigend wapentuig.

Welke invloed heeft dat op vrouwen?

Militarisme is ook extreem mannelijk denken en gedrag. Hieronder valt het zich beschouwen als: de kroon van de schepping, superieur aan vrouwen, beschermers van vrouwen en kinderen, van nature gewelddadig. Het daarbij behorende gedrag is: minachting voor vrouwen uiten in seksistiese moppen, pornofilms leuk en opwindend vinden, vrouwen niet serieus nemen, vrouwen gebruiken voor hun doeleinden, vrouwen verkrachten en op andere manieren mishandelen, achting voor machtiger mannen uiten door aan de ene kant hen te vleien en te imiteren en aan de andere kant hen te bekonkurreren. Minachting voor minder machtige mannen uiten door vernederen, gebruiken voor eigen doeleinden, met geweld eronder houden.

Hoe gedragen echte mannen zich verder? Ze nemen veel plaats in, praten hard en veel, trekken veel op met andere mannen, uiten vriendschapsgevoelens naar seksegenoten door stompen in de maag, slaan op schouders, lopen en rijden vrouwen en kinderen bijna van de sokken

(scheurende auto's, gierende banden, lawaai). Ze zijn dol op alles wat anderen intimideert.

De invloed die dit op vrouwen heeft is wisselend:

- intimidatie, angst en bewondering
- intimidatie, angst en afschuw
- afschuw en vermijden
- afschuw en verzet

Elk van die reacties wordt versterkt door het optreden van mannen in *groepen*. Elk van de mannen individueel kan zich in een groep ook meer mannelijk gedrag permitteren dan in z'n eentje. De anonimiteit die een groep verschaft (versterkt door het dragen van uniformen) maakt dat mannen zich niet verantwoordelijk hoeven te voelen, de verantwoording kan op de groep worden afgeschoven. Hierdoor kunnen mannen ook veel verder gaan in hun gewelddadig gedrag en worden drempels die hen individueel zouden stoppen, overschreden. Een voorbeeld hiervan is soldaten die vrouwen verkrachten en zwangere vrouwen de buik opensnijden (gebeurt nu bij vluchtelingen in Honduras). Hieruit blijkt niet alleen hoe ver mannen, zeker in groepen, kunnen gaan met geweld, maar ook dat met betrekking tot vrouwen geweld meestal seksueel gericht is. Ook is het heel beangstigend voor vrouwen om te zien hoe legaal het is om een leger in stand te houden en te versterken.

Hoe verweer je je ertegen?

Je kunt mensen die militaristies denken en handelen, mijden in je persoonlijk leven. Daarbuiten kun je ze zoveel mogelijk negeren.

Als je er echt energie in wilt steken kun je met ze praten.

Sommige vrouwen zien heil in vredesopvoeding. Bezwaarlijk is dat dit dan weer als taak voor vrouwen weggelegd is.

Een gezonde dosis minachting voor militairen tonen is beter dan vermijden (uniformen belachelijk maken).

Door aktievoeren, je verzetten, onaangepast gedrag vertonen, zie je duidelijk de machtsverschillen en maakt je macht zichtbaar. Dit is nodig om echt iets te veranderen.

Vrouwen en geweld

een weergave van de discussies over dit thema in
het Vrouwenvredeskamp, 25 juni 1982

Pratend over ervaringen met geweld in ons vrouwenkamp, blijkt dat vormen van geweld zich op allerlei terreinen in ons leven voordoen. Bovendien zijn er uitingen van geweld die vooral op vrouwen gericht zijn. Dit laatste is bijvoorbeeld het geval bij *seksueel geweld*, zowel binnenshuis als op straat. Veel vrouwen durven 's avonds niet alleen de straat op.

Andere gebieden die de vrouwen in de discussiegroepen als geweld ervaren, zijn:

- de *media*. Iets is nieuws als het sensationeel is. En sensationeel zijn vooral gewelddadige zaken (oorlogen, misdaden, ontruiming, kapingen). Het wordt ook als gewelddadig ervaren dat vrouwen weinig in het nieuws komen. Veel nieuws wordt ook vertekend weergegeven, zoals bijvoorbeeld de berichtgeving over het kamp, waarbij vooral 'nieuws' was wat aan negatieve feiten over ons te melden was.

Ook reclame wordt als gewelddadig ervaren door de stereotiepe voorstelling van vrouwen en mannen. De reclame dwingt hiermee vrouwen en mannen in traditionele rolpatronen te blijven.

- *instanties en instituties*. Hierbij kun je denken aan het geweld dat via individuen (ambtenaren) uitgeoefend wordt, bijvoorbeeld ambtenaren bij de sociale dienst en bij buro herhuisvesting, politieagenten en militairen.

- het *gemotoriseerde verkeer*. De plaats die auto's, vliegtuigen, motoren, brommers innemen, het lawaai dat ze maken, het vermogen dat ze hebben om mensen te doden of zwaar te verwonden, worden als geweld ervaren.

- het *gezin*. Het rolpatroon binnen het gezin oefent een zware druk uit op vrouwen om bijvoorbeeld haar baan buitenshuis op te geven en man en kinderen te verzorgen. Het is vooral háár verantwoordelijkheid dat het huwelijk goed is, het is háár taak dat de kinderen gezond zijn en dat man en kinderen zich lekker voelen. Zij moet ervoor zorgen dat man en kinderen aan hun trekken komen, man en kinderen hebben níet de taak om háár aan haar trekken te laten komen.

Sommige vrouwen ervaren het als geweld dat wanneer hun zonen in de puberteit komen, zij het rolgedrag van mannen als vanzelfsprekend overnemen. Als moeder heb je dan niets meer in te brengen, en al je inspanningen om van jongens 'mensen' te maken, blijken voor niets te zijn geweest.

- het *seksisme in de taal*. Er wordt altijd in de 'hij'-vorm gepraat en geschreven.

• *waarden* in onze maatschappij. Eén van de waarden van onze maatschappij is dat vrouwen minder belangrijk zijn dan mannen. Daarom hoef je vrouwen ook niet serieus te nemen. Een vrouw zonder man telt niet mee. Alleenstaande vrouwen zijn dan ook 'zielig', BOM-vrouwen moeten zich verantwoorden dat ze een kind willen, vrouw-vrouw relaties worden niet serieus genomen: 'ze moeten maar eens een goede beurt hebben'. In studie, banen en politiek spelen vrouwen een tweederangs rol.

Deze voorbeelden geven aan dat er verschillende vormen van geweld zijn. Geweld kan verbaal en/of fysiek zijn. Geweld kan tegen één individu gericht zijn (verkrachting, moord) of in de maatschappij ingebakken zijn (media, instanties, verkeer, gezin, de taal, maatschappelijke waarden en normen). Meestal is het geweld tegen één individu het gevolg van het feit dat onze maatschappij deze vorm van geweld (oogluikend) toestaat.

Geweld kan meer of minder duidelijk zijn. De ene vrouw is zich meer bewust van geweld om zich heen dan de andere vrouw. Sommige vrouwen zeiden in hun persoonlijke leven geen enkele vorm van geweld te ondervinden, anderen zeiden dag en nacht geweld te ondervinden.

Vragen en stellingen die nog verder uitgediept kunnen worden:

- Hoe reageer jij op geweld? Hoe reageer je als groep vrouwen op geweld?
- Kiezen veel vrouwen voor geweldloosheid omdat ze zichzelf 'zwak' voelen? Is dat kiezen voor geweldloosheid dan wel een keuze?
- Moeten vrouwen geen gewelddadiger acties voeren tegen bepaalde onrechtvaardigheden?
- Wat is eigenlijk geweld? Noemen we alles waar we last van hebben geweld? Wat is het verschil met onderdrukking? Is geweld een middel tot onderdrukking?

Geweld is zo'n 'normaal' bestanddeel van het leven van iedereen, dat een toestand van vrede op internationaal nivo nauwelijks denkbaar is. Vrede is de toestand waarin onderdrukten zich (nog) niet met geweld verzetten tegen hun situatie.

Tussen mannen en vrouwen is er geen oorlog, omdat vrouwen zich (nog) niet met geweld verzetten tegen hun onderdrukking.

het leven in het kamp

In dit hoofdstuk vertellen een aantal vrouwen over hun motivatie om mee te doen in het vrouwenvredeskamp en welke invloed het kamp op hun leven heeft (gehad). Verder gaat het over het leven in het kamp, de activiteiten die er geweest zijn, de structuur van het kamp en welke problemen dit opleverde en hoe de informatie tussen het kamp en vrouwen daarbuiten geregeld was.

Dat zeg jij en niet ik

De eerste keer dat ik van het vrouwenvredeskamp hoorde was via mijn 'Vrouwen voor Vrede-groep' in Soest. Eén van ons had een telefoontje gekregen van vrouwen uit Amsterdam, met het bericht dat ze wilden komen praten en dat ze telefonies niet konden zeggen waarover. We aarzelden of we het moesten doen, of het wel kon: we vonden het vreemd dat ze niets konden zeggen, maar we maakten toch een afspraak.

Op die bijeenkomst waren sommigen van ons nogal afwachtend en stug. Enkelen waren meteen erg enthousiast en wilden meedoen. De Amsterdamse vrouwen vertelden hun plan, maar voor de meesten van ons was het niet concreet genoeg. Een week later was er een regionale bijeenkomst van Vrouwen voor Vrede (VvV) in Amersfoort. Daar ben ik samen met F. naar toe gegaan. De Amsterdamse vrouwen werd verweten dat ze veel te weinig wisten: 'Gaan jullie eerst je huiswerk maar maken, dan zullen we wel zien.'

Ikzelf was ook meteen enthousiast, maar ik ben altijd bang dat iets boven mijn pet gaat, bang ook dat ik té enthousiast reageer. Voor mij was alles nieuw en ik vroeg me af of ik niet óók wat gereserveerder moest zijn. Toen ik naar Amersfoort ging, was dat niet namens de groep, want ik had het er met iemand van de groep over gehad en die vroeg zich af of zo'n aktie wel goed zou zijn voor de groep en voor Soest.

Al snel kwam het kamp dichterbij. L. uit Amsterdam kwam bij me op bezoek en die was zo enthousiast, dat ik zeker wist dat het kamp er zou komen. We belden over en weer en ik regelde wat praktische zaken.

De andere VvV vonden het gevaarlijk om met zo'n aktie in te stemmen: 'Ze moeten maar niet op ons rekenen, misschien kunnen we wat doen als het nodig is'. Zelf had ik zoiets van: nou, als jullie niet meedoen, dat geeft niet, dan doe ik het wel alleen. F. ging daarin met me mee. Er was onderlinge prikkelbaarheid omdat sommigen eigenlijk wel mee wilden doen, maar op een gegeven moment van mij niets meer hoorden. De eerste dag waren er toch veel Soester vrouwen, want we hadden afgesproken, dat als het zo ver zou zijn, er rondgebeld zou worden.

In eerste instantie liet ik de eerste dag en ook nog daarna alles over me heen komen. Ik kwam iedere dag tot ik naar het ziekenhuis moest. Ik deed praktische zaken en probeerde mee te doen met de ochtendvergaderingen en de discussies 's avonds.

Bij mij thuis vonden ze het best dat ik steeds weg ging, ook al was het soms wat veel en bleef het werk in huis liggen. Thuis kan ik over de dingen praten. Daar zou ik ook veel strijd voor over gehad hebben. Mijn man heeft me gesteund, bijvoorbeeld door me steeds te brengen en te halen. Voor sommige andere vrouwen was het veel moeilijker: thuis

moest alles reilen en zeilen zoals altijd en in het kamp liepen ze er soms een beetje verloren bij; dan werden ze niet gezien en dachten dat ze niet nodig waren. Ze hadden te **hoge** verwachtingen en **altijd maar** hun eigen normen over hoe de **kampvrouwen** het beter zouden **moeten** doen. Zelf voelde ik me nooit verloren. Soms vond ik dat het moeizaam liep en dan ging ik weer naar huis, maar echt teleurgesteld ben ik nooit geweest: iedere keer was ik weer blij dat ik gegaan was.

Ik kom uit een heel traditioneel gezin, ontzettend katholiek. Zo van: heb je naasten lief. Maar als die naasten anders leefden of andere waarden hadden, werden ze buitengesloten. Toen ik buiten het gezin kwam, heb ik dat ervaren en werd mijn leefwijze afgekeurd. Maar ik weigerde te doen wat zij van mij verwachtten en daar ben ik heel strijdbaar van geworden.

Ongeveer een jaar geleden ben ik bij VvV gegaan, want ik wilde heel graag bij een vrouwengroep. Ik ging naar een informatie-avond van alle vrouwengroepen in Soest. Daar liep ik alle standjes af, maar kreeg geen contact, iets wat ik al twintig jaar niet heb in Soest: iedereen was samen, of had zoiets van 'kom niet aan me', of praatte niet zomaar met een vreemde. Er was ook een standje van VvV, met eigenlijk niks erop, en één vrouw er achter en een intekenlijst voor de nieuwsbrief. En zo is het begonnen.

Het vrouwenvredeskamp kwam voor mij precies op tijd omdat het voor mijn gevoel bij VvV een beetje was gaan stilstaan. Dóór en ín deze groep ben ik wel gaan lezen.

Vroeger had ik helemaal geen mening over bewapening, maar ik wilde ergens bijhoren. Vandaar dat ik ooit in de 'Politieke Partij Soest' ben bezig geweest. Nou, dat was voor mij zo'n zinloze boel... Ik kwam tot de ontdekking dat er niets te zoeken viel, dat alles al vastlag en dat ik erbij zat als versiering van de groep, want dan hadden ze tenminste een vrouw in de partij. Ik was een heel dom mens toen en zei de meest achterlijke dingen. Ik dacht bijvoorbeeld dat ik wel vice-voorzitter kon worden, want ze zeiden dat iedereen dat kon. Dus meldde ik me aan. Maar ze vonden dat ik het niet kon. Niemand had trouwens ooit gezegd wat ik moest doen om ingewerkt te raken. Toen ik na een jaar wegging (ik vond het zo onnuttig en had het idee dat ik mijn tijd beter thuis kon doorbrengen, zeiden ze: 'Jij kan niet weggaan, want je bent de enige die er altijd is'.

Ik vond het wel eens moeilijk in het kamp, bijvoorbeeld als iemand heel radicale dingen zei. Maar dan dacht ik: dat zeg jij en niet ik. De meeste vrouwen in het kamp waren heel erg bezig met de manier waarop ze met elkaar omgingen. Die gelijkwaardige manier van met elkaar omgaan vind ik erg goed. Niemand voelde zich meer of beter. Vrouwen die daar van de buitenkant tegenaan keken hebben die onderlinge solidariteit niet zo goed kunnen ervaren.

Over het lesbische zeiden sommige vrouwen van VvV: 'Dat doe je niet in een kamp, daar is dat kamp niet voor, daar ga je niet zomaar een relatie aan.' Ze zeiden ook: 'Het kamp trekt probleemgevallen aan en er komen problemen uit voort.' Maar ja, het gebeurde en er gebeurde in het kamp wat bij anderen en bij mij achter de deur gebeurt. Nu was het aan de straat en dan mag het niet.

Thuis vertelde ik tijdens het kamp steeds minder, maar ze gingen steeds meer geïnteresseerd raken. Soms zag ik in het kamp al mijn eigen mensen om me heen lopen. Ik denk dat er wel wat blijft hangen bij mijn kinderen, maar ik praat er niet te veel over, anders gaan ze zeggen: 'Daar heb je moeder weer met haar hobby'.

De traditionele moederrol hou ik wel vol, maar die is door het kamp veel ruimer geworden. Een huisvrouw moet het alle dagen zelf leuk maken en als je het rot hebt is het zogenaamd je eigen schuld. Ik ben nu wel weer terug in mijn oude leventje, maar de voldoening dat ik mee heb gedaan, blijft.

In VvV mag ik trouwens niet meer over het kamp praten. Ze willen gewoon op de oude voet verder gaan. Toch wil ik graag met ze mee blijven doen.

Bij VvV zeiden ze tijdens het begin van het kamp wel eens: 'Doe jij dat nou maar niet, want jij bent ziek.' Maar ik liet me niets afpakken, want ik vond het hardstikke goed. 'Wees maar voorzichtig en kom er niet te vaak', zeiden ze. Ik heb namelijk een lymfatische leukemie, waarvoor ik een paar weken nadat het kamp begonnen was, weer werd opgenomen. Het ging heel slecht met me, maar ik vind, ook al ben je ziek, dat je best dingen kan blijven doen tot zolang en zover het gaat.

Vijf jaar geleden, toen ik voor hetzelfde was opgenomen, voelde ik me best alleen met de kinderen, ook al was ik toen tevreden. Maar deze keer waren er zoveel dingen bij gekomen: vrouwen van het kamp kwamen op bezoek, ik ben gaan schrijven, kreeg post, verstuurd brieven, vroeg mensen of ze ook eens naar het kamp gingen... soms hoorde ik wel eens: 'Het kamp is leuk voor dat mens, dan heeft ze wat afleiding.' Maar ik vond het kamp nuttig en zinnig.

Veel vrouwen konden niet echt voor het kamp kiezen omdat het hen sloopte. Maar dat kwam juist omdat ze zo dubbel zaten: aan de ene kant konden ze niet voor het kamp kiezen (ook niet vanwege de eventuele afwijzing door de omgeving), maar aan de andere kant konden ze het niet loslaten. Het goeie van het kamp vind ik trouwens wel dat heel veel vrouwen uit hun huizen zijn gekomen.

Toch vind ik het goed dat wij als vrouwenvredesgroep doorgaan hier in Soest. Ik hoop dat we meer naar buiten zullen treden, we zijn nog te lief en te voorzichtig, en dat we zullen inzien dat we vrouwen die op een andere manier bezig zijn, niet moeten afvallen. Het fijne van de vredesbeweging vind ik dat je kan kiezen hoe je bezig wilt zijn. VvV vallen de

kampvrouwen aan dat ze het alleen met vrouwen willen doen, maar daar kiezen ze zelf ook voor!

Zelf voel ik me heel goed met vrouwen. Met mannen werkt het gewoon niet, dat hele Soesterboeltje blijft gewoon bestaan en doorgaan. Mannen mogen van mij best aanwezig zijn op grote vrouwenvredesbijeenkomsten en bij akties, maar ik moet niet met ze hoeven praten als ik ervoor kies om met vrouwen in een kamp actief te zijn. Altijd werd, en nog steeds word ik aangevallen op het feit dat het kamp alleen voor vrouwen was. Op een gegeven moment heb ik besloten dat ik met geen één vrouw de discussie meer aan zou gaan van waarom niet met mannen, maar dat ik alleen nog maar zou praten over het doel en waarom wèl met vrouwen. Ik vond het erg dat er bijna geen vrouwen van VvV uit Soest waren bij de ontruiming. Gelukkig waren er wel anderen.

Als ik terugdenk aan het kamp denk ik: het is toch maar gebeurd. Het kamp heeft bij mij en bij anderen een stroomversnelling veroorzaakt en het is jammer dat het niet langer geduurd heeft, zodat de mensen die er negatief over waren niet langer met het positieve van zo'n kamp geconfronteerd zijn geworden.

Het is trouwens opvallend hoe officiële bijeenkomsten 21 november steeds als standbeeld wordt genoemd en het vrouwenvredeskamp nauwelijks.

*O waren er geen wapens
in lege mensenhanden
hoe vredig trok dan de aarde
haar reis rond het licht*

*Hoe zou ik genieten van de morgen
en van jou mijn vriendin
als het hoofd niet meer zwaar
van de droeve ballast
zich opricht...*

*En met een plons in de heldere zee
duiken we de dag tegemoet.*

*Waren er geen wapens
in lege mensenhanden
hoe vredig dan trokken wij
onze reis naar het einde:*

Wat bezielt me

Als ik zo'n vijftien jaar geleden mensen hoorde zeggen: 'Kan je in deze tijd nog wel kinderen op de wereld zetten?' dacht ik altijd: wat een verstokte pessimisten; alsof die kinderen er dan zelf niet bij zijn, je kan ze toch als ouders naar een bewuste en kritiese instelling proberen te begeleiden.

Nu denk ik daar anders over. Ik durf aan de toekomst van mijn kinderen, waar het de reële oorlogsdreiging betreft, nauwelijks te denken. Omdat ik besef dat het er op aankomt dat wij als volwassenen nú voor de beslissing staan dit waanzinnige vijanddenken over ons heen te laten gaan met alle gevolgen van dien, òf er iets tegenover te stellen.

Van mijn optimisme is dus niets overgebleven. Of het zou de optimistische overtuiging moeten zijn dat het vredeswerk een grote invloed heeft op het denken en doen van mensen en dat de samenwerking hierbij velen zoals mijzelf, stimuleert tot verder gaan. Dit verder gaan doe ik zelf met de moed der wanhoop, veel strijdustiger dan vroeger en me er konstant van bewust dat het misschien geen prakties effekt zal hebben. Maar wat moet ik anders? Voor mij is de keus gemaakt.

Als ik niet voor mezelf en het leven kies, kiezen de economiese belangengroepen en de machtswellustelingen voor mij. Dat wil zeggen: tegen het leven. Bewapening zonder gebruik ervan te maken is namelijk al een vorm van oorlogvoering. Het wapentuig wordt voor een groot deel bekostigd uit het geld dat bespaard wordt op de veel te lage lonen van de arbeid(st)ers en prijzen van de grondstoffen in de onderontwikkelde landen. Deze landen waren niet onderontwikkeld voordat de machtsblokken er hun invloed vergrootten en het evenwicht verpestten door invoering van een monokultuur en voor die landen overbodige technologie. Dit onzinnige gedoe kan niet langer doorgaan. We hoeven dat niet te ervaren als een onontkoombare natuurramp die Europa nog net niet heeft bereikt. Wijzelf kunnen deze ramp keren door hard aan de slag te gaan met een andere manier van denken en handelen. Het vrouwenvredeskamp leek mij, toen ik erover hoorde, een goede mogelijkheid om denken en doen op elkaar af te stemmen. Ik ben daarin niet teleurgesteld.

Ik ga regelmatig naar het vrouwenvredeskamp. Als alleenstaande moeder met een baan in het vrijwilligerswerk kost me het nogal wat organisatietalent om aan alle plichten te kunnen voldoen. Waarom heb ik in het kamp zoveel energie gestoken? Omdat ik heb ervaren wat het voor mij betekent me samen met een groep vrouwen te bezinnen op alternatieven voor het vijanddenken, doemdenken en de apathie. In het kamp is iedere vrouw dag en nacht met vrede bezig. De opwekkende kracht die hiervan

uitgaat, is veel groter dan ik had vermoed. Het vredeskamp fungeert als een akku die mij en veel andere vrouwen telkens weer oplaadt. Het is niet het praten over allerlei zaken die ons aangaan met betrekking tot vrede en veiligheid zoals ik dat ken binnen de werkgroep van vrouwen voor vrede' in mijn eigen woonplaats. Het gevoel van saamhorigheid en betrokkenheid is ook in deze werkgroep groot. Maar het leven in het kamp grijpt veel dieper mijn emoties aan, omdat ik daar word gekonfronteerd met soldaten die me uitlachen en bij een demonstratie op me inrijden, voorbijgangers die pesterig toeteren en blijven staan, bezoekers en journalisten die proberen me vast te pinnen. Soms ook met medestrijdsters die zich zo solistisch opstellen dat het me depressief maakt. Depressief omdat ik tussen de kampbewoonsters een grote mate van solidariteit verwacht, ondanks een groot verschil van mening en instelling. Ik word hierbij steeds heel duidelijk met mijn eigen angst en agressie gekonfronteerd, kan daar direct over praten en zie hoe anderen ermee omgaan. Aan die anderen kan ik me optrekken, omdat ook zij als vrouw dagelijks met deze minachting te maken hebben. Een minachting voor vrouwen die in het kamp extra duidelijk naar voren komt omdat we daar onze vrouwelijke eigenheid bundelen en gezamenlijk oppositie voeren.

Ondanks het feit dat vrouwen heel vaak voor het eerst aan de risico's van overleven hebben gedacht bij het krijgen van een kind, zijn er opvallend weinig moeders in het kamp. Natuurlijk, met kinderen is het zoveel moeilijker te regelen dan zonder kinderen. Maar hoe komt het dan dat er naar verhouding meer gescheiden moeders zijn, die de kinderen niet bij een partner kunnen achterlaten? Het is voor mij een schokkende ontdekking tijdens het kamp geweest dat vrouwen van hun mannelijke partner gewoon niet mogen doen wat ze belangrijk vinden. Misschien proberen ze het wel, maar ze kunnen het niet opbrengen er zoveel energie in te stecken als nodig is om hun partner ervan te overtuigen dat medewerking van zijn kant noodzakelijk is. Heel veel vrouwen weten uit ervaring hoeveel moeite het kost om een mannelijke partner duidelijk te maken wat ze doen en wat ze willen. Zo heb ik van vrouwen gehoord dat ze na heftige ruzies naar het kamp zijn gegaan of dat een moeder het kamp aandeed op vakantie met haar dochter tijdens een fietstocht, stiekem. Samen fietsen mocht wel, maar dat vrouwenkamp, dat ging toch te ver voor hem. Een triester voorbeeld van het feit dat vrouwen het bezit van mannen zijn kan ik moeilijk vinden. De weinige vrouwen die wel een mannelijke partner hebben die ze ondersteunt, zijn door persoonlijke omstandigheden heel ingrijpend met de waarde van het leven gekonfronteerd. Dit geeft hun extra kracht om hun mannen te weerstaan. Toch betrap ik mezelf erop dat ik die mannen bewonder, terwijl juist die vrouwen zoveel bewondering verdienen.

Zolang vrouwen deze eigendomsrechten aksepteren kan er weinig of niets aan de samenleving veranderen, want dan wordt deze door mannen bepaald. Immers, als vrouwen zich deze afhankelijke rol niet bewust

zijn of misschien uit moedeloosheid of gemakzucht hun recht op een zelfgekozen levenswijze niet opeisen, zullen ze zich verplicht voelen verantwoording voor hun daden af te leggen aan hun eigenaar. Daarbij remmen ze zichzelf af en komen ze er niet toe om de konsekventies van hun manier van denken in hun manier van leven door te voeren. Feminisme is daarom alleen weggelegd voor vrouwen die niet gebonden zijn aan een mannelijke partner en zolang de wel-gebonden vrouwen niet keihard tegen de hun opgelegde en geaksepteerde rol gaan vechten is feminisering van de maatschappij niet mogelijk. Zullen vrouwen dit kunnen opbrengen? Uit eigen ervaring weet ik hoe ontzettend moeilijk het is een verworven plaats vast te houden naast een mannelijke partner, verdergaan is destijds voor mij onmogelijk gebleken.

Tussen dit bezitsdenken en het machtsdenken zie ik een overeenkomst. Als we konden zeggen: de man waarmee ik leef, het huis waarin ik woon, het kind dat ik begeleid, de cultuur waarvan ik toevallig deel uitmaak, zonder ooit nog te vervallen in het bekende: 'Mijn man, mijn kind, mijn huis, mijn land en mijn volk', dan zou naar mijn idee het machtsdenken overbodig worden. Zouden vrouwen in staat zijn deze wurgende denk-cirkel bezit = macht = meer bezit = extra macht, enzovoort te doorbreken? We weten toch dat macht leidt tot innerlijke machteloosheid, omdat de machtige alles en de machteloze niets te verliezen heeft? Waarom dan niet eenvoudig wat meer evenwicht en gelijkwaardigheid in ons leven aan te brengen? Het zal wel veel te naïef en te optimistisch zijn, maar toch...

Samen leven, overleven

Voordat ik wat wil vertellen over mijn ervaringen in het vrouwenvredeskamp in Soesterberg wil ik mezelf een beetje voorstellen. Ik woon met m'n twee zoons (13 en 11 jaar) in een kleine stad in de Achterhoek. Ik ben gereformeerd opgevoed en heb geprobeerd in de loop van de tijd de dogma's en zekerheden, waarmee ik ben opgegroeid van me af te schudden en daarvoor in de plaats waarden en normen te vinden waarmee ik kan en wil **leven**. Het woord leven heb ik benadrukt omdat dit voor mij inhoudt een leven in een wereld waarin mensen gelijkwaardig zijn aan elkaar en waarin ze gelijke kansen hebben. Waar vrede is, in plaats van in een wereld waarin onrecht en onderdrukking leven verziekt.

Als ik zie in welke maatschappij ik leef en waar m'n kinderen in opgroeien, slaat de angst om m'n hart. Want ik word elke dag via krant, radio en televisie geconfronteerd met de wapenindustrie, met de plaatsing van kruisraketten, met macht, met geweld, met onderdrukking, met

honger, met dood. Niet alleen via de media maar ook in m'n eigen kleine wereld onderdrukken mensen elkaar, doen ze elkaar geweld aan en is de macht van de sterkste belangrijk. Ik kan niet meer in m'n huis blijven zitten en wachten op de dingen die komen gaan maar ik moet vechten voor een andere maatschappij. Ik ben dat verplicht aan mezelf, aan m'n kinderen, aan *leven*. Maar waar te beginnen, hoe verder te gaan?

Dit afgelopen voorjaar hoorde ik van het vrouwenvredeskamp in Greenham Common in Engeland. Deze aktie sprak me erg aan ook omdat het door en voor vrouwen werd gedaan. M'n ervaring van de afgelopen jaren is dat ik me prima voel binnen vrouwengroepen en daarin goed kan functioneren. Vrouwen zijn op een andere manier bezig dan mannen. Ze praten, denken en doen meer vanuit zichzelf.

Toen op 24 mei in Soesterberg een vrouwenvredeskamp startte heb ik op een zondag de stoute schoenen aangetrokken en ben naar Soesterberg getogen. Na een paar uur rondkijken, praten met wat vrouwen, besloot ik er een week van m'n vakantie door te brengen. Het werden er een paar en elke keer als ik de kans kreeg ging ik de weekenden naar het kamp. Het is voor mij een belangrijke tijd geweest en ik zal proberen wat te vertellen over m'n ervaringen, over die manier van leven en wat dat voor mij heeft betekend.

Het kamp lag tegenover de militaire basis, als teken (demonstratie) van voortdurend verzet tegen die basis. Elke dag werd ik gekonfronteerd met die basis. Met macht: donderend lawaai van opstijgende vliegtuigen, voortdurend overvliegende helikopters, langskomende militaire voertuigen.

Op onze stille tochten zondag 's avonds naar de ingang van de basis werd dit vertoon van macht steeds erger. Eerst konden we er rustig naar toe lopen en daar wat zingen. Later werd dit anders: de hekken gingen open en auto's probeerden op ons in te rijden.

Ik heb geleerd door onder andere discussies, uitwisselen van ervaringen, verbindingen te leggen tussen vormen van macht, van onderdrukking in m'n eigen situatie naar landelijke en wereldpolitiek.

Enkele voorbeelden van hoe ik zelf die macht, onderdrukking heb ervaren. Als moeder van een gehandikte zoon heb ik regelmatig contact met artsen binnen een revalidatiecentrum. Ik merk dat zij willen bepalen wat er moet gebeuren. Terwijl ik er uitsluitend kom voor wat praktische begeleiding en advies. Ik merk het in vergaderingen en in gesprekken, waar verbaal geweld gebruikt wordt. Hiermee bedoel ik: slecht luisteren naar wat een ander zegt, het overschreeuwen en onderbreken van een ander, de ander niet tot haar/zijn recht laten komen.

Ik heb gewerkt in ziekenhuizen. Ik kwam tot de ontdekking dat er best een goed overleg was tussen staf en medewerkers. Helaas werden voorstellen en ideeën van de medewerkers vaak terzijde geschoven en werd het beleid bepaald door directie en bestuur.

Als ik probeer een link te leggen tussen vormen van macht in m'n eigen kleine wereld naar landelijke en wereldpolitiek is dat niet meer zo moei-

lijk. Ik hoef maar te kijken naar de laatste ontwikkelingen in Nederland die gaan over de verdeling van geld en arbeid. Ik kom steeds weer tot de ontdekking dat diegenen die het meest verdient het minst hoeft in te leveren. Mensen met een minimum inkomen moeten naar verhouding veel meer inleveren. Ook geld is macht en werkt onderdrukkend.

Als ik aan de wereldpolitiek denk, denk ik in eerste instantie aan de bewapeningswedloop. Ook hier geldt het recht van de sterkste. Het woord minder is in dit verband een vloek, het gaat om steeds maar meer (wapens). Ik vind het ten hemel schreiend dat er miljarden en nog eens miljarden in de bewapening worden gestoken terwijl er per dag 40.000 kinderen sterven van honger.

De vraag komt onvermijdelijk op me af: wat doe ik met m'n woede, m'n onmacht, wanneer ik geconfronteerd word met deze situaties, met deze politiek? In het kamp ben ik veel bezig geweest met geweldloze weerbaarheid, maar hoe ik ermee moet omgaan is me nog niet duidelijk. Wel weet ik dat ik niet op dezelfde manier moet antwoorden, maar ik wil ook niet terug in het oude rolpatroon, waar vrouwen lief en aardig zijn, waarin ze alles aksepteren en niets terugdoen (slaafs).

In ieder geval zal ik krities moeten kijken en luisteren, steeds weer in gesprek gaan, durven opkomen voor mezelf en voor een ander om te proberen uit onderdrukte situaties te komen.

Het was met deze ervaringen daarom voor mij zo goed om op een andere manier te leven in het kamp. Dat andere is: leven dicht bij de grond, sober, gelijkwaardig aan elkaar, samen bezig zijn. Doordat alle huishoudelijke taken samen werden gedaan bleef er veel tijd over om me met andere dingen bezig te houden zoals voorbereiden van akties, meedoen met discussies. Door samen bezig te zijn was er een sterke betrokkenheid bij elkaar, konden we elkaar stimuleren verder te gaan.

Ik zie deze manier van leven als een duidelijke doorbreking van een structuur van deze maatschappij, waarin gezinnen (mensen, groot en klein) leven als kleine cellen, ieder voor zichzelf.

Het kamp is ontruimd, maar niet afgelopen.

Ik zit weer thuis, vastgebakken in het oude patroon, in m'n kleine geïsoleerde cel, waarin ik een raam heb gezet. Maar ik wil eruit. Op een simpele manier ben ik bezig, samen met enkele anderen. Oppassen op elkaars kinderen, zo nu en dan samen eten, praten over en werken binnen een vredesbeweging, samen leven. Een voorzichtige stap op weg naar misschien een leefwerkgemeenschap, naar hoop ik overleven.

*Elke keer,
als ik,
tegen de lamp loop,
neem ik,
een stukje,
licht mee.*

Het leven in het kamp

Door een bezoeker van het kamp

Donderdagmorgen, 12 augustus, om kwart voor acht vertrekken wij met ons vieren met de bus naar Lelystad en zo via Harderwijk richting Amersfoort naar Soesterberg.

Om half elf arriveren wij daar bij de vrouwen, die op dat moment zitten te vergaderen. We worden ontvangen door een vrouw uit Amsterdam die daar al vanaf de oprichting in het kamp zit. We gaan ook in de kring zitten en luisteren mee, maar begrijpen eerst niet zo veel van wat er wordt verteld. Begrijpen is eigenlijk het woord niet, je weet de regels niet zo zeer, want regels zijn er en dat moet ook wel. Maar na een paar uurtjes ben je wat gewend, voel je je thuis en is het Vrouwenvredeskamp ook al een deel van jezelf geworden.

De dagelijkse taken houden in afwassen, boodschappen doen, koken, informatie geven, hout sprokkelen en de leefruimte schoonhouden. Dat doet iedere vrouw vrijwillig en iedere keer kun je een andere taak op je nemen. O ja, er is ook nog een logboek waar alles ingeschreven wordt over wat er zo'n dag gebeurt en wat er besproken wordt. De binnengekomen post en krantenartikelen worden daarin geplakt, wat heel interessant is, want dan kun je doorlezen wat er allemaal in de afgelopen tijd is gebeurd. Zo kwamen wij dan ook een schrijven tegen van een bekende van ons, een vrouw van in de zeventig. Zij is zeer actief in 'Stop de N-bom' te Amsterdam. Voor de tweede wereldoorlog was zij verpleegster in de Spaanse burgeroorlog, dus een vrouw die haar hele leven actief gebleven is.

Maar om verder te gaan over het Vrouwenvredeskamp, vanwege het brandgevaar is er een apart hoekje waar je mag roken. Verder is er op het kamp een rookverbod. Er staan over het hele kamp verspreid emmers gevuld met zand, zodat, als er iets mocht gebeuren, het vuur onmiddellijk kan worden geblust. Eén gedeelte van het kamp is absoluut alleen voor vrouwen, daar mogen dan ook geen mannen komen. Daar staan de tentjes van de vrouwen die daar geruime tijd verblijven. Daar kun je je even terugtrekken om weer tot jezelf te komen, want dat is af en toe echt wel nodig, anders houd je het niet vol. Verder is er een wasruimte, dat is een waterslang met een sproeier en daarbij een wasteil. De ruimte is afgezet met een windscherm, de vrouwen noemen dat heel trots de douche. Aan het einde van dit tentenkampje is de w.c. Dat hebben ze heel mooi opgelost. Ze hebben een heel diepe kuil gegraven, daarbovenop twee grote houten beunen met in het midden een gat en dáár weer bovenop een houten deksel. Er omheen staat een windscherm en een vouwbed, dus jullie merken wel dat deze vrouwen niet voor één gat te

vangen zijn zoals men dan wel zegt. Op datzelfde gedeelte staat een grote tent waarin je ook kunt slapen. Die tent wordt gehuurd en voor de kosten moet je f 1,50 per nacht betalen. Ook staat er een grote tent bij de leefruimte, met daarin een paar grote tafels voor de etenswaren. Een andere tafel is in gebruik voor de administratie. Er staat een typemachine en een stencilmachine. Voor de verschillende dingen die ze in voorraad hebben gebruiken ze opgestapelde groentekistjes met daaraan briefjes wat er allemaal inzit. Alles keurig genoteerd, zodat je als nieuweling gelijk ziet waar alles is. Voor de tent staat een grote tafel waar je je brood klaar kunt maken. Dat moet zo veel mogelijk buiten gebeuren vanwege de vele wespen. Buiten hebben ze een hoek afgeschermd waarin gasbranders staan. Daar wordt gekookt en koffie en thee gezet. Voor de afwas is er weer een grote tafel. Daar wordt ook de groente schoongemaakt. Voor de afwas maken ze gebruik van water, verwarmd door zonne-energie, wat fantasties is. Zo'n mooi groot zonne-paneel op een standaard, de leidingen helemaal geïsoleerd; je doet de kraan open en hup, je hebt warm water. Heel origineel en vooral voor zo'n kamp heel handig!

Julie zullen wel denken 'Waarom schrijft zij dit zo heel uitgebreid op?' Nou, dat is omdat er vervelende en negatieve berichten in de kranten hebben gestaan ('een smerig kamp', 'slonzige vrouwen', enz.). Maar als je zelf ziet en meemaakt hoe alles gaat, dan ervaar je heel andere dingen. Bijvoorbeeld hoe het is om in zo'n omgeving te leven op een parkeerplaats op de heide. En dat iedere dag met nieuwe vrouwen.

Journalisten die zo'n artikel schrijven, verblijven zeker vaak in één of ander Hilton-hotel. En hebben absoluut geen begrip en besef hoe zoiets moet worden geregeld. Dan kun je toch ook wel begrijpen dat ze dat soort mannen niet meer in het vrouwenvredeskamp kunnen toelaten. De vrouwen mogen toch zeker zelf wel bepalen wie ze wel en wie ze niet toelaten. En dat moet ook wel om jezelf te beschermen, want het kamp ligt aan alle kanten open en is verschrikkelijk kwetsbaar. 's Nachts wordt er dan ook wacht gelopen door de vrouwen, twee ploegen van ieder drie vrouwen. 's Avonds bij het kampvuur geven ze zich stoer op, maar als ze alleen achterblijven vinden sommigen het echt wel eng hoor! Dat vertellen ze dan ook de volgende morgen, maar ja, het moet gebeuren. Daar zijn alle vrouwen zich ook terdege van bewust en daarom neem je ook die taak op je. Het vuur wordt gestookt in een groot vat, en geeft de vrouwen 's nachts wat warmte en licht. Daarnaast moeten zij met elkaar de rand van het kamp afzoeken met hun zaklantaarns om te kijken of alles nog in orde is. Er is een nacht geweest dat er een groep dronken jongens de grote slaaptent hebben gesloopt. De vrouwen hebben toen heel rustig met de jongens gepraat en gevraagd of zij wel wisten waar zij mee bezig waren. De politie is er ook nog bijgekomen en die heeft aan de jongens gevraagd om de volgende dag terug te komen om de tent weer op te bouwen. Dat is dan ook gebeurd.

De eerste dag dat wij er waren kwamen er drie vrouwen van de NVB uit

Rotterdam. Later kwamen er drie vrouwen, één uit het Gooi die geregeld even langskwam, een tweede vrouw die al dik in de zeventig was uit Brunssum in Limburg en die vertelde dat zij al vanaf 1930 in de vredesbeweging zat, en zij hadden bij zich een vrouw uit Australië die daar in de vredesbeweging zit. Zij had van het vrouwenredeskamp gehoord en wou graag even een bezoekje maken en informatie halen hoe zoïets werkt. Trouwens, die dag kwamen er veel nieuwe vrouwen bij. 's Avonds zaten wij met ongeveer dertig vrouwen te eten: linzensoep, pannekoeken en yoghurt toe. Het was heerlijk en gezellig zo met elkaar en het scheidt ook een band. Daarbij hebben we ook verschrikkelijk gelachen, vooral omdat er bij één van de vrouwen een grote pannekoek door een heel klein poesje van haar bord werd weggesleept. Er zit een vrouw in het kamp die een hond, twee poesjes en twee kleine konijntjes bij zich heeft.

Iedere avond wordt er een rondje gemaakt. Dan vertelt iedere vrouw wie zij is, wat zij doet, waarom ze naar het vredeskamp is gekomen, wat ze ervan vindt en hoe ze aan de weet is gekomen dat het vrouwenredeskamp Soesterberg er is. De vrouwen waren zeer verheugd en verrast over wat er hier in Enkhuizen en in West-Friesland allemaal gebeurde en wat er wordt gedaan door de werkgroep van Stop de N-Bom en anderen. Vooral de aktie van 12 juni vonden ze geweldig (dat was de fietstocht die door heel West-Friesland ging). Nou, dan groei je wel even (mag het!) en merk je dat de werkgroep goed werkt.

Vrijdag in de namiddag zijn we weer vertrokken. Ik vond het wel erg om weer weg te gaan omdat je al een heel sterke band had met de vrouwen daar en het kamp al een deel van jezelf was geworden. Verder is er een aktieplan bedacht dat verder uitgewerkt werd toen wij er waren. Deze aktie, onder de naam volle maan, gaat 16 en 17 oktober plaatsvinden. Het is de bedoeling dat er zaterdag de 16 oktober plaatselijk akties worden georganiseerd. Wat, dat maakt iedere plaats voor zichzelf uit. Op zondag 17 oktober moeten we dan met zoveel mogelijk vrouwen bij elkaar komen in Soesterberg en daar vertellen wat er allemaal is gedaan. Daar wordt dan een krant gemaakt van al die verslagen. Dat is wel leuk want dan weet je wat er in het hele land is gebeurd. Verder is het de bedoeling om zondags een demonstratie te houden, wat of daar de inhoud van is en hoe en wat, dat moet allemaal nog worden uitgewerkt.

Konklusie: het was een geweldige belevenis en ervaring om met zo'n grote verscheidenheid van vrouwen om te gaan, van zeg maar deftige dames tot heel fijne en toffe punkmeiden. Allemaal bij elkaar voor één en het zelfde doel, te komen tot vrede en te strijden tegen (kern)wapening. Op zo'n plek dichtbij, eigenlijk pal naast, een vliegbasis en toekomstige aanvoerhaven van kernwapens. Waar je je af en toe, nou zeg maar, vaak, niet verstaanbaar kon maken maken van het gegier en gebrul van overvliegende straaljagers en helikopters die het hele gebeuren in het vrouwenredeskamp nauwkeurig nagaan. Wat af en toe heel beklemd is en waar verschillende vrouwen het heel moeilijk mee hebben.

Dat lawaai doet gewoon pijn in je lichaam en het drukt je borst gewoon in elkaar. Kun je nagaan wat het is voor de vrouwen die hier al lang verblijven. De vrouwen zijn enorm blij als er bezoek komt, ook al is het maar voor een uurtje, dat belangstelling toont voor hun strijd (en de onze). Dat ervaar je zelf ook als je er zit.

Langs de autoweg die naast het kamp ligt staat op een bord: 'Toeter als je voor ons bent'. Dit om een einde te maken aan al dat getoeter van de 'tegenstanders'. 's Nachts lig je wakker van de dingen die de afgelopen dag over je heen zijn gekomen.

Hopelijk gaan er uit de afdeling ook mensen naar toe, wij kunnen het jullie aanraden. Ben je niet in de gelegenheid om te gaan, stuur dan een kaart of brief. Het is zo'n mooi gezicht als die rode postauto het kamp op komt rijden en de postbode de post persoonlijk overhandigt. Dat is weer eens iets anders als dat het bij je thuis door de brievenbus naar binnen komt op je deurmat. Vrouwenvredeskamp Soesterberg is wel voldoende als adres. Als je gaat, neem dan wat lekkers voor ze mee. Alles is welkom: levensmiddelen, koffie, iets lekkers om te snoepen, want daar is absoluut geen geld voor. Maar zij vinden het heerlijk.

de informatietafel.

Aktiviteiten van het kamp

Hieronder worden een aantal activiteiten in en vanuit het kamp op een rijtje gezet om een idee te geven van wat er zoal is gebeurd.

We hadden een soort weekprogramma als houvast voor onszelf en voor vrouwen van buitenaf. Op de dinsdagavond en de zaterdagmiddag was er steeds een discussie en op de zondagavond was er een (stille) demonstratie naar de Nederlandse ingang van de vliegbasis. Op een aantal donderdagavonden was er een lezing. Hiervoor werd meestal een vrouw uitgenodigd die goed thuis was in één of ander onderwerp met betrekking tot oorlog en vrede. Vanaf begin augustus was er elke zondagmiddag een bespreking van een voor dit boekje geschreven stuk.

De markten in de buurt van Soesterberg zijn allemaal één of meerdere malen bezocht. Hier werd met vrouwen gediskussieerd, er werden stencils uitgedeeld en liederen gezongen.

Er zijn verschillende solidariteits-telegrammen verstuurd, onder andere naar het vredeskamp bij Comiso op Sicilië. We hebben een advertentie geplaatst in de Jerusalem Post, waarin we onze solidariteit betuigen met de Israëliese vrouwen die de oorlog tussen Israël en de Palestijnen veroordelen.

Er werden regelmatig persberichten voor de media uitgegeven. Vrouwen stuurden ettelijke ingezonden brieven over het kamp in, gaven interviews aan media, enzovoort.

Vier vrouwen reisden naar Brussel voor een driedaagse conferentie over oorlog en vrede en hielden daar een toespraak. Zij deden mee aan de door vrouwen georganiseerde aktie in het kader van de ontwapening na afloop van de conferentie. Zeven vrouwen reisden naar het vrouwenvredeskamp Greenham Common en twee van hen gingen ook naar de conferentie in Coventry. Een paar andere vrouwen gingen naar Comiso.

We werden vaak uitgenodigd door vrouwengroepen om over het kamp te vertellen, zoals in Havelte, Lage Vuursche, De Born, Hilversum en Assen.

In diverse steden zijn onze verkiezingsaffiches 'Vrouwenverzet, stem tegen de kruisraket' geplakt.

De discussies gingen over onderwerpen als: 'waarom een vredeskamp met alleen vrouwen?', 'vrouwen en geweld', 'geweldloze weerbaarheid', 'de rol van mannen in het kamp', 'vrouwen en macht', 'de structuur van het kamp', 'mannen en militarisme', 'wachtlopen', 'doel en inhoud van het kamp', 'media', 'rolpatronen', 'autoriteiten', 'de rol van vrouwen in de vredesbeweging'.

Veel van deze discussie-onderwerpen komen in dit boekje weer terug.

De donderdagavondlezingen gingen over: 'beweging weigering defensiebelasting', 'geweld door agressie', over het artikel 'Van Duifjes en

Bommen' in Katijf 1982/2, 'dokumentatie over oorlog en vrede', 'vredesopvoeding', 'geschiedenis van de vrouwenvredesbeweging', 'de kernwapenwedloop', 'wat heeft vrede met theologie te maken?' en 'informatie over vliegbasis Soesterberg'.

Enkele belangrijke gebeurtenissen voor het kamp op een rij gezet:

zo 13 juni	eerste stille demonstratie naar de ingang van de basis
za 19 juni	fietstocht voor de vrede vanuit Amsterdam langs Soesterberg
zo 27 juni	feest! Het kamp bestaat een maand
ma 28 juni	bezetting van het gemeentehuis door de vrouwen-actiegroep RAGS (Radikale Amsterdamse Guerrilla Strijders) uit solidariteit met het kamp
do 8 juli	zitting van de Raad van State in Den Haag
zo 11 juli	bewegwijzeringsactie; twee vrouwen worden gearresteerd en later veroordeeld tot elk f 600,— boete
do 5 augustus	hoorzitting van de gemeente Soest
vr 6 augustus	Hiroshima-actie bij de Amerikaanse ingang van de basis
zo 23 augustus	schilderactie bij de basis: 'U kijkt naar uw eigen ondergang'
ma 24 augustus	actie bij de basis: 'Hé, zijn jullie nou nog niet weg?'
di 25 augustus	blokkade van de basis
vr 4 september	toespraak van een vrouw van het kamp op de vredesdemonstratie/manifestatie in Rotterdam
za 5 september	overwinteringsdiskussie
za 26 september	deelname aan het forum in Paradiso, Amsterdam
za 2 oktober	vernieling van een deel van het kamp door een groep mannen
za 9 oktober	deelname aan de jaarlijkse demonstratie van IKV en Stop de N-bom naar de basis
ma 11 oktober	zitting van de Raad van State in Den Haag
di 12 oktober	uitspraak van de Raad van State
14.00 u - ontruiming van het grootste deel van het kamp
19.00 u - protestdemonstratie in Soest met ca 100 vrouwen
wo 13 oktober	10.00 u - laatste deel van het kamp wordt ontruimd
za 16 oktober	Vollemaansactie: overal in het land voeren vrouwen actie tegen (kern)bewapening en militarisme
zo 17 oktober	Vollemaansactie: van overal uit het land komen vrouwen naar Soesterberg om over de landelijke acties te vertellen
17.00 u - laatste stille demonstratie naar de basis

Het lijkt wel een anarchie

structuur 1, augustus 1982

Uitgangspunt van het vrouwenvredeskamp (vvk) is een brede maatschappelijke discussie op gang te brengen over ontwapening, militarisme, geweld en agressie. Ongeacht de verblijfsduur van vrouwen heeft een ieder evenveel zeggenschap omtrent de wijze waarop het kamp voortbestaat: huisregels, beleid, strategie, de wijze van aktievoeren, enzovoort. Een discussie waarbij vrouwen hun eigen specifieke situatie, visie en/of problemen naar voren kunnen brengen, die zo vaak verschillen met die van mannen. Door een situatie en/of probleem (tijdelijk) te isoleren van het totaalgebeuren, ben je beter in staat te kijken naar het feitelijk gebeuren daarvan.

Sinds de opzet van het vvk op 24 mei, wordt het idee van een 'permanente bezetting' door steeds weer andere vrouwen overgenomen. Fantasties is dat 'het idee', een aktie voor vrede, zo sterk is dat het kamp blijft voortbestaan. Maar door de steeds wisselende groep is er geen kontinuiteit. Steeds weer andere vrouwen komen een keertje langs. Zodoende raakt de duidelijkheid nogal eens een keertje zoek. Niemand weet wie verantwoordelijk is voor wat en voor hoe lang.

Daarover wordt gepraat, doorgaans net zolang totdat we het met elkaar eens zijn. Maar doordat er een steeds wisselende groep is en derhalve ideeën met betrekking tot de voortgang van het kamp sterk kunnen wisselen, wordt vergaderen een uitputtingsslag.

Ondanks het streven naar gelijkwaardigheid, blijkt dat het begrip macht niet weg is, maar slechts onder de tafel geveegd. Dit blijkt wel, wanneer de dienst weer eens wordt uitgemaakt door een klein klubje vrouwen binnen de grote groep. De 'verdachten' wisselen. Wie een 'sterke vrouw' is, kennis bezit, mondiger is, onderdrukt zwakkere vrouwen met minder onderbouwde ideeën.

Wat betreft deze negatieve gevolgen van de werkwijze kunnen we natuurlijk niet zo doorgaan. Wat mijzelf betreft, lijkt het me een goede zaak wanneer we een aantal spelregels van de ouderwetse democratie in ere herstellen. Die zijn tenslotte niet voor niets bedacht.

Een paar wil ik er noemen:

- Duidelijke afspraken met betrekking tot de manier (strategie) van werken, wonen en leven, voor wat betreft de voortgang van het kamp (de doelstelling).
- Afspraken over de wijze waarop besluiten worden genomen. Dit zou kunnen zijn: in consensus, of bij meerderheid van stemmen. Soms moeten er besluiten worden genomen. Ze moeten ook duidelijk en

haalbaar zijn.

- Algemene zaken moeten voor een ieder bekend zijn. Vrouwen die dat willen kunnen een bepaalde taak op zich nemen, maar dat geeft dan tevens een verantwoordelijkheidsplicht.

Ziezo, dat staat. Het klinkt wellicht als een zedepreek, maar het zijn voor mij de wat rafelige franje aan de 'mantel der vrede'.

Nu, na zo'n twee maanden bijna permanent in het kamp aanwezig te zijn, begin ik wat te wennen aan het gebrek aan een geordend bestuur en het ontbreken van vaste regels en normen. Het heeft iets weg van een anarchie!

Nu wordt het me duidelijk hoe vastgeroest ik in feite ben in al die vaste waarden en normen die ik mezelf heb aangemeten in m'n bestaan. Eén van de meest opvallende dingen in het kamp vind ik wel dat alles wat gebeuren moet, ook werkelijk gebeurt.

Het kamp blijft voortbestaan. Al het werk dat nodig is om te overleven, wordt dagelijks afgewerkt. Er zijn discussies, acties, maar bovenal heerst er een sfeer waarin alles kan en mag. Waarin, hoe moeilijk soms ook, vrouwen elkaar respekteren, met elkaar lachen, huilen, zingen en werken.

Kortom, een sfeer waarin het fijn is te leven.

Een gemakkelijk leven vind ik het niet. Dat zit 'm voornamelijk in het feit, dat je rekening moet houden met 'zoveel vrouwen, zoveel meningen'. In het begin hield ik me maar zo'n beetje vast aan mijn eigen mening over de vrouwenvredesbeweging. Dat botste zo hier en daar nogal eens, omdat de één de nadruk legt op vrouwen en een ander meer op vrede.

Het vrouwenvredeskamp heeft als doel behangen te worden met acties voor vrede. Vooral in het begin plakte iedereen zo haar eigen behangetje op het kamp en de discussies gingen voornamelijk over het patroontje dat al of niet deugde en/of de niet passende (politieke) kleur ervan. Maar we hadden afgesproken: 'alles mag, geen vaste regels en normen en aldoende zien we wel wat er uitkomt.'

Zelf ervaar ik het kamp nog steeds als een kakelbont geheel, een pluri-form samenlevinkje van o zo verschillende vrouwen. Maar het is juist de structuurloosheid die zo veel verschillend denkende vrouwen bij elkaar brengt. Het is geen elitair clubje van dit... of dat...

Langzamerhand zijn we gaan inzien hoe oppervlakkig het is om te discussiëren over uiterlijkheden, over 'behang-patroontjes'. Met een groep vrouwen zijn we begonnen om eens achter het behang te gaan kijken, te kijken naar wat daarachter is geplakt en waar het in feite aan is opgehangen. Dit heeft geleid tot dit boek.

Nou, uit eigen ervaring moet ik zeggen dat wat we in onze discussies hebben gevonden en ontdekt, niet niks is. Het zijn juist de open en spontane reacties geweest (en ze zijn er nog steeds) die ons vrouwen bewust

maken van gemeenschappelijke verbanden en aandachtspunten, die samen het verband duidelijk maken tussen vrouwen en vrede. Ik hoop dan ook dat het vrouwenvredeskamp voorlopig zal voortbestaan, opdat we vanuit een impasse kunnen werken aan de doorbraak van een vrouwenstrijd voor de vrede. Met deze discussie zullen we wellicht een politiek program en/of akties ontwikkelen, die een aanzet geven tot een daadwerkelijke verandering van het machts- en geweldsdenken c.q. de bewapeningswedloop.

Orde en netheid

vrouwen horen thuis

Struktuur 2

'M'n buurvrouw en haar vriendin werden helemaal niet aardig ontvangen'; 'Als jullie op deze manier aktievoeren en vrouwen willen bereiken, ben je op de verkeerde weg'; 'Wat een troep, overal vliegen'; 'De afwas stond er nog'; 'Je moet notabene zèlf koffie zetten'; 'Kunnen die lesbische vrouwen zich niet wat gedragen, het is toch een vredesaktie'; 'Je wordt altijd door een ander te woord gestaan, wie heeft er nu eigenlijk de leiding bij jullie?'

Wij, zorgelijk, vielen meteen in het geijkte patroon en besteedden vele uren aan gesprekken over onze kennelijk falende struktuur die dan, na eendeloze discussies, vertaald werd in dagelijkse, verzorgende taken: informatie geven, koken, afwas- en opruimdienst. Op deze manier werden wij in het kamp door deze regelmatig terugkerende klachten beziggehouden. Door de daaropvolgende meningsverschillen over een aangepaste, betere struktuur, werden wij onderling verdeeld. En wij waren nota bene een politieke aktie tegen het mannelijk technies en militair geweld aan het voeren! We konden onze tijd wel beter gebruiken. Min of meer wees ik in die tijd al iedere kritiek op het kamp van de hand. En ik probeerde zware 'struktuur' vergaderingen te ondermijnen. Alleen was het mij toen totaal niet duidelijk waarom. Ik wees erop dat nooit ergens vrouwen vrijwillig samenwoonden zonder

voorbereiding, en dat voor dit kamp geen voorbereiding was geweest op organisatorisch gebied (geen door beroepskrachten begeleide vijf-daagse trainingen of cursussen in vormingscentra). En dat immers toch alles op de een of andere manier liep: iedereen kon binnenkomen, ook zonder te 'boeken', meestal kreeg iedereen genoeg te eten. Zo probeerde ik het kamp (zwakjes) te verdedigen tegen aanvallen van buiten en van binnen. Ondanks mijn sussende woorden en de 'betere structuur' bleven de klachten op ons afkomen. De discussie over het al of niet daar iets aan doen, werd tot het einde van het kamp gevoerd. Wat is er nu werkelijk aan de hand geweest?

Ga terug naar huis!

Vanaf de weg werd het ons vaak toegeschreeuwd: 'Moeten jullie geen eten koken vanavond?! Heb je geen kinderen?'

Mijzelf werd in die tijd vaak gevraagd of ik niets beters te doen had. Vrouwen in actie, die dag en nacht niet thuis zijn, die dus niemand hoeven te verzorgen, worden teruggestuurd naar keuken en zorgzaamheid, naar gastvrouwplicht en schoonmaak. En als ze zich niet laten sturen, worden ze overladen met klachten. Deze klachten uit de buitenwereld kwamen, helaas, maar niet onverklaarbaar, voor een groot deel juist van vrouwen. Klachten die onveranderlijk op hetzelfde neerkwamen: 'het falen van de huisvrouw'. Niet vriendelijk, niet informatief, niet schoon en niet altijd aanwezig. Een beetje extra zorg en netheid verwacht je toch van dergelijke aan de weg timmerende vrouwen.

Het is moeilijk en onbegrijpelijk voor mij dat onze discussies steeds gedomineerd werden door klachten van de buitenwereld. Deze discussies waren principieel verkeerd. We waren niet in staat om de klachten te herkennen als stereotiep, namelijk vrouwen terugduwend in de vrouwenrol. We waren daarom ook niet in staat ze af te wijzen als 'onbehandelbaar' en gewoon over te gaan tot de orde van de dag: actie tegen militarisme. Dat we dat toen niet zagen, komt èn door onze eigen roltraining èn door het verhullende karakter van de klachten. Er werd bijvoorbeeld niet gezegd: 'Jullie horen nieuwe vrouwen vriendelijk te ontvangen', maar altijd iets in de geest van: 'Ik was zó teleurgesteld over de koele ontvangst', 'Ik had me toch zó verheugd op een bezoek aan het kamp en nu viel het zo tegen...' We wilden ervoor zorgen dat zulke klachten niet meer zouden komen, in plaats van te herkennen dat de klachten voortkomen uit de actie op zich: breken uit de vrouwenrol om in plaats daarvan de barrikade op te gaan. Hoe permanentier de actie, des te permanentier het doorbreken van de vrouwenrol. Van 'alleen in het gezin' naar 'samen aan de basis'.

Blijkbaar hadden we niet begrepen dat we met onze dag-en-nacht actie deze gewone alledaagse gezinsstructuur aan het doorbreken waren. Onze niet bewust gekozen anarchistiese structuur was toch wel heel oppervlakkig en léék alleen maar zo vrij. In werkelijkheid moesten we eerst nog van onze eigen conditionering en onze eigen reacties op de stereotiepe klachten af, voor we met onze eigen ordeningen en regels die werkelijk uit onze behoeften als aktievoerende vrouwen voortkwamen, konden beginnen. Dit is in het kamp niet gebeurd. Wel zijn er vaak twijfels geuit over waar we mee bezig waren, en zijn er aanzetten tot doorzien van de klachten gegeven. Hopelijk ten gunste van een volgende langdurige vrouwenaktie!

Geen hiërarchie

Structuur 3

De vrouwen die het kamp gestart hebben zijn er min of meer vanzelfsprekend van uitgegaan dat er geen leiding zou zijn. Je kan dus spreken van een zonder veel omhaal gekozen anarchistiese structuur. Anarchisties wil zeggen: gedeelde verantwoordelijkheid en roulerende taken; aan de één wordt niet méér macht toebedeeld dan aan de ander en de ene taak staat niet in hoger aanzien dan de andere.

Het is niet toevallig dat de vrouwen van de begingroep voor deze struc-

tuur kozen. Anarchisme wijst eenzijdige macht af en dat is precies datgene waar vrouwen tegen vechten, omdat ze doorzien waartoe zo'n machtsstructuur leidt.

Het waarom en hoe

Het doel van vrouwenakties als het vredeskamp is een maatschappij zonder onderdrukking en uitbuiting, gelijke verdeling van macht, kennis en vaardigheden. Het gaat erom dat taken inwisselbaar zijn en dat er geen macht en status aan ontleend wordt. Een hiërarchie, dat wil zeggen een rangordening van mensen van hoog naar laag, vervalt hiermee. Zo voorkom je dat een kleine groep een massa uit kan sluiten van invloed en besluitvorming. Het betekent verder dat macht, voortkomend uit kennis of een bepaalde vaardigheid, geen voorsprong geeft op anderen; kennis en vaardigheden worden niet gemonopoliseerd (geen alleenrecht op kennis en vaardigheid). Perfektionisme en eenzijdige vakbekwaamheid, de pijlers van onze technologische samenleving, vervallen op die manier. In onze huidige, wel hiërarchiese maatschappij is technologiese kennis bijvoorbeeld geheel in handen van een stelletje 'hoge' mannen dat naar eigen goeddunken deze kennis eenzijdig gebruikt (dat wil zeggen: misbruikt) ten koste van de rest van de bevolking.

De weg naar een anarchistiese maatschappij moet evenzeer niet-hiërarchieën zijn. De principes van gedeelde macht en verantwoordelijkheid moeten al toegepast worden bij het uitvoeren van vrouwenakties. In het kamp hebben we dan ook op die manier met elkaar samengewerkt en -geleefd.

Voordelen

Er was geen leiding die bepaalde wat er moest gebeuren, hoe dat moest gebeuren en door wie. Alle vrouwen konden evenveel inbrengen, zodat er niet enkelen waren die het reilen en zeilen van het kamp bepaalden en een massa vrouwen die slechts mochten volgen. De verantwoordelijkheid voor het kamp was een gedeelde verantwoordelijkheid. Vrouwen die weinig gewend waren om in groepen te functioneren, konden nu actief deelnemen en werden op die manier uitgelokt, gestimuleerd, misschien zelfs gedwongen om uit hun 'passieve' rol te komen. Informatie moest actief gezocht worden, het werd je niet op een presenteerblaadje aangeboden. Je kreeg niet een taak toebedeeld, die moest je zelf op je nemen; de verantwoordelijkheid over je doen en laten had je zelf. In die zin was het kamp voor vrouwen een oefenplaats. Het kwam regelmatig voor dat vrouwen iets op zich namen dat ze nog nooit eerder gedaan hadden of waarvan ze dachten dat ze het toch niet zouden kunnen (informatie geven, met autoriteiten/pers omgaan, in een groep praten, iets repareren, voor een grote groep koken, enzovoorts). Als dan bleek dat het toch lukte was de voldoening groot.

Ondervonden problemen

Veel vrouwen aksepteren niet alleen leiding als vanzelfsprekend, maar eisen die zelfs. Als er geen leiding is en dat was dus zo in het kamp, raakten vrouwen vaak eerst in verwarring, raakten ontregeld en haakten soms zelfs geïrriteerd af (zie: Orde en netheid, vrouwen horen thuis). Gelukkig waren er ook vrouwen voor wie het een openbaring was dat je ook op een gelijkwaardige manier met elkaar kunt omgaan, al is het even wennen. Maar het eist wel een veel aktievere inzet en het is veel vermoeiender.

Uit de aard van de zaak is besluitvorming een belangrijk onderdeel van de structuur en daarom een kwetsbaar aspekt in een anarchistiese opzet, omdat op dat moment macht en hoe je er gezamenlijk mee omgaat aan de praktijk getoetst wordt. We werkten met het principe van consensus, dat wil zeggen: iedereen moest het met een beslissing eens zijn. Daarom duurde het soms uren voordat er een besluit genomen kon worden. Omdat er steeds weer nieuwe vrouwen mee konden praten en sommige 'oude' vrouwen weer weg waren gegaan, gebeurde het nogal eens dat een genomen besluit de volgende dag weer werd teruggedraaid. Maar ja, meningsvorming is niet staties en verandert met degenen die er op dat moment zijn. In een aktiekamp als dit was dat ekstra duidelijk: vrouwen komen en gaan totaal onverwacht, geen telefoon om te bellen dat je niet komt, gebeurtenissen van buiten komen zo op je af, er is geen bel bij de voordeur of een hek om je tuin.

Toch waren er soms beslissingen nodig die niet op uitstel konden wachten en waarover de meningen niet zo snel tot overeenstemming kwamen, bijvoorbeeld ten aanzien van wel of niet een AROB-procedure aanspannen. Dan werd er met meerderheid van stemmen een besluit genomen.

Ondanks de nadelen die met een anarchistiese structuur samenhangen, moeten juist vrouwen die zoveel nadelen van een hiërarchische structuur aan den lijve ondervinden omdat ze nauwelijks mogen meebeslissen over belangrijke kwesties en weinig macht hebben, niet uit gemakzucht en efficiëntie blijven vasthouden aan of terugvallen op een overzichtelijke, hiërarchiese, strakke structuur.

Het is goed geweest dat in het kamp vastgehouden werd aan een 'moeilijke', maar op gelijkwaardigheid gebaseerde structuur. En dat ondanks nadrukkelijke vraag van buitenaf (bezoeksters, pers, autoriteiten) om een aanspreekbare leiding.

Macht in het kamp

een persoonlijke ervaring

In het kamp heb ik mannelijk gedrag, dat onder andere naar voren kwam in een gewelddadige manier van optreden naar ons toe, extra duidelijk ervaren. Het was een versterking van de gewelddadigheid die ik zelf in de omgang met mannen heb ondervonden. Ik ervoer deze gewelddadigheid vooral in verbale en psychische zin, zoals deze naar voren kwam in het poneren van dingen, het niet serieus nemen van vrouwen, het niet kunnen omgaan met gevoelens van anderen en het weigeren zichzelf ter discussie te stellen. Verder kwam deze houding tot uiting in scheldpartijen van langsrijdende jongens en in de houding van politie en gemeenteraad van Soest.

De hier genoemde eigenschappen waren echter ook terug te vinden bij sommige vrouwen in het kamp. Zij overheersten met hun stem de vergaderingen en probeerden met kracht hun ideeën door te drukken en hun gevoelens aan anderen op te leggen.

Mijn reacties hierop waren niet hetzelfde als die tegenover mannen. De houding die ik van mannen min of meer aksepteerde, pikte ik van vrouwen niet. Wat ik bij mannen niet dorst, namelijk flink kwaad worden, durfde ik bij de betreffende vrouwen uiteindelijk wel. Ik maakte ruzie in plaats van dicht te klappen of mezelf te ontkennen. Tot zover leek alles prima. Erger was dat mijzelf ook bepaalde kwalijke eigenschappen verweten werden en ik me hiervan ook bewust werd. Dit bracht mij tot de konklusie dat eigenschappen niet typies mannelijk of vrouwelijk zijn, maar dat sommige ervan meer getolereerd en geaksepteerd worden bij mannen dan bij vrouwen en bij mannen meer worden gestimuleerd dan bij vrouwen.

Maar ook de 'vrouwelijke' eigenschappen waren in dit kamp hinderlijk aanwezig. Waar ikzelf het meest last van had en wat voor mij een duidelijke vorm van opgelegd rolgedrag betekende, was mijn neiging tot bezorgdheid ten aanzien van de gang van zaken in het kamp en ten aanzien van andere vrouwen.

Wat betreft bepaalde taken in het kamp had ik, vooral in het begin, het gevoel dat deze zonder mij niet (goed) zouden gebeuren. Deze bezorgdheid, die ook was ingegeven door betrokkenheid bij het kampgebeuren, betekende in die zin voor mij een vorm van opgelegd rolgedrag, omdat ik als oudste meisje in het gezin waarin ik opgroeide, altijd rekening moest houden met de ontwetendheid of hulpeloosheid van de jongsten. Ik kreeg altijd te horen dat ouder zijn verplicht tot wijzer zijn en tot het dragen van verantwoordelijkheid voor die anderen.

De mate waarin ik mijn bezorgdheid uitte, werd door sommigen als on-

nodig, hinderlijk of komisch ondervonden. De kritiek die ik hierbij kreeg, was dat de betrokken anderen zich niet als volwaardig bejegend voelden. Toen ik merkte dat bepaalde dingen ook gingen zonder mijn bemoeienis ermee of zorgen erom, zag ik dat mijn werkelijke bezorgdheid meer te maken had met vooroordelen die ik ten aanzien van vrouwen had. Deze kritiek had ik van mannen zo goed als nooit ondervonden. òf ze lieten het zich aanleunen, òf ze wezen het vriendelijk af. Ze waren er in ieder geval minder verbaasd en geïrriteerd over dan vrouwen. Het is me langzamerhand duidelijk geworden dat dit specifiek rolgedrag ongelijkheid tussen mannen en vrouwen en vaak ook tussen vrouwen onderling in stand houdt, omdat het uitgaat van het beter zijn van de één dan van de ander.

Zeker weten

Hoe is het mogelijk dat zo'n luttele vier dagen zoveel in mij teweeg konden brengen? Dàt vraag ik me af.

Op de terugweg van Soest naar huis nam ik me voor om nog even niks los te laten thuis over wat er door m'n kop spookte. Nou, ik was dus nog geen twee minuten binnen of ik ratelde al hele verhalen tegen m'n buurvrouw. Op mijn deurmat lag 'n brief van een lieve vriend, m'n kinderen waren blij me te zien en manlief sprong me via de tuintafel enthousiast tegemoet. Maar het deed me allemaal niks. Ik kon alleen maar denken: 'Wat doe ik hier?' Ik vond er niets aan om weer thuis te zijn en dat was nieuw voor me. Het beangstigde me een beetje. Het heeft ook echt dagen geduurd, voordat ik weer blij en tevreden kon zijn met m'n situatie thuis. Ik heb me in die tijd als vrouw heel sterk gevoeld. Jammer genoeg is dat gevoel alweer wat minder geworden. Steeds haalde ik in gedachten de gesprekken terug die ik oppikte tijdens de discussies. Wat heb ik daar veel aan gehad! Ook probeerde ik de spanning tijdens het wachtlopen terug te voelen, of zag ik die moedige vrouw weer met het lied 'Als de Zon schijnt' bij de stille tocht. Wat gebeurde er toch veel.

Ik merkte dat mijn omgeving niet goed raad wist met mijn enthousiasme. Schoonmoeder vroeg bezorgd of ik toch alsjebliëft niet op hol wilde slaan. Och nee, hoor, ik ben weer de keurige huismoeder als voorheen en toch... het vrouwen vredeskamp hééft me veranderd, al was ik er maar vier dagen. Vier dagen die ik nooit meer zal vergeten! Zeker weten.

Het informatie-centrum

Op 24 mei 1982 werd ik opgeroepen om me in Soesterberg aan te sluiten bij een groep vrouwen uit Amsterdam om te helpen een vredeskamp te bouwen. Soesterberg was gekozen, omdat vanaf deze basis een doorvoer mogelijk was naar andere NAVO-bondgenoten.

Tijdens de opbouw bleek al gauw dat een telefooncentrum nodig was. Mijn telefoonnummer zou daarvoor gebruikt kunnen worden. Zo begon het informatiecentrum langzaam op gang te komen.

Bij mij was de moeilijkheid dat ik vrij ver van het kamp woonde en een vrouw uit de buurt bood aan om me er steeds heen te rijden.

De eerste weken waren heel spannend en ik had het idee dat de telefoon werd afgeluisterd. Mijn dochter heeft de eerste tijd heel druk meegehopen en veel contacten gelegd, maar door studie heeft zij vrij snel moeten stoppen.

Ik rolde van de ene verbazing in de andere. Ik had nooit contact gehad met feministes, dus ik keek mijn ogen uit en ik stikte van de vooroordelen. Zelf kom ik uit een zeer behoudende kring, dus daar ging ik. Dit kon niet, dat hoort niet, en als ze zo blijven-dan... Dat waren vaak gesprekken tussen mijn vriendin en mij bij de terugrit naar Zeist. Mijn dochter hoorde ons vaak aan en lachte ons even vaak uit. Ik kreeg het gevoel dat ik op een andere manier moest luisteren omdat er toch iets unieks aan het gebeuren was. Ik probeerde de vrouwen te verstaan. Dat lukte eerst niet zo best. Maar door de tijd heen merkte ik dat ze ook naar mij luisteren wilden. Ze belden op om mijn mening over allerlei zaken te horen. Ik was verbaasd. Mijn mening, was dat voor deze vrouwen die al zo lang in de vrouwenbeweging zaten werkelijk belangrijk? Hoe bestaat het. De vriendschap begon te groeien en heel langzaam begreep ik dat wat er in Soesterberg gebeurde veel meer was dan een kamp van vrouwen voor de vrede. De vrede bleef voor mij altijd nummer één, maar er kwam zoveel los in dat kamp. Ik heb daar gesprekken gevoerd met veel verschillende vrouwen. Dat is een beleving op zichzelf. Er waren werkelijk vrouwen van 18 tot 80 jaar. Van allerlei achtergronden. Die elkaar soms wel, soms niet verstonden.

Door die telefoon ben ik gaan beseffen dat er iets gebeurde onder veel vrouwen. De reactie over het kamp kwam via de telefoon bij mij terug. Vijf maanden lang heb ik niet éénmaal radikaal NEE gehoord. Wel heb ik veel gepraat over alle dingen die bij conservatieve en feministische vrouwen moeilijk lagen. In die tijd heb ik vaak gezegd: de vrouw die in het kamp is geweest komt nooit hetzelfde thuis. Er is hoe dan ook iets met je gebeurd. Dat is goed. Zo kunnen we elkaar helpen om elkaar te willen begrijpen. Alhoewel dat best moeilijk kan zijn. Er waren vrouwen die dat niet zo konden zien. Die haakten af voor het kamp. Ik zeg duidelijk dat ze

afhaakten voor het kamp en niet voor de vrede.

De telefoon werd een middelpunt waar vrouwen konden uitleggen wat ze dwars zat of wat ze wilden weten. Het opbellen gebeurde de hele dag door, van 's morgens vroeg tot 's avonds heel laat. Praten, praten en nog eens praten. Vertellen hoe het was, het uitleggen van misverstanden. Familie geruststellen bij akties van de Gemeente Soest. Gesprekken met journalisten. Vrouwen uit politiek Den Haag te woord staan. Steun van overal. Mannen die het niet begrepen en noem maar op. Hoe laat de bus ging en welke bus er ging. Kan je blijven slapen? Moest je van te voren boeken? Wat kost dat allemaal? Er waren dagen bij dat mijn oren gewoon 'soeperig' waren. Uitleggen, duidelijk maken en nog eens uitleggen. Pers, radio en tv. Proberen de geweldspiraal te doorbreken enz. Lezingen boeken voor de vrouwen, bedanken voor veel sympathie en hulp. Is het niet frappant? Vijf maanden lang en niet één keer uitgescholden? Ik ben een andere vrouw geworden, ik heb geleerd en me volgezogen als een spons. Ik weet dat wij vrouwen nog lang niet klaar zijn met het werk. Er wachten nog zoveel problemen op deze planeet. Maar... het is twee voor twaalf wat de kernbewapening betreft. Mensen, doe je ogen en oren open en blijf demonstreren voor onze aarde, waarop nog zoveel miljoenen willen leven na ons. Laat de erfenis van de twintigste eeuw alstublieft niet die kernwapens zijn. Laten wij vrouwen uit het westen NEE zeggen tegen die rommel en opstaan, zodat vrouwen in de rest van de wereld samen met ons recht op leven houden.

Het is in het kamp begonnen

Een interview over de invloed van het vrouwenvredeskamp op het persoonlijke leven

Sandra en ik hebben een gesprek gehad over de invloed van het vrouwenvredeskamp op haar leven. Het gesprek was zo lang dat het niet in haar geheel overgenomen kon worden. Daarom heb ik er gedeelten uitgehaald, die mij het meest van belang leken in het kader van het vrouwenvredesboek.

Sandra is 33 jaar, bezig te scheiden, werkt als lerares en is vanaf begin augustus regelmatig in het vrouwenvredeskamp geweest.

Waarom ben je naar het vrouwenvredeskamp gekomen?

Daar had ik twee redenen voor. Ten eerste was ik nieuwsgierig geworden naar aanleiding van het beruchte artikel van Ben Haveman in De Volkskrant wat veel stof deed opwaaien. Ik wilde wel eens weten wat voor vrouwen daar waren. Ten tweede had ik een vriend die me erop attent maakte dat ik feministies bezig was. Hij zei: 'Je hebt veel dingen waar vrouwen in de vrouwenbeweging ook mee bezig zijn.' Eerst geloofde ik dat niet. Ik wist nauwelijks iets van de vrouwenbeweging af en had allerlei vooroordelen tegen feministen. Achteraf bezien had hij wel een beetje gelijk. Ik interesseerde me ook in de vredesbeweging.

Wat vond je van het vrouwenvredeskamp?

Het was voor mij voor het eerst dat ik onder vrouwen was, dat had ik nog nooit meegemaakt. Het was een ervaring op zich, dat vrouwen samen dingen doen, organiseren, regelen, met elkaar goed optrekken, niet die sfeer van haat en nijd (daar was ik zelf heel bang voor) maar ontzettend solidair met elkaar, vriendelijk, open tegenover elkaar. Dat waren dingen die me opvielen.

Wat vond je van de discussies in het vrouwenvredeskamp?

Interessant, vermoeiend, diepgaand, maar steeds me blijven konsentren vond ik moeilijk. De manier waarop die discussies gingen was ik helemaal niet gewend. In situaties waar ik tot nu toe ingezet had op school of ergens anders, was er iemand die discussies leidde of er was een voorzitter. Maar bij deze discussies was er geen leider, iemand zei wat, de ander reageerde er op. Aan die vorm moest ik wennen en je zat soms uren achter elkaar te discussiëren over veelomvattende onderwer-

pen (zoals militarisme), en dat zijn thema's waar je je gemakkelijk op stukbijt. Maar op zichzelf wel goed.

Hoe vond je het dat het vrouwenvredeskamp alleen door vrouwen was bezet?

Ja, dat vond ik in het begin heel gek. Ik dacht, moet dat zonnodig, strijd voor vrede gaat toch iedereen aan. Maar naarmate ik er langer zat begon ik het wel te begrijpen. Ik denk dat er veel vrouwen zijn die, als er mannen bij zijn, zich helemaal laten overdonderen en zelf nooit aan het woord zouden komen in de discussies. Het gevoel dat je iets alleen met vrouwen opzet, niet afhankelijk bent van mannen en je realiseert wat je allemaal met vrouwen kunt doen, dat is heel belangrijk.

Heeft het vrouwenvredeskamp invloed op jouw verdere leven gehad?

Heel veel. Eerst op m'n persoonlijke leven. Op dezelfde dag dat ik in het kamp aankwam, was er een andere vrouw die in dezelfde situatie had gezeten waar ik op dat moment in zat. Ik leefde namelijk toen nog bij m'n man en liep al een tijdje met de gedachte rond om weg te gaan, omdat ik vast gelopen was en m'n huwelijk niet meer zag zitten. Maar ik twijfelde nog om die stap te doen. Die vrouw in kwestie had de stap al gedaan en ze heeft me gewoon over de streep heen getrokken door te zeggen van 'je moet het gewoon doen'. Ze zei: 'ik voelde me na m'n scheiding ontzettend opgelucht, er tegen aanhikken is eigenlijk het ergste en daarna gaat het allemaal veel beter.' Dat was voor mij doorslaggevend om weg te gaan en de stap te wagen. Verder ben ik over veel dingen gaan nadenken. Over het vrouw-zijn in het algemeen, hoe je als vrouw in de maatschappij zit, hoe dat in de persoonlijke relaties zit, hoe het op elkaar inwerkt en over vrede. Die dingen houden me nu bezig en het is op het kamp begonnen. Het is grappig als je in een wereldje terecht komt waar je vroeger niet in zat en dat maakt veel dingen bij je los. Het gaat ook zo hard, die ontwikkeling, die veranderingen in mezelf, dat ik dat soms niet bijhoud. Ik zou er een half jaar geleden niet opgekomen zijn om over deze onderwerpen na te gaan denken. Wat ik bijna vergeten ben te zeggen is dat ik op het vrouwenvredeskamp een vrouw tegengekomen ben die in een kraakpand woont met een vrouwengroep. Via haar ben ik daar ook terecht gekomen (ik werkte in die stad) en daar woon ik nog steeds. Het is een heel groot pand, met veel interessante mensen, die met dezelfde dingen bezig zijn als ik. Ik voel me goed bij al deze dingen...

Vrouwen voor oorlog

je zwak laten noemen
en je kracht verspelen
aan behaagzucht

met een oogopslag
mannen tegen elkaar
in het harnas jagen

dansen op muziek
van oorlogstuig
dronken van overwinning

ja en amen
achter de mannen aan
passend in hun patroon

soldaten baren
jongens grootbrengen
tot harde binken

meisjes wiegen
en ombuigen tot
bruikbare onderdanen

zonder te willen weten
wat het betekent
voorgekauwde liefde bedrijven

en de bekoring als een
hagel­slag van vernedering
op je brood krijgen

je klacht is een kick
voor de meerwaardigheidswaan
van je oorlogsgod

je onge­kende kracht
(zonder macht of geweld)
houdt hem in het zadel
van zijn heerschappij

niet uit eigen beweging
maar via via
bewerken troetelkinderen
een nukleaire vernietiging

mannen

media

autoriteiten

Drie grote, steeds terugkerende discussiepunten in het kamp waren mannen, media en autoriteiten. Drie verschillende onderwerpen, maar alle drie betreffen de faktor: mannen en hun instituties. De traditionele massamedia als radio, televisie en dagbladen zijn manneninstituties, evenals autoriteiten als B & W en politie.

Over sommige instituties van de manschappij waren we het als vrouwen van het vrouwenvredeskamp wel eens. Over het militaire apparaat bijvoorbeeld. Dat moet weg. Maar over degenen die het meest profiteren van de maatschappij zoals die nu is, mannen, verschilden de meningen aanzienlijk. Wat betreft de autoriteiten waren we het wel met elkaar eens dat een hiërarchiese ordening van een maatschappij onjuist is, maar de meningen botsten waar het de strategie tegenover de autoriteiten betrof. Ook over de media varieerden de meningen sterk. Dit liep van 'alle publieciteit is welkom, of het nu om linkse of rechtse media gaat, of het nu om mannelijke of vrouwelijke media gaat', tot 'we brengen alleen zèlf informatie over het kamp naar buiten via feministiese media'. Over deze drie knelpunten gaat dit hoofdstuk.

Ons mediabeleid

De meesten van ons vonden de media voor het kamp van groot belang. Dit om zoveel mogelijk vrouwen te bereiken en om onze ideeën over vrouwen en vrede te verspreiden. Wel wilden we zoveel mogelijk zelf invloed hebben op de berichtgeving.

In het begin van het kamp funktioneerde er een persgroepje die de meeste interviews gaf en langskomende journalisten te woord stond. Ieder die wat wilde weten kreeg in principe antwoord. Later werd meestal gevraagd of er de volgende keer een vrouw kon komen. Nog later werden de discussies over de media principiëler en konsentreerden zich op de volgende vragen en voorwaarden (die nogal wat spanningen onderling en tussen kampvrouwen en mediamensen opleverden):

- a. welke media staan we toe om over ons te schrijven / uit te zenden?
- b. wie van ons onderhoudt de kontakten met de media, en hoe?
- c. willen we in principe alleen met vrouwelijke journalisten praten?
- d. we willen inzage alvorens de stukken geplaatst worden
- e. hoe krijgen we doorlopend goede publiciteit?

Wat we eigenlijk wilden, was een manier vinden om vrouwenzaken door vrouwen te laten beschrijven op een toon die vrouwen aanspreekt, om zoveel mogelijk vrouwen te bereiken. Als we expliciet om vrouwen vragen, konfronteren we de kranten met het feit dat ze te weinig vrouwen in dienst hebben om aan dit verzoek te voldoen. Als dat op veel grotere schaal gaat gebeuren, zal er een druk ontstaan om meer vrouwen werk te geven.

Journalistesdag

We besloten om op 29 juli een journalistesdag te organiseren om met mediavrouwen hierover te praten. We hadden vrouwen van alle week- en dagbladen aangeschreven en / of gebeld om te vragen of ze wilden komen. Er hadden 14 vrouwen toegezegd. Er kwamen er 7. Van Het Parool, Het Vrije Volk, De Waarheid, Katijf, Opzij en Serpentine. De journalistes vonden onze doelstellingen sympatiek en wilden ook dat er bij de media meer arbeidsplaatsen zouden komen voor vrouwen.

Maar de journalistes van de landelijke dagbladen en van Opzij vonden het zelf niet zo prettig dat zij steeds over vrouwenzaken zouden moeten schrijven. Dat was volgens hen een exkuus voor mannen om zich er niet in te verdiepen. Dan kon een krant een feministies tintje naar buiten toe demonstrenen, terwijl de vrouwenzaken veilig apart, keurig in een eigen rubriek, niet bedreigend voor de mannenwereld, opgeborgen waren. Voor journalistes die voor vrouwennieuws moeten zorgen, wordt het dan ook moeilijker om zich ook met andere politieke zaken te bemoeien en

daar invloed op uit te oefenen. Ze vonden het wel belangrijk dat de hele berichtgeving in media kwalitatief anders zou worden (in elk bericht duidelijk laten uitkomen wat vrouwen ermee te maken hebben, een andere schrijfstijl ontwikkelen die juist voor vrouwen leesbaar en herkenbaar is). Ze hadden het gevoel dat dat echter nog toekomstmuziek was. Nu was het meest belangrijke voor hen de plek, die ze als vrouw op een krant hadden, te behouden, zich te handhaven en van daaruit invloed uit te oefenen.

We stelden voor, dat we ook zelf onze stukken konden schrijven die zij dan konden plaatsen in hun krant. Alleen De Waarheid ging daarop in en bood aan ons een weekboek te laten maken.

Eén journaliste reageerde op ons verzoek om stukken te mogen lezen vóór ze geplaatst worden. Zij ervoer ons voorstel als heel onaangenaam en wantrouwend en was niet van plan erop in te gaan. Aan één kant kon ik dat wel begrijpen. Zo'n vrouw heeft natuurlijk al veel moeten vechten en zich zelfbewust moeten opstellen om zo'n positie te krijgen. Aan de andere kant werd ik er ook een beetje triest van. Het gevoel van solidariteit, samen iets maken, je ook kwetsbaar en open voor kritiek opstellen, was in die strijd verloren gegaan. Het individualisme zegevierde. Natuurlijk kunnen wij individuele vrouwen die vanuit feministies perspectief willen schrijven wel vertrouwen, maar omdat de meeste journalistes binnen een anti-feministies manneninstituut werken en daardoor beïnvloed worden (alleen al door de eisen die er aan het af te leveren werk gesteld worden) blijft dit een moeilijk punt.

Katijf en Serpentine reageerden gelukkig wat positiever op onze wensen. Een vrouw van Katijf is enkele dagen in het kamp geweest en heeft

een uitgebreid artikel over het kamp en over militarisme geschreven. De eerder genoemde discussiepunten a t/ m e kwamen dus ook op de journalistesdag ter sprake. We wisten nu iets meer van de standpunten van die journalistes, maar we wilden onafhankelijk daarvan ook zelf onze strategie bepalen.

Diskussie in het kamp

Bij de discussies omtrent al of niet meewerken aan artikelen in Panorama en Nieuwe Revu laaide met name punt a (welke kranten willen we toestaan over ons te schrijven) hoog op. Een beginnende journaliste (freelance) wilde een artikel in Panorama schrijven. Ze wilde een paar dagen in het kamp blijven en mee-leven ... maar publiceren in Panorama, kòn dat wel?? Argumenten vóór waren: je bereikt een breed publiek, mensen die zich verder niet met vredeszaken bezighouden lezen er ook eens over, vrouwen die alleen leesmappen lezen kunnen nu ook bereikt worden. Argumenten tégen: het is een seksisties blad, mensen die het lezen zullen alleen de sensatie zoeken, het verhaal zal dus alleen geplaatst worden als het smeugig geschreven is. De argumenten vóór en het feit dat een vrouw er zoveel energie in wilde steken, deed de meerderheid van de toen aanwezige vrouwen besluiten haar onze medewerking te geven. We maakten vooraf afspraken: het stuk lezen vóór het geplaatst wordt en ook mee met lay-outen. Een aantal vrouwen bleef het principieel oneens met deze beslissing.

Toen het stuk af was las de journaliste het voor door de telefoon, vlak voor ze het moest inleveren bij Panorama. We namen het op een bandje op en bespraken het met een groepje vrouwen dat mandaat had gekregen om over al of niet plaatsen te beslissen. Met name het begin van het stuk vonden veel vrouwen te seksisties: ze had ekspres provocerend een paar uitspraken opgeschreven die door mannen gemaakt werden over het kamp, om die dan vervolgens in het artikel te ontcrachten. We vonden dat onakseptabel ('allemaal lesbische wijven daar, die liggen lekker te rollebollen en verder met hun luie reet in de zon vakantie te houden voor niks', 'die hebben gewoon een goeie beurt nodig'). Ook de stereotiepe reactie van een meisje op het feit dat iedereen in het kamp lesbies zou zijn ('ik heb gehoord dat jullie daar allemaal aan het — eh — giechel — eh — flappen zijn'), vonden we onakseptabel. We haalden er nog meer 'schoonheidsfoutjes' uit en belden haar terug. Merkbaar minder flexibel dan toen we de afspraken gemaakt hadden ('ze had er zo lang aan gewerkt en veel meer energie in gestoken dan ze van plan was', 'het móest nu weggebracht worden') nam ze de verbeteringen op. Het bleek dat de mensen (mannen) van Panorama zelf ook kritiek hadden. Ze vonden een en ander te ongenueanceerd en vonden dat er te weinig persoonlijke verhalen (privé-geschiedenissen over hoe je leven gelopen was en hoe je in het kamp terechtgekomen was) in stonden. Ook het begin vonden ze niet sterk genoeg. Ze wilden het artikel overgeschreven hebben.

Omdat dat teveel gevraagd was, verkocht ze het verhaal uiteindelijk aan de Viva, zonder de provocerende aanhef (dat was in een vrouwenblad niet nodig...?).

Toen er na drie weken onverwachts twee vrouwen van de Nieuwe Revu kwamen voor een artikel, laaide de discussie weer op (zie het stuk 'Mediadrarna's').

Mijn visie op de discussiepunten a t/ m e

a. Het bleek dus heel moeilijk om goede afspraken te maken over in welke kranten wel en in welke niet publiceren. Het gevecht om invloed en macht voor vrouwen in de bestaande media moet voor een groot deel nog gevoerd worden. Ik denk dat het belangrijk is te werken aan een netwerk van feministiese journalistes overal in het land, die door onszelf geschreven artikelen kunnen plaatsen, òf die onze akties goed, voor ons akseptabel, kunnen verslaan. Bij eventueel volgende akties moet dit één van de voorbereidende aktiviteiten zijn, denk ik. Dan kunnen we met veel meer kracht andere journalistes afwijzen. Het is mijns inziens de keuze tussen de lange moeizame weg door gevestigde strukturen/ bladen/ instituties of duidelijke alternatieven ontwikkelen. Voor allebei valt iets te zeggen.

b. Wie onderhouden kontakten met media? In ons kamp is daarin niet steeds één lijn gevolgd. In het begin was het een vast groepje dat voor iedereen openstond, waarin vrouwen zaten die al kontakten hadden met de pers. Later spraken we 's morgens bij de taakverdeling af, wie eventueel de pers te woord wilde staan. In het kader van het spreiden van verantwoordelijkheid en het ruimte geven aan elke vrouw om zoveel mogelijk vaardigheden te ontwikkelen, vond ik het dan ook zinnig dat iedereen de kans had om zo'n taak te doen. Het haalt op zo'n manier ook het aureool af van persmensen en het maakt media meer toegankelijk, als je de ervaring hebt dat je journalisten gewoon kunt bellen, met ze praten en ter verantwoording roepen.

c. Alleen met vrouwelijke journalistes praten. Voor van binnenuit doorleefde berichtgeving is dit mijns inziens noodzakelijk. Aan de andere kant vind ik dat we ook van mannen veel meer inzet kunnen vragen om vrouwenstrijd te begrijpen en goed te verslaan. Zolang ze daartoe niet in staat zijn, moeten we hun artikelen niet aksepteren.

d. Inzage in stukken voor plaatsing vind ik een reële eis. Dit zien als motie van wantrouwen vind ik getuigen van onvoldoende besef van het feit dat alle produkten kollektief zijn en kollektief tot stand komen. Klaimen dat je zelf de juiste visie hebt en een bericht met je naam eronder geplaatst wilt zien als jòuw verhaal komt mijns inziens voort uit onze kultuur, waarin individualisme en persoonlijke prestatie belangrijker geacht worden dan kollektief werk.

e. Hoe houden we goede publiciteit? Het bleek dat bij een aantal persmensen en anderen de veronderstelling leefde dat we bepaalde dingen

deden, alléén om in het nieuws te komen, bijvoorbeeld het op de weg schilderen van richtingtekens naar het kamp. Deze veronderstelling werd dan aangegrepen om de aktie te veroordelen, waarbij het simpele gegeven dat het kamp moeilijk te vinden was en dat we geen medewerking van de autoriteiten kregen om dat te verbeteren, uit het oog verdween.

We planden onze akties steeds alleen omdat we zelf vonden dat de aandacht op iets belangrijks gevestigd moest worden, of omdat we op onze eigen manier aandacht aan iets wilden geven. Bijvoorbeeld de Hiroshima-aktie: we wilden Hiroshima terug in de herinnering roepen en 'keenen' als eigen aktievorm gebruiken (zie stuk Hiroshima-aktie). De wekelijkse demonstraties naar de ingang van de basis werden steeds terloops in berichten over onze activiteiten genoemd, maar waren op zich geen aanleiding tot speciale berichten; 'sensationele' dingen als de blokkade kwamen wel in het plaatselijke nieuws. Ons belangrijkste doel hiervan was echter te verhinderen dat mensen op de basis aan het werk gingen.

Er is dus een verschil tussen hoe de buitenwereld onze motieven beoordeelde en hoe de werkelijkheid was. Het bleek soms moeilijk om een vorm te vinden, waarbij we ons niet compromitteerden aan de sensatiepers en toch bekendheid kregen voor de aktie.

Overigens lag de kracht van het kamp mijns inziens vooral in de persoonlijk gevoelde ervaringen, die vrouwen daar opdeden, en die deze later uitdroegen in hun eigen omgeving.

Massamedia over het kamp

Massamedia over het kamp

De belangstelling van de media voor het kamp was heel wisselend. De aandacht van de kant van de landelijke massamedia (de grote dag- en weekbladen, de Hilversumse radio en de Bussumse t.v.) was gering, met uitzondering van De Waarheid, die van de regionale kranten (Soester Courant, Dinsdagblad, Gooi en Eemlander, Amersfoortse Courant) was tamelijk groot en die van de 'alternatieve' media (vrouwenmedia en vredebladen) zeer groot. In onderstaand stukje stippen we kort de berichtgeving over het kamp door de massamedia aan, omdat dit veelzeggend is over hoe de grote media werken en hoe vrouwenakties beschouwd worden.

Radio en t.v.

De eerste dag maakt 'Achter Het Nieuws' een reportage van het kamp, die dezelfde avond wordt uitgezonden. Als we in de tweede week ont-ruid dreigen te worden, komt de NOS 's nachts naar het kamp om op-names te maken. Niet uit interesse dus, want in dat geval waren ze wel eerder gekomen, maar om de sensatie van een konfrontatie tussen vrou-wen en politie. Ons verzoek om in de 'Sonja's Goed Nieuws Show' te komen praten over het kamp wordt afgewezen. Van de Vollemaansaktie op 16 en 17 oktober zendt de NOS enkele beelden in het vroege journaal uit. De belangstelling van de kant van de radio is iets groter. 'Hoor Haar' besteedt zendtijd aan het kamp, evenals enkele andere aktualiteitenpro-gramma's.

De grote dagbladen

Direkt vanaf het moment dat het kamp opgezet is, worden de kranten middels een perskonferentie geïnformeerd over doel en inhoud van het vrouwenvredeskamp. Van de landelijke pers berichten alleen Trouw en De Waarheid over het opzetten van het kamp.

Op 2 juni verschijnt het eerste bericht over het kamp in De Volkskrant onder de titel '*Vrouwen willen tentenkamp niet verlaten*'. Pas toen de autoriteiten zich tegen het kamp gingen verzetten werd deze aktie inte-ressant voor onze grootste 'linkse' krant.

Op 4 juni verschijnen er onder andere in het Algemeen Dagblad, Volks-krant en Trouw berichten over de verplaatsing van het kamp naar de zo-genaamde 'gedoogplek'. Het stukje in het Algemeen Dagblad is een schoolvoorbeeld van vrouwenminachting en journalistiek onbenul. Er wordt geen informatie gegeven, maar flauw gebabbeld. Zo heeft men het niet over het vrouwenvredeskamp, maar over '*een aantal vrouwen en mannen dat op een terrein bij de vliegbasis Soesterberg vredig bijeen-zit en liederen zingt*'. De vrouwenaktie wordt politiek neutraal gemaakt door de aktie voor te stellen als een gezellig groepje vrouwen en man-nen. De machtspolitiek van B&W van Soest wordt beschreven alsof een wijze vader zijn ondeugende kinderen terechtwijst ('gemeentebestuur van Soest ... stak echter een stokje voor de demonstratie'). Volkskrant en Trouw geven in een kort stukje op neutrale wijze informatie over de ver-plaatsing.

De volgende gebeurtenis die voor de massamedia weer interessant ge-noeg is om te vermelden, is de vernielingsaktie door een groep jongens. Gooi en Eemlander en Volkskrant geven een juist verslag van de gebeur-tenissen. Trouw verzacht de vernielingsaktie ('*vernielingen aangericht ... uit balorigheid*'), De Telegraaf dikt de gebeurtenissen lekker aan ('*ca-ravan omgegooid*') en het Utrechts Nieuwsblad / N.Z.C. maakt het hele-maal bont: '*met knuppels en messen lieten zij een spoor van vernielin-gen achter*'. Dit laatste artikel is overigens wel het kwaadaardigste stuk

dat er over het kamp in een krant geschreven is. Het is het waard om hier iets langer bij stil te staan, omdat in dit artikel van een halve pagina groot methoden worden gebruikt om een vrouwenactie te ondergraven, die vaak door media gebruikt worden.

Ten eerste wordt gesuggereerd dat het kamp het geweld van de kant van mannen verdiend heeft, omdat het uitgelokt werd (*'slachtoffer tot schuldlige bombarderen'*). Want wat staat er: *'Je vraagt je af waarom een vredelievend vrouwenkamp het doelwit moest zijn van dit soort terreuracties. Komt dat misschien omdat de actievoersters mannen weren? Een van de aanleidingen zou best kunnen zijn, dat er een mannenhaat te bespeuren valt'*.

Nog erger is het principe van het verdeel-en-heers dat toegepast wordt: *'Heel tegenstrijdig is dat in dit toch vredelievende kamp niet alleen een vijandig sfeertje is tegen de buitenwereld, met name de mannen en de pers, maar ook tussen de vrouwen onderling. De vaste kern van 20 vrouwen bekijkt iedere nieuwkomer bijzonder wantrouwend en dit terwijl de vrouwen wel oproepen doen aan iedere vrouw om naar Soesterberg te komen. Het valt helemaal niet mee om met deze vrouwen te praten over het doel waar ze hiervoor zitten'*. De 'vaste' vrouwen worden slim uitgespeeld tegen de 'nieuwe' vrouwen, de eersten zijn de slechten, de tweeden de goeden.

Ten derde worden de goede bedoelingen van het kamp in twijfel getrokken: *'Het is wel heel vreemd dat in dit vredeskamp, dat een open karakter zou moeten hebben...'*

Het aanbrengen van een duidelijke bewegwijzering en de reacties van de politie daarop is voor de meeste kranten weer interessant genoeg om over te schrijven. Het is frappant hoe door middel van de woordkeus bij het beschrijven van zo'n actie de maatschappelijke visie van de kranten naar voren komt. Als we twee extremen nemen: het gezagsgetrouwe, op sensatie gerichte rechtse Algemeen Dagblad plaatst onder een grote foto een klein artikeltje onder de kop *'Rake klappen voor Vredesvrouwen'*. Het aanbrengen van wegwijzers naar het kamp wordt door het A.D. beschreven als *'het bekladden van het wegdek'*. Het politieoptreden wordt voorgesteld als noodzakelijk: *'De politie was genoodzaakt enig duw- en trekwerk te verrichten en klappen uit te delen, voordat het lukte de twee verdachten in de auto te krijgen'*. De kommunistiese, op informatie voor en over bewegingen van 'onderop' gerichte Waarheid plaatst een artikel, geen foto, onder het kopje *'Vrouwen Vredeskamp gearresteerd'*. Het aanbrengen van wegwijzers wordt ook als zodanig benoemd: *'...het verbeteren van de bewegwijzering naar het kamp door het schilderen van tekens op de weg'*. Het politieoptreden wordt beschreven als: *'Twee willekeurige vrouwen werden er door de Soester politie met gebruik van geweld uitgepikt en meegenomen'*. Wat het A.D. niet vermeldt en De Waarheid wèl, is het persbericht van het vrouwen-vredeskamp over het politieoptreden.

In De Volkskrant verschijnt naar aanleiding van de wegwijzeractie het

beruchte artikel van Haveman. Het bewegwijzeren wordt voorgesteld als een publiciteitsstunt: *'Verfgekleider op een driesprong, twee vrouwen onder veel misbaar van de achterban in arrest: goed voor enkele regels in het politierapport en de aandacht verzekerd in alle publiciteitsmedia'*. En zo gaat Haveman dan nog enkele kolommen verder met het spuien van allerhande verdachtmakingen, stereotiepen en denigrerende opmerkingen. De daaropvolgende zaterdag staat de ingezonden-brieven-rubriek vol boze reacties op het stuk van Haveman, dus wat de man wilde is hem gelukt, heel even stond hij in het middelpunt van de aandacht van veel vrouwen.

Tot slot iets over de berichtgeving van de grote dagbladen over de ontruiming. Het Utrechts Nieuwsblad zet een zeer grote foto van vrouwen die weggesleept worden door de politie op de voorpagina met daaronder een tekst van enkele regeltjes. Op een binnenpagina staat dan nog een kolom tekst over de ontruiming. In onder andere Het Vrije Volk en De Volkskrant wordt de ontruiming vrij neutraal vermeld. De Gooi en Eemlander plaatst een uitgebreid artikel met foto's, vrij neutraal en behoorlijk informatief. Alleen De Waarheid plaatst een artikel waarin kritiek op de ontruiming doorklinkt. De Waarheid vermeldt ook de protestdemonstratie tegen de ontruiming, waarin een honderdtal vrouwen meeliepen.

Oninteressant of ongewenst

Het bovenstaande is te summier om gegronde konklusies uit te trekken, maar onder het nodige voorbehoud kan wel iets algemeen gezegd worden over het beleid van de grote media.

Een vrouwenprotestactie tegen militarisme en (kern)bewapening als het vrouwenvredeeskamp wordt door de meeste traditionele massamedia als oninteressant of ongewenst genegeerd (door het grootste deel van de Hilversumse radio, Bussumse t.v., de meeste landelijke dagbladen), behalve als er botsingen tussen vrouwen en autoriteiten plaatsvinden.

Behalve voor De Waarheid geldt verder dat informatie over doel en inhoud van het kamp summier of helemaal niet gegeven wordt, terwijl aan denk- en handelwijze van de diverse autoriteiten relatief veel aandacht wordt besteed.

Dat amusementswaarde, sensatie, een belangrijk criterium voor de meeste massamedia is, komt ook naar voren uit de berichtgeving over het kamp: grote foto's, vooral als het gaat om geweld tegen de vrouwen, 'pakkende' koppen, spannende inleidingen. Vrouwen die weggesleept worden door politie, zijn altijd goed voor een plaatje, vrouwen die manngeweld in de vorm van militarisme aan de kaak stellen, worden als te oninteressant of te gevaarlijk beschouwd om aandacht aan te besteden. Het is dat er bij een 'beperkte' kernoorlog niet zoveel lezers en lezeressen overblijven, anders zou het smullen zijn voor de diverse redacties. Natuurrampen en oorlogen zijn koren op de molen van de traditionele media, want dat betekent een grote losse verkoop en dat betekent geld in

het laatste en daar gaat het tenslotte om.

De 'rechtse' en 'linkse' kranten hebben waarschijnlijk uiteenlopende redenen om doel en inhoud van het kamp min of meer dood te zwijgen. De 'rechtse' kranten moeten niets hebben van welke vredesaktie dan ook ('handlangers van de kommunisten die het op 'Onze Vrijheid' gemunt hebben'), de meer linkse kranten staan, met uitzondering van De Waarheid, wel voor 100% achter de gemengde vredesbewegingen, maar moeten weer niets hebben van vrouwenakties, waartegen dan ook ('die mannenhaatsters', 'we zijn toch allemaal mensen', 'we moeten het samen doen').

De trieste konklusie die mijns inziens uit de berichtgeving over het kamp en de ervaringen met vertegenwoordigers van traditionele media getrokken moet worden is, dat vrouwen alleen nieuwswaarde hebben voorzover ze opkomen voor mannenzaken of individuele mannen of als slachtoffer. Vrouwelijke ministers die mannenbelangen behartigen komen wel in het nieuws, vrouwen die ontvoerd worden, vermoord worden, weggesleept worden door politie zijn altijd goed voor een plaatje of berichtje, maar vrouwen die mannenzaken veroordelen en aan de kaak stellen, worden doodgezwegen.

Van onze correspondent

SOESTERBERG — De politie heeft woensdag ook de laatste tent van het vrouwenvredeskamp in Soest verwijderd. Dinsdag werden de overige tenten en caravans al na een uitspraak van de Raad van State weggehaald. De politie verwijderde woensdag een grote vergadertent van het Vredeskamp, nadat gebleken was dat enkele vrouwen er in strijd met de Kampeerverordening toch in hadden overnacht.

Om de tanende belangstelling voor hun wekenlange actie tegen de bewapeningswedloop nieuw leven in te blazen, zochten de deelnemers aan het Vrouwenvredeskamp in de nacht van zondag op maandag hun toevlucht tot de kwast.

De politie van Soest heeft gisteren in verband met de vernielingen negen jongeren aangehouden, die na verhoor weer huiswaarts zijn gestuurd. De politie verwacht meer aanhoudingen.

DEN HAAG — De Tweede-Kamerleden Van Es (PSP) en Jabaaij (PvdA) hebben minister De Ruiter van justitie schriftelijke vragen gesteld over de nachtelijke vernieling van het vrouwenvredeskamp in Soesterberg, een week geleden. Ze willen weten of het om een georganiseerde actie is gegaan, hoeveel mannen zijn aangehouden en of ze vervolgd worden.

SOESTERBERG — Volgens minister Rietkerk van Binnenlandse Zaken is niet gebleken dat de burgemeester van Soest niet zorgvuldig heeft gehandeld toen hij op 12 oktober het vrouwenvredeskamp te Soesterberg liet ontruimen.

Mediadrama's

Vanaf het eerste moment dat ik in het kamp kwam, en dat was drie dagen nadat het opgezet was, tot en met de laatste dag van het kamp, is de houding ten aanzien van de media een heet hangijzer geweest. Meteen die eerste dag kwam, terwijl ik rustig voor m'n net opgezette tentje zat, een man met een groot foto-apparaat voor zijn buik het woongedeelte opstruinen.

Ik wist dat het informatiegedeelte niet alleen voor vrouwen was, maar dat in elk geval het woongedeelte manvrij zou zijn. Ik verzocht de man weg te gaan, maar kwam toen meteen in botsing met een vrouw die me terechtwees. De man was een fotograaf van de huppeldepupkrant, dus van harte welkom, ook op het vrouwengedeelte van het kamp.

Affijn, de discussie barstte los en zo is het eigenlijk de hele kampperiode gebleven. Het argument van die vrouw was dat een aktie als de onze alleen zinvol is als veel mensen ervan horen en vervolgens gaan denken en praten over het gevaar en de idiotie van (kern)bewapening, wapenwedloop, vijanddenken, militarisme en dergelijke. En veel mensen bereik je alleen via de massamedia, dus is elke journalist belangrijk voor ons, dus is elke journalist welkom bij ons. Mijn argumentatie was dat een aktie als de onze alleen zinvol is als de strijd tegen militarisme verbonden wordt met de strijd tegen andere instituties van mannenmacht, dus dat we ook stelling moeten nemen tegen de door mannen beheerste media. Verder wil ik niet veel mensen bereiken, maar veel vrouwen bereiken en die bereik je volgens mij niet het best via de traditionele massamedia, maar eerder door mond-tot-mond 'reklame' en via vrouwen- en damesbladen. Gedurende de tijd dat het kamp bestond, bleken echter toch wel vrouwen naar het kamp te komen naar aanleiding van berichten in dagbladen. Ik vind dit echter geen argument om verregaande compromissen te sluiten met betrekking tot mannelijke media. Het maakt je aktie toch minder konsekwent, dus zwakker. Je moet je mijns inziens als kamp in je strijd tegen het ene mannelijke instituut, het militaire apparaat, niet afhankelijk maken van een andere mannelijke institutie, de massamedia, als dat niet hoeft. Met de autoriteiten zaten we als kamp al in een pijnlijke situatie dat we ons soms moesten laten beschermen tegen de agressie van de ene groep mannen door de politie, een andere groep mannen, te hulp te roepen. Vrouwen zitten vaak in de situatie dat ze zich afhankelijk (moeten) maken van de ene man of mannelijke instantie ter verdediging tegen een andere man of mannelijke instantie. Denk aan de vrouw die verkracht is en dan op het politieburo nog eens vernederd wordt, en de vrouw die financieel onafhankelijk van haar ex-man wil zijn en dan levenslang afhankelijk is van ambtenaren van de sociale dienst. Wat betreft publiciteit, zijn er nu eigen vrouwenkanalen genoeg om de

mannenmedia te kunnen vermijden. De macht van het getal versluiert het feit dat ook een bericht in een krant met een oplage van ettelijke honderdduizenden slechts een handjevol vrouwen ècht bereikt. Het grootste deel van de vrouwen dat daadwerkelijk betrokken raakte bij het kamp waren gekomen op 'het gehoord hebben van een vriendin, kollega en dergelijke' en op berichten in vrouwenbladen.

Het dieptepunt van het mediadrama in ontelbaar veel bedrijven was voor mij de discussie over het al of niet meewerken aan een artikel (door een vrouw) voor Panorama, een rechts seksisties mannenblad bij uitstek. Je hoeft toch echt geen feminist te zijn om te weigeren aan zo'n vrouwvernederend sensatieblad mee te werken. Maar nee, er moest toch uitgebreid over gesproken worden. Tot mijn stomme verbazing was een ruime meerderheid van de toen aanwezige vrouwen vóór meewerken aan een Panorama-artikel op grond van de argumentatie dat alle publiciteit welkom is, ook rechtse mensen bereikt moeten worden en het artikel geschreven wordt door een vrouw. Als tegemoetkoming aan de 'tegenstemsters' werd wel een aantal 'maars' aan de toestemming verbonden. Op dat moment besloot ik om het kamp maar de rug toe te keren. Onder het inpakken kwamen twee vrouwen naar me toe die zeiden niet veel van mijn bezwaren tegen een Panorama-artikel te hebben begrepen, maar er graag nog eens met me over wilden praten. De zendeling in me, en die heeft elke feminist wel een beetje in zich, zag toen weer een taak voor zich en ik pakte weer uit.

Uiteindelijk is het met het Panorama-artikel nog aardig goed afgelopen. Na enig moeizaam heen-en-weer getelefoneer bracht de betreffende journaliste inderdaad die veranderingen aan die de kampvrouwen aangegeven hadden. De redactie van de Panorama weigerde vervolgens het artikel. Uiteraard, want al het 'leuks' voor de mannelijke lezers was eruit gehaald. Vervolgens kon de journaliste haar produkt aan de Viva slijten. Ik ben nog een keer behoorlijk afgeknapt op het kamp vanwege het mediagebeuren. Datmaal naar aanleiding van een verzoek tot een artikel van een journaliste en fotografe van de Nieuwe Revu, een bijna even seksisties blad als de Panorama. Opnieuw een urenlange discussie met dezelfde argumenten, maar met gedeeltelijk andere vrouwen. Weer stemde een meerderheid vóór meewerken aan een artikel in een blad dat drijft op vrouwenvernedering. Maar nu zei een feministiese vrouw dat de grens van haar slikvermogen bereikt was en dat ze, als dat artikel door zou gaan, wegging uit het kamp om niet meer terug te komen. Dit werd door verschillende vrouwen als chantage beschouwd. Ik vond het eigenlijk wel juist om in de groep te zeggen dat je om die reden weg zou gaan in plaats van, zoals ik, zwijgend met de pest in weg te lopen. Ik besloot om, als het erop aankwam, net als zij weg te lopen en hoopte in stilte dat alle feministiese vrouwen hetzelfde zouden doen. Kwaadaardig dacht ik dat het hele kamp dan wel als een plumpudding in zou storten, omdat de feministen het meeste deden in het kamp (wat niet waar is). Zover kwam het echter niet, want een aantal 'nieuwe' vrouwen vond daarop dat zij

over zo'n ingrijpend besluit niet konden meebeslissen. Het Nieuwe Revu artikel ging niet door, maar niet op grond van feministiese argumenten.

De eerste gelegenheid waarbij wel de feministiese argumenten het 'wonen' van de publiciteitsargumenten, was die waarbij een gemengde filmgroep aanbood een film over het kamp te maken. Vooral omdat er al zoveel vrouwen met filmervaring waren, zelfs in het kamp op dat moment, werd besloten dat alleen aan vrouwen de gelegenheid gegeven zou worden tot het maken van een film. Tegelijk met dit besluit werd ook besloten om in het vervolg alleen vrouwelijke pers te woord te staan. Aan mannelijke pers van niet al te seksistiese bladen zou gezegd worden dat één van zijn vrouwelijke kollega's van harte welkom was in het kamp en dat, als er geen vrouwelijke journalisten bij het betreffende blad werkten, het dan hoog tijd werd om dit te veranderen. Aan de ingang van het kamp werd het bordje 'Alleen vrouwelijke fotografs en verslaggeefsters' neergezet.

De dag daarop kwam meneer Haveman van De Volkskrant en stuitte dus op dat bordje. En hij werd zeer kwaad. Het stuk dat hij daarop schreef over het kamp stond bol van mannelijke gekrenktheid. Tussen elke twee geschreven regels stond een ongeschreven regel vol mannenleed en woede. Dat deed me genoegen. Eindelijk gaven we eens niet de gelegenheid tot welwillende neerbuigende schouderklopjes voor de aardige vreedelievende vrouwtjes en meteen is de man tot in zijn ziel gekwetst. En de (hoofd)redactie van De Volkskrant verschafte Haveman grif de ruimte om zijn frustraties op papier af te reageren. Het artikel leidde ertoe dat verschillende vrouwen goed de buik vol hadden van mannelijke journalisten en de volgende dag kwamen er twee vrouwen naar het kamp die juist door dat negatieve artikel nieuwsgierig waren geworden naar dat 'slonzige kamp' vol 'radikale feministen' met 'potteus bewustzijn'. Het leidde er ook toe dat we weer wat steun van 'vrouwen voor vrede' uit de omgeving van Soesterberg verloren. Het artikel bevestigde hen in hun vermoeden dat het kamp te feministies was. Teveel anti-man en te weinig pro-vrede. Het bordje 'Alleen vrouwelijke fotografs en verslaggeefsters' verdween in de goot. De zaterdagse U-pagina van De Volkskrant stond vol met reacties op het stuk van Haveman, wat dus wel weer een stukje positieve publiciteit voor het kamp opleverde.

Waren de ervaringen met de traditionele mannenmedia gemiddeld slecht, de ervaringen met de alternatieve vrouwenmedia waren zonder uitzondering goed. Het was een verademing vrouwen op hun eigen manier aan het werk te zien om de doelstellingen van het kamp aan andere vrouwen duidelijk te maken en te proberen vrouwen erbij te betrekken. Geen arrogante entrees van 'hier ben ik, mediavrouw!' en geen verveelde gezichten van 'Ik moet hier nu eenmaal m'n werk doen, maar anders...' De vrouwen die in eerste instantie kwamen om een stuk voor een vrouwenkrant te schrijven of een programma voor een vrouwenradio te maken, namen altijd ruim de tijd om rond te kijken, mee te doen met activiteiten en hier en daar een praatje te maken. Juist in zo'n kamp valt

het verschil tussen journalisten bij traditionele media en die bij alternatieve media duidelijk op.

een journaliste van het Oostduitse vrouwenblad 'Sie' interviewt twee kampbezoeksters.

We hebben als kamp ook bepaald niet te klagen gehad over gebrek aan belangstelling van de kant van de vrouwenmedia. Vrouwenkranten, het vrouwenweekblad en verschillende vrouwenradio's hebben meer dan eenmaal aandacht besteed aan het kamp. Verder zijn er twee korte 8 mm films van het kamp gemaakt en een videofilm over de aktiedag Volle Maan op 17 oktober op het kampterrein.

Veel feministiese argumenten uit dit stuk staan uitgebreid en goed verwoord in het boekje 'Feminisme in de Mediamangel', De Strijdlizers, 1979.

De plaats van mannen

Het mannenprobleem I

Vanaf het begin van het kamp was er de afspraak dat mannen in beperkte mate mee konden draaien in het kamp. Ze konden informatie krijgen en ondersteunende activiteiten verrichten. Ze mochten niet deelnemen aan discussies en lezingen en niet op het woongedeelte komen. Dit stuk gaat erover hoe het met die afspraak ging.

Informatie aan mannen

Er waren vrouwen die er geen bezwaar tegen hadden mannen informatie over het kamp en dergelijke te geven en er waren vrouwen, waaronder ik, die persé geen mannen te woord wilden staan. Ik wil(de) dit niet, omdat een van de uitingen van vrouwenonderdrukking is dat mannen veel meer aandacht krijgen (van zowel vrouwen als mannen) dan vrouwen. Dit is zo in het gezin, op school, op het werk, in de politiek, in het aktie-wezen. Een van de manieren om iets tegen die onderdrukking te doen, is het weigeren om energie in mannen te steken en in plaats daarvan je energie en warmte in vrouwen te steken. Het 'je-energie-niet-in-mannen-steken' is een bewuste politieke keus en niet een kwestie van persoonlijke voor- en afkeur.

De afspraak in het kamp was dat elke vrouw zelf kon bepalen of ze wel of niet met mannen wilde praten. Een nogal vrijblijvende afspraak, die toch wel de nodige problemen opleverde. Vrouwen die duidelijk voor vrouwen kozen ergerden zich nogal eens aan vrouwen die hun aandacht bij voorkeur op mannen richtten en andersom. Zelf ergerde ik me bont en blauw aan vrouwen die enthousiast op een 'gemengd' groepje bezoek(st)ers afstapten en dan direkt het woord richtten tot een van de mannen van het groepje, de vrouwen daarmee bevestigend in hun rol van glimlachen en toehoren. Maar over het algemeen liep dit toch wel aardig goed.

Ondersteunende activiteiten van mannen

Vergeleken met de grote hoeveelheid werk die door vrouwen in het kamp verzet werd, is er volgens plan weinig door mannen gedaan. Dingen als gasflessen halen en brengen als er geen vrouw met een auto was, hout brengen, spullen ophalen voor ons, gereedschap lenen, tenten lenen werden wel door mannen gedaan. Typerend was dat nooit een man zich aanbod om eten te koken of een andere typiese vrouwentaak te doen. Over sommige ondersteunende activiteiten waren we het onder-

ling oneens: is het installeren van een zonnepaneel door een man nou wel een nuttige ondersteunende activiteit? Mag een man zijn echtgenote helpen bij het opzetten van de tent? Het lijkt allemaal wat pietluttig, maar het is eigenlijk fundamenteel. Als je meerdere dagen en nachten achter elkaar in het kamp verbleef, gingen dit soort kleine dingen irriteren. Vooral als er, zoals op sommige heel drukke dagen, veel 'nieuwe' vrouwen aankwamen van wie de handen spontaan verkeerd gingen staan als het werk betrof dat tot het traditioneel mannelijke gebied behoorde. Herhaaldelijk is het plan geopperd om solidaire mannen op te trommelen om het kamp te bewaken tegen hun seksegenoten die minder subtiel waren in hun vrouwenhaat. Gelukkig waren deze onzalige plannen vrij snel van de tafel geveegd.

Geen mannen bij discussies en lezingen

In principe waren alle vrouwen het ermee eens dat de discussies en lezingen in het vrouwen vredeskamp voor vrouwen waren en niet voor mannen. In de praktijk gaf dit toch moeilijkheden en bij sommige discussies zaten er toch een of twee mannen bij 'omdat de vrouwen ze niet dorsten wegsturen'.

Hoe kwam dat? Een van de redenen is volgens mij dat de afspraak bekend was voor iedereen, maar dat er niet gepraat werd over het waarom van die afspraak. Zo kon het gebeuren dat een vrouw die een lezing zou houden, door haar echtgenoot gebracht werd en vanzelfsprekend er vanuit ging dat ook hij aanwezig zou zijn bij haar praatje. Het kostte moeite als een man vroeg of hij er alsjeblieft bij mocht zijn om duidelijk te maken waarom voor vrouwen gekozen was.

Wat zijn die redenen?

1. Mannen zijn meer getraind in het praten in groepen, in het je een mening vormen en die te beargumenteren, dan vrouwen. Het resultaat is dat in gemengde groepen de mannen domineren en ook de 'mannelijke' manier van denken en praten domineert. Vrouwen komen niet of alleen met grote moeite aan het woord en alleen als ze zich aan de mannelijke spelregels houden. Vrouwen kunnen moeilijk hun verhaal afmaken zonder in de rede gevallen te worden door een man. Soms is dit in de rede vallen niet eens kwaad bedoeld, maar erop gericht de mening van de betreffende vrouw te verduidelijken ('ze zegt het niet goed, maar ze bedoelt dat ...'). De meeste mannen vertonen zulk beschermend gedrag, dat vrouwen naar beneden drukt en eronder houdt.
2. Vrouwen zijn traditioneel gewend om hun aandacht op mannen te richten en om bij mannen in de smaak te vallen. Daarmee maken we onze meningen en oordelen afhankelijk van die mannen. Een eigen mening op grond van eigen ervaring en eigen denken wordt dan niet gevormd, laat staan naar voren gebracht. Elke vrouw die wel eens in

een vrouwengroep gezeten heeft, heeft de ervaring dat daar heel anders gepraat wordt dan in een 'gemengde' groep. Er wordt direkter, persoonlijker gepraat, men durft zich kwetsbaarder en onzekerder op te stellen, men durft 'dingen niet te weten', men is minder uit op het vastpraten van een 'tegenstander' (bij mannen is alles een kwestie van vechten of het nou om praten, vrijen of sporten, werken of spelen gaat). Alleen op die manier is het mogelijk om tot een andere manier van denken en doen te komen dan nu gebruikelijk is.

3. Omdat mannen niet uit vrije wil hun bevoorrechte positie zullen opgeven ten gunste van vrouwen, zullen we zelf moeten zorgen voor verbetering van onze positie. Het is een politieke keuze om je energie in vrouwen en de strijd om een rechtvaardige, leefbare wereld te steken. Het negeren van mannen is geen staaltje van mannenhaat, maar een kwestie van een positieve keuze voor vrouwen. Mannen profiteren al genoeg van vrouwen, ze hoeven daar niet ook nog eens voor beloond te worden in de vorm van aandacht, bewondering, materiële en immateriële verzorging.

Het wordt hoog tijd dat vrouwen dit inzien en met vrouwen gaan samenwerken.

Tot slot

Een van de redenen om het vrouwenvredeskamp ook beperkt open te stellen voor mannen was de veronderstelling dat daarmee een grotere en verscheidener groep vrouwen naar het kamp zou komen ('lage drempel'). Dit roept de volgende vragen op:

- Op dit moment zijn er legio activiteiten uitsluitend voor vrouwen. Denk aan vrouwenhuizen en -kafes, vos-kursussen, vido-groepen, praatgroepen, FORT-groepen. Heeft het kamp dus in feite niet achtergelopen bij de ontwikkelingen in de vrouwenbeweging, waarvan de vrouwenvredesbeweging deel uitmaakt?
- De groep vrouwen voor wie we mannen toestonden op het info-deelte zijn weliswaar in groten getale naar het kamp gekomen, maar hebben weinig inbreng gehad bij het instandhouden van het kamp. Deze vrouwen kozen toch altijd in de eerste plaats voor hun gezin. Aan de andere kant is er een groep vrouwen, juist door het wél toestaan van mannen in het kamp, weggegaan omdat ze al gekozen hadden voor strijden met vrouwen, voor vrouwen, zonder mannen. Deze vrouwen waren wel bereid geweest veel tijd en energie in het kamp te steken. Is de prijs die betaald is om ook niet-feministische vrouwen betrokken te krijgen bij het kamp niet te hoog geweest?
- Mannen die werkelijk solidair zijn met vrouwen en erkennen dat mannen vrouwen onderdrukken en uitbuiten, zouden niet kwaad of gekwetst reageren op het feit dat het vrouwenvredeskamp alleen voor vrouwen is. Deze mannen zouden het kamp naar buiten toe verdedigen, ook al konden ze er zelf niet direkt aan meedoen.

Mee laten doen of wegsturen

Het mannenprobleem II

Een enkele maal hebben we, ondanks de afspraak om dit niet te doen, in het kamp mannen bij discussies toegelaten. Ik heb hier zelf één keer aan meegedaan en wil hieronder aangeven waarom ik dit deed.

De ambivalente houding van mij en andere vrouwen naar mannen toe, kan op verschillende manieren verklaard worden. Mijn verklaring, waar het in dit verhaal om gaat, heeft te maken met mijn beleving van relaties met mannen. Ik zal hier kort iets over zeggen omdat dit veel te maken heeft met mijn houding naar mannen toe in het kamp.

In de relaties die ik ongeveer in vijftien jaar tijd met mannen gehad heb, identificeerde ik me in mijn handelwijze met vrouwen uit mijn omgeving. Voor hen was de kern van een relatie het alles voor je man overhebben, dus je eigen belangen aan hem ondergeschikt maken en in alles rekening met hem houden. Mijn relaties waren verder gekleurd door gevoelens van overbezorgdheid (een prachtige en praktische uiting van alles voor iemand overhebben). Ik voelde me hierdoor eenzaam en onderdrukt, omdat ik hierin door mijn ex-señ niet werd gewaardeerd. Aan de andere kant kreeg ik, als de relatie voorbij was, een groeiend gevoel van falen. Het leek erop alsof mijn vriendschap en mijn bezorgdheid wisselend geaksepteerd werden. Kortom, ik voelde me meer en meer gebruikt en daardoor steeds bozer en wrokkiger naar mannen toe worden, en nam me voor geen ekstra energie meer in mannen te steken en zeker geen relatie meer met hen aan te knopen.

In het vrouwen vredeskamp leken mijn gevoelens een soort bevestiging te krijgen in de afwerende houding naar mannen toe. Ik was het er helemaal mee eens dat het kamp alleen voor vrouwen was en dat mannen niet aan discussies mee mochten doen, omdat vrouwen in het bijzijn van mannen afgeremd zouden worden en zich minder vrij en in staat zouden voelen om iets te zeggen.

Ondanks dit besluit voelde ik me heel zwak in m'n schoenen staan, als minder feministies denkende vrouwen in en buiten het kamp discussies met me aangingen over onze 'diskriminerende' houding naar mannen toe. Ik merkte dat ik niet altijd tegen hun argumenten op kon, zoals 'ik heb ook altijd met een man gewoond en ben nooit onderdrukt geweest' en 'denk je dat vrouwelijke eigenschappen beter zijn dan mannelijke eigenschappen?' Afgezien van het feit dat voor hen alles heel duidelijk was (namelijk hoe zeer we ernaast zaten) en dat ze dit heel goed konden overbrengen, vertegenwoordigden ze voor mij ook nog steeds het vrouwelijk ideaal, waar ik zo naar gestreefd had. Ik had begrip voor hun denkwijze en tegelijkertijd voelde ik me zeer manvijandig; wat moest ik daar mee

aan? Intussen zag ik om me heen vrouwen die mannen òf bot wegstuurden, òf uitvoerig met hen aan de praat gingen. Van het eerste baalde ik, over het tweede had ik wisselende gevoelens, afhankelijk van hoe de betreffende vrouw zich tegenover mannen opstelde, inpalmend, moederlijk, of zakelijk.

Een oplossing voor mijn ambivalente houding naar mannen toe zag ik op die bewuste zaterdagmiddag. We zouden een discussie houden over vrouwen en militarisme. Er was een grote groep vrouwen en bovendien nog twee mannen. Vanwege de grootte van de groep besloten we haar te splitsen. De mannen zouden ieder bij een groep gaan of ... moest ik ze wegsturen?

Ik was op dat moment de enige van de vaste groep vrouwen in het kamp en voelde me zwaar verantwoordelijk. Aan de ene kant vond ik dat de mannen niet mee moesten doen (per slot van rekening was dit de afspraak), aan de andere kant vond ik het moeilijk om ze zomaar (bruuft) weg te sturen. Ik zat ermee in mijn maag, tot, in een flits, mijn manvijandige gevoel boven kwam drijven. Ik voelde een bijna sadistische behoefte bij me opkomen om ze de mond te snoeren en ze in de discussie te pakken. Niemand protesteerde toen ik voorstelde dat de twee mannen over de groepen verdeeld zouden worden.

De groep waarin ik de discussie leidde werd nog aangevuld met een tweede man die langskwam. Mijn sadistische plezier groeide en ... wat ik me had voorgenomen, gebeurde. De mannen zeiden heel weinig, ook omdat ik ze nauwelijks uit liet spreken. Na afloop zeiden de vrouwen tegen me dat het een boeiende discussie was. Maar ... achteraf bleek dat de andere groep alleen had gediscussieerd over 'allerlei', maar niet over militarisme. En ook hadden enkele vrouwen niet aan een groep deelgenomen. Toen ik daar naar vroeg, vertelden de vrouwen me, dat ze er bezwaar tegen hadden dat er mannen aan de discussies meededen. Ik vond het jammer, maar dacht er verder niet over na. Dat gebeurde pas een paar weken later, toen de discussie door mij uitgewerkt was en andere vrouwen het verslag lazen. We praatten er een tijdje over en het werd me al gauw duidelijk dat het inderdaad niet juist was geweest om zo maar van een gemaakte afspraak af te wijken. Op de vraag waarom ik toch mannen had toegelaten, terwijl ik het toch met de afspraak eens was geweest, zei ik dat ik het onbewust toch niet helemaal met deze afspraak eens was. Mijn voldane gevoel over de afgelopen discussie was intussen een stuk minder geworden. Dezelfde avond nog kwam het gesprek er weer op terug, en kreeg ik felle kritiek van een andere vrouw. Mijn houding, zo werd gezegd, was een duidelijk teken van zwakheid en onbenulligheid. Dit laatste vond ik vreselijk, want zelf voelde ik dat niet zo. Ik had nu juist het gevoel dat ik zo feministies bezig was in het kamp. Maar door erover te praten realiseerde ik me dat ik óók had leren praten in een groep met uitsluitend vrouwen. Iets wat ik in een gemengde groep nooit gedurfd had. En ik vond eigenlijk dat andere vrouwen daartoe ook in de gelegenheid gesteld moesten worden. Dus door vóór twee mannen

te kiezen vanwege mijn eigen motieven, had ik in feite tégen tien vrouwen gekozen! Mijn gevoel dat het redelijk verlopen was, werd aangevochten, want het is natuurlijk niet te voorspellen hoe de discussie gelopen was zonder deze mannen erbij. Ik ben het er wel mee eens, dat een discussie met mannen over het algemeen minder persoonlijk is, en dat mannen hinderlijk duidelijk aanwezig zijn. Bovendien werd mijn argument ontkracht dat de andere vrouwen geen bezwaar hadden tegen de aanwezigheid van de mannen, omdat je niet kunt verwachten van vrouwen die voor de eerste keer komen dat ze hier meteen iets van zeggen. Ze denken waarschijnlijk dat dit de regel is, en als ze het er niet mee eens zijn, blijven ze gewoon weg.

Toen we overeenkwamen om geen mannen toe te laten bij de discussies, kwam dit tegemoet aan mijn gevoelens van wrok, enzovoort tegen mannen. Dezelfde gevoelens speelden een rol toen ik van die afspraak afweek. Ik zal andere manieren dan afspraken moeten zien te vinden om met deze gevoelens af te rekenen. Mijn houding is in het kamp feministischer geworden. Mijn wrok naar mannen toe is veranderd in het echt niet meer zien zitten om met mannen iets belangrijks te doen. Maar ... een instelling en gedachtenpatroon veranderen doe je niet zomaar. Dat heeft meer tijd nodig dan een bijna vijf maanden durend vrouwen vredes-kamp.

We waren veel te braaf

Onze houding ten aanzien van de autoriteiten

Verschillen van mening over de houding tegenover de autoriteiten hebben vanaf het begin af aan voor veel konflikten in het kamp gezorgd. In dit stuk volgt een beschrijving van wat er zoal gespeeld heeft, welke gevolgen dit voor het voortbestaan van het kamp hebben gehad en wat voor soort discussies dit heeft opgeleverd.

Vorbereiding

De voorbereidingsgroep wist natuurlijk wel dat je niet zomaar op een stukje land mag kamperen. Ze hadden er de kampeerverordening op na gekeken of er misschien ontheffing mogelijk was en of er een stuk grond was waar de kampeerverordening niet gold. En er werd bij Greenham Common geïnformeerd wat zij naar de autoriteiten toe gedaan hadden. Naar aanleiding van de informatie uit Greenham Common heeft de voorbereidingsgroep een stencil gemaakt om de burgemeester en de politie van Soest (de gemeente waar Soesterberg onder valt) te informeren over het kamp.

De eerste periode

Eerste dag

Eén uur nadat we op het terrein bij de vliegbasis Soesterberg aankomen, gaat er een delegatie van vijf vrouwen naar de burgemeester. Deze weigert eerst de vrouwen te ontvangen, maar na een tijdje mogen ze toch binnenkomen. De burgemeester is heel vriendelijk en zegt nog van niets te weten. Hij leest het stencil en vraagt nu naar de namen van de vrouwen die op bezoek zijn. Hij zegt dat we wel iets doen wat niet mag: kamperen kan niet! Maar hij draagt de vrijheid van meningsuiting hoog in het vaandel, naar zijn zeggen. Wel maakt hij zich zorgen over de plek die gekozen is in verband met de brandveiligheid. De vrouwen zeggen toe dat acties van te voren met de politie worden doorgesproken om eskalatie van geweld te voorkomen. De burgemeester wil 's middags nog even komen kijken. Dat doet hij ook.

Teruggekomen in het kamp wordt er de afspraak gemaakt dat enkele vrouwen de burgemeester zullen rondleiden. Maar als hij komt storten alle vrouwen zich op hem en bemoeien zich met alles. De burgemeester doet de toezegging dat het kamp in ieder geval tot de volgende dag kan blijven staan. Dan beslist een vergadering van de commissie bijzondere bestuurszaken over het al dan niet ontheffing verlenen van de kampeer-

Aan Burgemeester en Politiekorps

Bij het opzetten van het vrouwenvredeskamp realiseerden wij ons goed dat deze actie in zou druisen tegen een aantal wettelijke regels. Omdat de politie tot taak heeft op de naleving van deze regels toe te zien, zal dit kunnen leiden tot een konfrontatie. Om deze konfrontatie te voorkomen, of, om het geweld dat zo'n konflikt in zich draagt tot een minimum te beperken, willen wij met u van het begin af aan een open dialoog voeren. Wij hebben hierbij een voorbeeld gekregen van het eerste vrouwenvredeskamp in Engeland. Bij alles wat deze vrouwen aan actie ondernamen was de politie van tevoren ingelicht. Op die manier kwam niemand voor verrassingen te staan en kreeg eskalatie geen kans.

In het Engelse kamp, opgezet bij een Amerikaanse basis, wil men voorkomen dat er kruisraketten worden geplaatst. Het kamp bij de vliegbasis Soesterberg heeft meer een symbolies karakter. Wij zijn zeer verontrust over de voortgaande wapenwedloop en willen vanuit het vredeskamp hierover een discussie op gang brengen. De vrouwen komen uit verschillende hoek. Er kamperen hier vrouwen uit de vredesbeweging, maar ook huisvrouwen met kinderen die voor het eerst van hun leven actie voeren. Vóór alles zijn wij geweldloos. Wij vinden niet dat je voor vrede kunt strijden terwijl je zelf bereid bent geweld te gebruiken. Wij staan hier, tegen de regels in, omdat wij hier móéten staan. We zijn niet van plan snel weg te gaan.

Mocht u tot een konfrontatie besluiten, dan hopen we er van tevoren met u over te kunnen praten. Wie weet vallen we elkaar enorm mee...

Met vriendelijke groeten,

Het vrouwenvredeskamp

verordening en kan er misschien een ander terrein toegewezen worden. Hij zegt nogmaals dat hij achter het doel van het kamp staat, maar de plek..., en het brandgevaar...

Die maandagavond is er een grote vergadering in het kamp. Er zijn vrouwen die heel kwaad zijn dat er überhaupt met de burgemeester contact gezocht wordt..., een stukje land kraken is kraken, en daar ga je geen toestemming voor vragen! Aan de andere kant zijn er vrouwen (onder andere van de voorbereidingsgroep) die erg bang zijn voor een politie-ingrijpen, een geweldseskalatie willen voorkomen en die het belangrijk vinden dat het kamp een paar dagen of zelfs een week blijft staan, zodat het landelijke bekendheid kan krijgen. Na veel geharrewar worden enkele afspraken gemaakt: op voorstellen van de burgemeester eist men altijd overlegtijd, dus nooit direkt toezeggingen aan de burgemeester

doen; steeds gaan er wisselende vrouwen naar de burgemeester en er worden geen namen opgegeven.

Tweede dag

's Middags komt het bericht van B&W van Soest: het kamp moet verplaatst worden naar de parkeerplaats veertig meter verderop. Dit in verband met de brandveiligheid, het bestemmingsplan, de schade aan de natuur en de 'diskriminatie' ten aanzien van dagrekreanten. We krijgen tot donderdag vier uur de tijd om erover na te denken.

De conflicten over al dan niet verplaatsen laaien hoog op. Er wordt nog nauwelijks over iets anders gepraat. De parkeerplaats blijkt bovendien van veertig centimeter dik beton te zijn, terwijl B&W denken dat het een zandparkeerterrein is. Hoe kun je hier nu je tent opzetten? Het brandgevaar is ook onzin, want er mag in het kamp niet gerookt worden, er wordt gekookt bij het verharde fietspad en er is een brandpiket ingesteld. Op het andere terrein zijn hoge bomen en moeten de tenten ook op het gras en de heide opgezet worden.

Moeten we verhuizen, omdat de burgemeester dan alsnog in de gemeenteraad kan zeggen dat hij greep op ons heeft en hij op die manier niet helemaal zijn gezicht verliest? De plek die ons is toegewezen is niet vanaf de grote weg zichtbaar, de gemeente wil ons dus onzichtbaar maken... En wat is 'gedogen'? Uit de krant vernemen we na enkele dagen dat gedogen betekent dat de gemeente voor onbepaalde tijd het kamp toestaat, zonder dat er hand- en spandiensten verleend worden (zoals watertoevoer, vuilnis ophalen). Bovendien staat er nergens schriftelijk dat we veertig meter verderop gedoogd worden door de gemeente. Dit moeten we maar op goed vertrouwen geloven. Als de politie alsnog op ons afgestuurd wordt, hebben we niets zwart op wit staan om de gemeente aan te klagen.

Vierde dag en daarna

Op donderdag om vier uur is er nòg geen beslissing genomen. Een paar vrouwen gaan naar de burgemeester en vragen om uitstel om er nog langer over te kunnen beraadslagen. We krijgen uitstel tot ná het pinksterweekend, dinsdag 1 juni 12 uur.

Omdat de druk tot beslissen over wel of niet het kamp verplaatsen groot is, blijven de discussies hevig en lang. Er zijn vrouwen die het kamp niet willen verplaatsen, omdat ze een stukje land kraken als een goede aktie beschouwen, een daad van burgerlijke ongehoorzaamheid, en dan ga je niet op eisen van de autoriteiten in. Een afspraak om niet te roken maak je onderling vanwege de enorme warmte en droogte in die dagen, en niet omdat je dat 'van boven' bevolen wordt. Deze vrouwen vinden dat er té welwillend en té afhankelijk naar autoriteiten wordt opgetreden. Een aantal van deze vrouwen zien het kamp daardoor niet meer zitten en haken af. Aan de andere kant zijn er vrouwen die wèl voor het verplaatsen van het kamp pleiten: het kamp kan dan langer bestaan en we wor-

den tenminste niet ontruimd. Dit zijn vooral vrouwen van de voorbereidingsgroep.

Op tweede pinksterdag wordt er met veel vrouwen de beslissing genomen dat het kamp blijft staan op de huidige plek.

Intussen bestaat het kamp nu al negen dagen.

Negende dag en daarna

Het wordt twaalf uur, en er gaan vrouwen naar de burgemeester om het besluit om op de huidige plek te blijven staan mee te delen

De burgemeester schakelt 's middags de hoofdofficier van justitie in. Deze neemt de verantwoordelijkheid van de burgemeester over, en bepaalt hoe en wanneer door de politie wordt opgetreden. Het kamp krijgt nog 24 uur de tijd om te verhuizen.

De vrouwen in het kamp zijn erg benauwd voor een ontruiming, en de spanning stijgt.

Woensdagavond gaan er weer enkele vrouwen bij het parkeerterrein kijken en maken een plattegrond van het terrein en een voorlopige indeling. Die avond, wanneer er weinig vrouwen zijn, wordt de eerder genomen beslissing teruggedraaid en wordt er alsnog besloten de volgende ochtend te verkasen.

Len; Trouw, 2-6-82

Elfde dag

In verband met de aanhoudende warmte wordt iedereen om zes uur gewekt. Niettemin zijn we de hele dag bezig, het is een giganties karwei omdat er in die tien dagen al aardig wat spullen bij elkaar zijn gebracht.

In het persbericht vanuit het kamp wordt gezegd: 'dat het kamp verplaatst moest worden lijkt veel op een prestigezaak. Juist deze mentaliteit is kenmerkend voor die mannelijke structuren die leiden tot de huidige wapenwedloop'.

Na deze enerverende tien dagen waarin vele vrouwen zijn afgehaakt en het kamp verplaatst is, lijkt het erop dat het wat rustiger wordt. We worden nu 'gedoogd' en kunnen dan eindelijk aan de doelstellingen van het kamp toekomen..., dachten we.

En daarna

21 juni

Het kamp staat er bijna een maand. De gemoederen zijn wat betreft de verhuizing en de autoriteiten gekalmeerd. De vrouwen die nu regelmatig in het kamp komen hebben de zaken ten aanzien van de gemeente, soms onder protest, geaksepteerd.

En dan komt er tot schrik van iedereen weer een brief van B&W. Een brief vol onjuistheden: aangezien we nu al anderhalve maand (!) op dit terrein gedoogd worden, wordt het tijd dat we ophoepelen, en wel met ingang van één juli. Het is toch onrechtvaardig dat we daar blijven staan, aangezien het vakantieseizoen aanbreekt en anderen ook wel eens zouden willen kamperen! (alsof dagrekreanten onder het vliegtuiggeronk zouden willen rekreëren). Wat zullen we nu weer doen?

24 juni

We nemen een advokate in de arm en tekenen bezwaar aan tegen het besluit van de gemeente in de vorm van een zogenaamde AROB-procedure. Tevens vragen we een schorsing aan bij de Raad van State, om een voorlopige uitspraak te krijgen of we gedurende de tijd dat het proces loopt (duurt ongeveer twee jaar) op het terrein kunnen blijven staan. Van 24 juni tot de uitspraak van de Raad van State over het al dan niet toewijzen van de schorsing, kan de gemeente ons niet ontruimen, omdat zij dan automatisch het proces verloren heeft.

Deze beslissing om met een AROB-procedure te beginnen, geeft in het kamp opnieuw discussies. De voor en tegens van een gerechtelijke procedure worden overwogen. We willen er niet veel tijd meer in steken en besluiten het uit te besteden aan een advokate. De nu gevolgde stappen zijn min of meer een uitvloeisel van de eerder gekozen strategie ten aanzien van de autoriteiten en de wet.

De procedure zelf geeft veel aanleiding tot onduidelijkheden: het is eigenlijk niemand precies duidelijk wat die inhoudt, wat er gebeuren

moet, en wat de konsekwenties van een beslissing zijn.

Op *8 juli* om half 3 is de zitting van de Raad van State. Deze is openbaar, dus veel vrouwen van het kamp en uit Soest gaan er naar toe. Onze advokate verdedigt ons goed, dus we verwachten een goede afloop. Immers, het recht op meningsuiting is in Nederland toch een hoger goed dan een kampeerverordening??

En ja hoor, op *9 juli* komt de uitslag binnen. Deze is heel ingewikkeld geformuleerd, maar komt in grote lijnen op het volgende neer. Omdat er één tent (de grote groene tent) permanent als informatiecentrum en vergadertent gebruikt wordt en één andere tent (de grote witte tent) zonodig als vergadertent gebruikt wordt, zijn dit géén kampeermiddelen in de zin van de kampeerverordening. Daarom mogen deze blijven staan. De Raad van State vindt niet op voorhand dat als je demonstreert dat dit dan géén kamperen zou zijn! De rest van de tenten en caravans zijn slaapverblijven en moeten daarom weg.

De gemeente doet nog tijdens de zitting van de Raad van State het aanbod dat de tenten en de caravans op een kampeerterein in de buurt geplaatst konden worden. Wij hoeven van de Raad van State op dit aanbod niet direkt te reageren. Verder stellen zij dat ze er géén bezwaar tegen hebben, dat er ter plekke gedemonstreerd wordt.

De gemeente moet van de Raad van State nu eerst onderzoeken welke gevolgen dit aanbod zou hebben voor hun eerdere beslissing, namelijk dat we per 1 juli weg hadden moeten.

Het besluit van B&W van 21 juni wordt geschorst, de gemeente moet zijn huiswerk overdoen. Wanneer ze wéér een besluit hebben genomen, hebben wij nog 30 dagen de tijd om er iets tegen te doen. Om méér informatie te krijgen moet B&W een hoorzitting houden.

Grote vreugde in het kamp. Voorlopig kunnen we weer minstens anderhalve maand blijven staan.

Op *5 augustus* om half 10 moeten we naar de hoorzitting van de gemeente. We gaan met ons allen, spandoeken mee. Het is ons onduidelijk wat ons precies te wachten staat: is de hoorzitting openbaar of niet, worden ook andere mensen gehoord, zoals bewoonsters van Soest? We kunnen allemaal naar binnen en onze advokate en een vrouw van het kamp kunnen hun verhaal doen aan vier mensen achter een tafel: de gemeente-afvaardiging. Deze stellen ook wat vragen. De burgemeester is nog op vakantie, waardoor er pas eind augustus een beslissing genomen kan worden. Daarna gaan we in een hoera-stemming koffie drinken.

Dit alles betekent dat er begin september een beslissing door de gemeente genomen wordt en dat we dan in elk geval niet eerder dan begin oktober weg moeten.

Op *3 september* komt de brief van de gemeente. Natuurlijk vinden ze dat we moeten verdwijnen. Twee tenten mogen blijven staan, omdat de Raad van State dit had aangegeven. Hoewel ze niet dezelfde tenten op het oog hebben. De grote witte tent moet namelijk van de gemeente wél

weg, de bungalowtent, die uitsluitend voor informatie dient, mag evenals de grote groene tent, blijven staan.

Laatste fase

Het is september en het begint al kouder te worden. De dagen worden korter en de vraag 'overwinteren ja of nee' wordt steeds nijpender.

Op 4 en 5 september is er een zogenaamd overwinteringsweekend, dat in het teken staat van discussies over al of niet doorgaan van het kamp. Hier tussendoor speelt natuurlijk de onzekerheid of het kamp al dan niet kan blijven staan, omdat de gemeente ons koste wat kost weg wil hebben. Bij het denken over en het maken van afspraken voor een eventuele overwintering vergeten we dit maar even.

Maar eind september moeten we echt beslissen wat we doen ten aanzien van de gemeente. Er worden drie mogelijkheden genoemd, die uit en te na besproken worden:

1. *Niets doen*. Dit zal betekenen dat het kamp hoogstwaarschijnlijk ontruimd wordt op de twee informatietenten na. Eventueel, als de gemeente vervelend wil doen, kunnen de ontruimingskosten op ons verhaald worden. Een variant hierop is nog om bij de eerste sommatie weg te gaan, vrijwillig te vertrekken. Maar de vrouwen die voor dit alternatief kozen, willen zich laten wegslepen.
2. *Opnieuw een bezwaarschrift bij de Raad van State indienen* tegen de beslissing van de gemeente, dus hetzelfde als we op 29 juni hebben gedaan. Met dit verschil dat alle kleine tentjes dan weg moeten zijn. Je kan wel een paar grote caravans als expositieruimte inrichten, waar je dan tevens in kan slapen.
3. *Geen bezwaarschrift bij de Raad van State indienen*. Wel een paar grote caravans als informatie- en / of expositieruimte inrichten, waar je dan ook kan slapen. Dit moet je dan groots aanpakken, met een officiële opening en dergelijke, zodat dit in de kranten komt en de gemeente zich niet teveel genept zal voelen.

Mogelijkheid 3 valt al snel af, omdat we er niet voor een tentoonstelling staan. Het is een truc en er zit veel werk aan vast. Je actie degradeer je op deze manier tot een tentoonstelling.

Over mogelijkheden 1 en 2 wordt lang gepraat. Na veel wikken en wegen is een kleine meerderheid vóór het opnieuw indienen van een bezwaarschrift (alternatief 2).

Op 9 oktober wordt op de wekelijkse algemene vergadering besloten om bij een negatieve beslissing van de Raad van State, namelijk bij de eerste sommatie van de gemeente om te vertrekken, zelf onze caravans weg te halen. Een inwoner van Soest had een landje verderop ter beschikking gesteld voor de caravans. Dat we eerst drie sommaties van de gemeente zouden krijgen, is nadrukkelijk bij de advokate nagevraagd.

Op 10 oktober halen we alle tenten weg. Het gaat je wel aan je hart om na bijna vijf maanden je eigen tent te moeten weghalen!

Op *maandag 11 oktober* om half 12 is de zitting van de Raad van State. Het lijkt een zeer partijdige rechter. Naderhand blijkt deze meneer burgemeester van Amersfoort geweest te zijn en hij heeft zeer veel begrip voor de problemen van de gemeente Soest!

De vrouwen die er naar toe zijn geweest, komen met een kater thuis. De motieven voor het kamp zijn helemaal niet uit de verf gekomen. Ze zijn zeer somber over de uitslag en ervan overtuigd dat het kamp het zal verliezen.

Dinsdag 12 oktober komt de uitslag: en ja hoor, de schorsing wordt niet toegewezen, alleen de informatie- en vergadertenten kunnen blijven staan. Dat op 2 oktober een aantal mannen de twee grote tenten en een caravan vernield hebben, zodat duidelijk is dat we de twee tenten 's nachts niet onbeheerd kunnen laten staan, telt bij de beslissing helemaal niet mee. Er wordt overlegd hoe dat nu moet met het weghalen van de caravans.

Al diezelfde middag om 2 uur komt de politie en een aantal mensen van de gemeentewerken, totaal ongeveer 65 mannen. Er wordt géén sommatie gegeven om te vertrekken. Alle caravans worden direkt op grote wagens geladen, ten onrechte wordt één informatientent weggehaald en het afdak van de keuken (waar de gemeente toestemming voor had gegeven indertijd) wordt in elkaar geslagen. De inhoud van dit alles nemen ze ook maar mee.

Grote verslagenheid onder de ongeveer tien vrouwen die aanwezig zijn. Alleen de grote groene tent, die nog gedeeltelijk stuk is van 2 oktober, staat er nog. Gelukkig regende het niet meer.

Snel worden veel vrouwen gebeld om te komen. Dit gebeuren moest aan de kaak gesteld worden, en om 7 uur 's avonds gaan zo'n honderd vrouwen demonstreren bij het gemeentehuis en het politieburo in Soest.

's Nachts blijft een groep vrouwen in en bij de grote groene tent waken, enkele kleine tentjes worden opgezet, omdat de grote tent lekt. Om 4 uur 's nachts komt de politie langs. Ze gaan de tenten binnen met grote zwaailichten en konkluderen dat er vrouwen in de grote tent zijn.

De volgende dag, *woensdag 13 oktober*, wordt ook de rest van het kamp ontruimd (zie stuk 'De ontruiming').

Op 15 oktober stuurt de gemeente de rekening van de ontruiming: f 5.670,70 plus f 12,50 per dag stalling. Of we dit maar snel willen betalen!

Voor *zondag 17 oktober* is de zogenaamde *Vollemaanactie* in het kamp gepland. Omdat we vinden dat we zèlf een einde aan het kamp moeten maken, zijn er wat vrouwen die nog tot die zondag op het terrein willen blijven slapen. Dit is ze door het optreden van de politie heel moeilijk gemaakt (zie stuk 'De Ontruiming').

Zelfs op 17 oktober vindt de politie het nog nodig om ons te pesten, want ze nemen de autobus, waarmee een groep Nijmeegse vrouwen naar

Soesterberg is gekomen, voor controle in beslag!

Tot slot

Ondanks alle tegenwerking van de kant van de autoriteiten hebben we deze manifestatie bijna vijf maanden kunnen volhouden.

De gemeente heeft géén oog gehad voor het belang van het protest van het vrouwenvredeskamp. Slechts formele argumenten hebben geteld, zoals het overtreden van een kampeerverordening, eventueel brandgevaar, de hygiëniese toestand van het kamp, zoals de toiletvoorziening (waar de gemeente al niet bezorgd om is!!).

Ook alle druk van buitenaf, zoals brieven, telegrammen en handtekenlijsten van individuele en groepen vrouwen, mannen, pers, politieke partijen, dit alles heeft de gemeente naast zich neergelegd.

Maar het gevecht gaat nog steeds door... Er wordt nu een proces aangespannen tegen de handelwijze van de gemeente tijdens de ontruiming.

demonstratie bij de basis, omdat het kamp drie maanden bestaat.

Brief aan B&W

Soest, 10 november 1982

Aan het college van burgemeester en wethouders
en de leden van de raad van de gemeente Soest,

Betreft: verzoek tot intrekking van de vordering, groot f 5.669,70, op
de Vereniging Vrouwenvredeskamp

Geachte dames en heren,

Op woensdag 27 oktober 1982 hebben wij, een aantal vrouwen van Vrouwen voor Vrede afdeling Soest en de IKV-kern Soest een uitvoerig gesprek met de heer Scholten gehad.

Wij spraken onze verontrusting uit over de gewelddadige oplossing, die was gekozen voor de beëindiging van het Vrouwenvredeskamp te Soesterberg. De heer Scholten zette nogmaals het standpunt van burgemeester en wethouders betreffende de gevolgde procedure uiteen. Hij vroeg ons verschillende malen ons in zijn positie te verplaatsen en mogelijke andere oplossing(en) aan te dragen. Eén van de oplossingen had volgens ons kunnen zijn dat de politie de taak had gekregen op de middag van de ontruiming het terrein af te schermen voor mogelijke destructieve groeperingen van buitenaf. Intussen hadden de vrouwen van het kamp op grond van een ontruimingsbevel de gelegenheid kunnen krijgen het kamp in een vastgestelde tijd te ontruimen.

Bescherming en beveiliging van alle betrokkenen zouden hiermee zijn gewaarborgd en de vrouwen zouden door deze positieve benadering in hun waarde zijn gelaten. Ten opzichte van de politie zou het eveneens een positieve oplossing zijn geweest, daar zij op die manier was ingezet voor haar eigenlijke taak, namelijk de bescherming van burgers.

B&W heeft ervoor gekozen met een overmacht aan politiemensen op het Vrouwenvredeskamp te verschijnen. Dat was een negatieve en gewelddadige oplossing, die effectief lijkt maar dat uitsluitend op korte termijn is. Deze oplossing bevordert agressieve gevoelens met alle gevaren van dien voor escalatie zowel binnen de samenleving als binnen de overheidsinstanties.

Het door burgemeester en wethouders gehanteerde uitgangspunt, dat de vrouwen na een bevel hiertoe niet vrijwillig zouden vertrekken, berust volgens ons op vooronderstellingen, geruchten, vooroordelen, 'aanwijzingen', enz. Het is echter zeker dat de vrouwen door de gevolgde procedure op dat moment niet meer konden bewijzen dat zij wilden vertrek-

ken.

De heer Scholten toonde zich in het aangehaalde gesprek zeer ingenomen met het gevoerde beleid en ging er kennelijk van uit dat de burgers van Soest zijn opvattingen over het gebruik van machtsmiddelen delen.

Wij zijn van mening dat in dialoog met de vrouwen had moeten worden gekozen voor een geweldloze oplossing voor de beëindiging van het Vrouwenvredeskamp. De gemeente Soest zou daarmee zowel tegenover de eigen bevolking als tegenover het gehele Nederlandse volk meer geschiedenis hebben gemaakt.

Wij betreuren het ten zeerste dat de angst van burgemeester en wethouders voor escalatie een geweldloze ontruiming heeft geblokkeerd. Het is onzes inziens niet aanvaardbaar dat dit bovendien heeft geresulteerd in een zowel letterlijk als figuurlijk zeer hoge prijs voor de vrouwen.

Wij vragen u deze brief in ieder geval te behandelen in de commissie algemene bestuurszaken, in de commissie voor de financiën en in de raadsvergadering van 18 november 1982. Voorts verzoeken wij u te besluiten de vordering van f 5.669,70 in te trekken en tot teruggave van de in beslag genomen goederen over te gaan.

Hoogachtend,
Vrouwen voor Vrede en
de IKV-kern Soest

De ontruiming

Dinsdag 12 oktober om ongeveer twaalf uur werd het vrouwenvredeskamp Soesterberg ontruimd. Het kamp stond er toen ruim vier maanden. Twee weken daarvoor hadden zo'n twintig mannen het kamp gedeeltelijk vernield. De autoriteiten gebruikten onder andere dit feit om het kamp te ontruimen. De politie zou ons niet voldoende bescherming tegen dergelijk geweld kunnen bieden, dus moesten wij weg. Voor ons eigen bestwil! Eerst was het zogenaamde tekort aan politiepersoneel een argument om het kamp te ontruimen, na de ontruiming was er wel politiepersoneel genoeg om de vrouwen die het kamp ook na de ontruiming nog in stand hielden, voortdurend lastig te vallen. Hieronder volgt een verslag van de ontruiming.

dinsdag 12 oktober

Vanochtend zullen we de uitslag van het schorsingsverzoek te horen krijgen. We houden rekening met een negatieve uitslag, zodat we die ochtend eerst maar een aantal vrouwen gaan opbellen om ze te vragen naar het kamp te komen en te zorgen voor auto's om de caravans te verplaatsen naar het terrein dat ons door een partikulier is aangeboden. Ook gaan er die ochtend enkele vrouwen naar de burgemeester van Soest om een lijst van handtekeningen onder het motto 'Vrouwenvredeskamp blijft' aan te bieden. De burgemeester zegt hen dat we zo snel mogelijk moeten verdwijnen. Maar ja, officieel weten we nog niets en die burgemeester zegt al maanden dat we moeten verdwijnen. Op het kamp gaan we gewoon door met de dagelijkse gang van zaken, maar wel verwachten we elk moment een sommatie te krijgen om te vertrekken.

's Middags om twee uur ziet één van ons auto's op de weg om de hoek van het kamp: vrachtwagens van gemeentewerken, trailers, politiebusjes en -auto's. De burgemeester, een aantal politiemannen met honden, nog wat gemeenteambtenaren en enkele nieuwsgierige Soestenaren staan erbij. De kinderen die op het kamp zijn, worden door iemand naar Soest gebracht. Wij schreeuwen allemaal door elkaar, sommigen van ons raken wat in paniek en rennen wezenloos rond. Wat gebeurt hier in 's hemelsnaam, dat kan toch zo maar niet? De auto's rijden direkt het terrein op en als eerste wordt de grote caravan aangekoppeld. We vragen de politiekommissaris waarom dit gebeurt en we proberen de mannen die de spullen beginnen weg te slepen tegen te houden, maar ze doen allemaal of ze doof zijn en ons niet zien.

Het is vreselijk als je zo'n overmacht van mannen op je af ziet komen en je je realiseert dat je er niets tegen kunt beginnen. Iemand probeert nog eens met een van de mannen te praten. 'We hebben helemaal geen som-

matie gehad!' De man zegt dat hij orders heeft gekregen het kamp te ontruimen en dat hij dat nu doet.

Met zichtbaar plezier slaan de mannen de twee houten hutten in elkaar. Daarna wordt de 'keuken' met een bijl tot splinters gehakt. Dat gaat gelukkig niet zo gemakkelijk, want die zit heel stevig in elkaar. Met veel bravour en onder luid gelach voeren de werklui het hun opgedragen werk uit. Wij beginnen ondertussen zoveel mogelijk spullen in veiligheid te brengen: waardevolle papieren, boeken, slaapzakken, kookspullen en dergelijke. We gooien alles in de grote tent, want die mocht in elk geval blijven staan. Half scheldend, half jankend loop ik over het terrein te slepen met dingen. Ik moet doorgaan. Met ons allen zullen we doorgaan, want een gedeelte van het kamp is er nog. De caravans gaan dan wel weg, maar wij niet. En we hebben de grote tent nog.

Ik probeer zoveel mogelijk vrouwen bij elkaar te roepen om tot verzet te komen. We gaan met ons allen voor de aangekoppelde caravans liggen, zodat die niet zomaar het terrein afgereden kunnen worden. De politie komt met veel mankracht aangesnel om ons weg te slepen. Dat gebeurt op een hondse manier. We worden één voor één beetgepakt en aan benen of haren weggesleurd. De omstanders, evenals de pers die 'mooie' plaatsjes kan schieten, genieten ervan. We gaan tot vier keer aan toe terug naar onze plaats voor de caravans. We zingen onze strijdlieiden. Uiteindelijk leggen we het natuurlijk toch af tegen een politiemacht van zo'n vijftig man en de caravans worden weggereden. Daarna is de infotent aan de beurt. Die mag helemaal niet weggehaald worden, want er

wordt niet in geslapen. We rennen er met ons allen op af om dat de mannen duidelijk te maken. Maar ze storen zich niet aan ons. Ik schreeuw tegen één zo'n figuur: 'Ik sta hier ook voor jou, hoor!' En: 'Wat doen jullie? Ons met wellust in elkaar slaan en de boel afbreken!' Met net zoveel bravuur als ze kwamen, vertekken ze weer. Daar rijden de laatste auto's het kamp af. Daar gaat de caravan waar ik de laatste twee weken in gewoond heb. Daar gaan alle spullen. Daar gaat een heel kamp. Daar gaan vijftieng man gemeentewerken. Daar gaan vijftieng politiemannen. Daar gaan vijftieng agentjes die het vak moeten leren en daar gaat één burgemeester, blij met het feit dat zijn rust en zijn orde hersteld zijn.

We blijven met ons twaalven en een grote tent achter. Blijkbaar doet het nieuws over de ontruiming snel de ronde, want overal vandaan komen vrouwen om ons te troosten en te steunen. Van vormingscentrum 'Contact der Continenten' komen ze met koffie en koek. Ook onze advokate komt er aan. Het wemelt van de persmensen. We snauwen ze af, die muskieten! Uit de grote tent halen we een serie kleine tentjes. We zetten ze op en spannen een groot zeil tussen de bomen. Ziezo, het begin van een nieuw kampement is er. We besluiten om gelijk diezelfde avond een protestdemonstratie door Soest te houden. Om zeven uur zijn we al met zo'n honderd mensen op het kamp, waaronder de meesten van de vrouwen die regelmatig op het kamp gewoest zijn. Er worden spandoeken gemaakt met teksten als: 'Verdien je geld met geweld. Ga bij de politie', 'Het kamp ontruimd, nu de basis nog' en 'We komen terug'. We durven het kamp niet alleen achter te laten, want op de weg staan een aantal mannen watertandend te wachten om het werk van politie en gemeentewerken af te maken. We besluiten de mannen die uit solidariteit met het kamp gekomen zijn, achter te laten om het kamp te beschermen. Met de vrouwen trekken we naar Soest. Bij het gemeentehuis is de eerste stop. Aan de overkant staat een groep mannen te schelden en te schreeuwen en rijdt op ons in met brommers. Maar wij zingen en overstemmen ze met onze strijdlieparen en -leuzen. Daarna gaat het richting politieburo. Een vrouw belt aan en een agent doet open. Als hij ziet wie er op bezoek willen komen, gaat de deur snel dicht. Dan gaan we weer terug naar het kamp. Daar brandt onze 'kachel'. Er blijven die nacht veel vrouwen op het kamp.

woensdag 13 oktober

Om vier uur komt de politie.

Vier agenten met zaklantaarns schijnen over het terrein en in de grote tent. Daarna vertrekken ze. Iedereen blijft nu wakker. We verwachten in de loop van de ochtend een tweede ontruiming. Bij het vuur wachten we tot we in het restaurant wat kunnen gaan eten en drinken. Maar eer we wat besteld hebben, komt een vrouw ons ophalen. De politie is onderweg. We rennen terug naar het kamp, maar daar is alles nog in pais en

vree.

Om negen uur komen ze dan toch. We hebben intussen wel de ingang van het kamp geblokkeerd met auto's. Maar dit houdt ze niet lang tegen. Eén van de mannen zaagt de balken door, zodat de machine bij de tent kan komen. Een vrouw die de tweede wereldoorlog meegemaakt heeft, wordt ontzettend kwaad over het gebeuren en roept tegen de man: 'Ga je handen wassen, je hebt vuil werk gedaan!' Met een happer wordt de hele tent opgepakt alsof ie niets weegt. We blijven nu achter met een echt geheel leeg kamp. Maar wel met veel vrouwen. De meeste vrouwen willen nu van het terrein af. We besluiten om naar een vrouw in Soest te gaan. Ik en nog enkele vrouwen willen het kamp niet verlaten. Wij willen het kamp blijven bevrouwen tot 17 oktober, Vollemaansaktiedag (zie Vollemaansaktie). We gaan wel even mee naar Soest om over de ontruimingen na te praten.

Als we weer op het kamp terugkomen, zijn daar intussen nog twee vrouwen aangekomen met slaapzakken. We gaan meteen slapen onder een boom, want we zijn doodmoe.

Maar om negen uur diezelfde avond worden we gewekt door de politie. We moeten weggaan. We laden onze spullen op de bakfiets en rijden weg. Achtervolgd door de politie rijden we wat rond. Na enige tijd is de politie verdwenen en kunnen we weer terug naar het kampterrein om te slapen.

donderdag 14 oktober

Om tien uur 's ochtends worden we weer door de politie gewekt. Een vrouw en ik worden gearresteerd. We moeten onze namen en die van de andere vrouwen noemen. Dat doen we niet. We moeten daarop mee naar het buro. We worden in een cel gezet en verhoord. Als ik zeg dat die cel me wel goed bevalt, lekker droog en warm, worden we meteen buiten gezet. Op het kamp is nog één vrouw achtergebleven. Gedurende de dag komt er weer veel bezoek en we schrijven nog een laatste weekbericht voor De Waarheid.

Die nacht slapen we met ons drieën weer op het kamp. Onder plastic. De politie komt weer en neemt het plastic mee. Het regent pijpestelen en we proberen verder te slapen onder de bomen.

vrijdag 15 oktober

Vroeg in de ochtend gaan we naar Soest om ons wat op te warmen. Ook vandaag komen er veel vrouwen langs en wat persmensen. 's Nachts slapen we in slaapzakken met vuilniszakken eromheen. Ditmaal komt er eens een keer geen politie. Om ongeveer drie uur horen we geluiden op het kampterrein. Er zijn drie auto's met ongeveer vijftien jongens erin. Ze zoeken ons en vinden ons. Ze beginnen aan ons te trekken en naar ons te trappen. Ze zijn flink aangeschoten. Wij beginnen te 'keenen' (zie Hiroso-

hima-aktie), maar daar worden ze nog agressiever van. Misschien toch ook een beetje bang, want even later blazen ze de aftocht. Dan zie ik een politieauto. Die klootzakken doen niets, terwijl ze zien dat er auto's op het kamp zijn. Ik ren naar ze toe en vertel ze wat er aan de hand is. Ze horen me aan en willen vervolgens gewoon doorrijden. Ik eis van ze dat ze mijn vriendin en mij beschermen tegen die jongens, die zeker terug zullen komen, maar dat vinden ze eigenlijk niet nodig. Uiteindelijk zijn ze dan wel bereid om voor ons een vrouw in Soest te bellen. Dan komen de jongens inderdaad terug en de politie houdt ze aan. Na een kwartier worden we opgehaald om in Soest te slapen.

zaterdag 16 oktober

De volgende ochtend schilderen we de tekst 'het kamp ontruimd, nu de basis nog' op de betonplaat. Het is verder een gezellige dag met weer veel bezoek. We eten die avond met zo'n twaalf vrouwen op het kamp. Daarna gaan we elders slapen op een partikulier terreintje onder de sterrenhemel. Het is weer een bijna slapeloze nacht, maar wel de laatste voorlopig. De volgende dag, zondag, sluiten we zelf het kamp af met een grootse Vollemaans-aktiedag.

aktie tegen militarisme

In dit hoofdstuk worden enkele akties die vanuit het kamp gevoerd zijn, beschreven. Verder is de Vrouwenmuurkrant die door Rotterdamse vrouwen ter gelegenheid van de Vollemaansaktie gemaakt is, in dit boek opgenomen, evenals de twee kampliedereren die bij elke aktie gezongen werden.

Daarna volgt een stukje over de discussies rondom geweldloze weerbaarheid. De toespraak die door een vrouw van het vredeskamp op de verkiezingsmanifestatie tegen kruisraketten te Rotterdam gehouden is, komt daarna.

Als laatste zijn opgenomen twee stukje van voor- en tegenstandsters van de grote, internationale Greenham Common-aktie op 12 en 13 december j.l.

Hiroshima aktie

Op 6 augustus deden we de Hiroshima-aktie. Wat dit inhield, hoe de voorbereiding is geweest, het gebeuren tijdens de aktie en ons gevoel achteraf, zal ik hieronder proberen weer te geven.

Deze aktie deden we ter herdenking aan de aanval op Hiroshima: de plaats waar de Amerikanen op 6 augustus 1945 de eerste atoombom gooiden en waar de mensen tot op de dag van vandaag nog met de verschrikkelijke gevolgen hiervan zitten. Daarom besloten we de aktie bij het Amerikaanse gedeelte van de basis te houden.

Voor de voorbereiding namen we ruimschoots de tijd. Er komt namelijk best wel het één en ander voor kijken. We besloten ons te schminken met zwarte en witte verf, zodat ons gezicht de vorm van een doodshoofd kreeg. We kleedden ons met witte lakens, ook als teken van de dood. We dachten dat het dragen van kaarsen het geheel wat meer zichtbaar zou maken. Een paar vrouwen hadden van te voren de route naar de Amerikaanse basis per auto verkend. Zo wisten we dat de afstand die we zouden moeten lopen 5 km was. We schatten dat we daarover ongeveer één uur zouden doen. We maakten een spandoek met de tekst: 'Hiroshima nooit meer!'

Rond 7 uur 's avonds vertrokken we met ongeveer 50 vrouwen. Het spandoek droegen we dan weer in ons midden, dan weer voorop. We zongen liederen als 'Remember Hiroshima'. Hoe dichter we de basis naderden, hoe stiller we werden. Ik konsentreerde me op de basis met al dat geweld. Juist bij de herdenking van Hiroshima zag ik het weer allemaal extra helder. Zo hard...

Daar aangekomen zongen we liederen, gezamenlijk in een kring. We keerden daarna onze gezichten naar de hekken en staken de kaarsen in het gaas. Daarna gingen we 'keenen' (dat is een geluid dat vanuit je buik opkomt en dat de emoties die je voelt, weergeeft. Het is van Greenham Common overgenomen). Waarom nu juist keenen? Om je woede te uiten en je gevoel van 'verdomme, ik ben het er niet mee eens.' Enkele vrouwen deelden stencils uit aan omstanders. Dit waren pers, nieuwsgierige mensen en mannen van de basis. Van het keenen werden sommige mannen onrustig en ze wisten niet goed wat ze er mee aanmoesten.

Op het kamp teruggekomen praatten we erover na, en vertelden de achtergebleven vrouwen die op het kamp pasten, hoe het verlopen was. Achteraf waren er enkele vrouwen die de kleding van witte lakens deed herinneren aan de Ku-Klux-Klan. Dit is een racistische, fascistische groepering in Amerika. Zelf was ik er niet opgekomen om onze kleding met de Ku-Klux-Klan te associëren.

Ik vond het een goede aktie. De Hiroshima-herdenking kan je toch niet zo maar voorbij laten gaan? Als ik daar aan denk, komt mijn gevoel van

woede dubbel naar boven. Dit moeten we houden, zodat we in blijven zien dat het hard nodig is tegen kernwapens te vechten.

De stille tocht

De stille tocht was een actie die elke zondagavond plaatsvond.

Waarom?

Als protest tegen de basis Soesterberg en de gehele militarisering. De 'stille tocht' is een symbool, net als het vredesplantje dat gepoot werd. Als ik me realiseer hoe ik in de stille tochten mee liep, stil... omdat ik me konsentreerde op de basis, en hoe ik stap voor stap naar het geweld toe liep. Ik vond het heel indrukwekkend...

de laatste stille tocht op 17 oktober.

M'n wiegie was een kruisraketje

1.

De straaljager kwam aangevlogen
m'n moeder keek angstig omhoog
ze voelde zich ietwat bedrogen
toen hij bij haar naar binnen vloog

Refrein:

Me wiegie was een kruisraketje
me deken was radio-actief
me luier was een ouwe spandoek
me warme kruik zat in een legersok.

2.

M'n kleutertijd was aarde duister
ik wilde die schuilkelder uit
maar moeder zei: 'Ach kindje luister,
de straling die dringt in je huid.'

Refrein: me wiegie was ...

3.

We zitten hier nu twintig jaren
het scrabbelen zijn we goed zat
ik krijg nu alweer grijze haren
de zon zien dat lijkt me wel wat

Refrein: me wiegie was ...

4.

Ik hou het niet meer uit hierbinnen
wij vrouwen wij grijpen de macht
zoals mijn moeder 't vroeger
in het vredeskamp reeds had bedacht.

Refrein: me wiegie was ...

op de wijs van 'M'n wiegie was een stijfselkissie

Blokkade

Op 25 augustus 1982 hielden ongeveer twaalf vrouwen een blokkade-actie bij de ingang van de vliegbasis Soesterberg. Dit deden we vanuit het vrouwenvredeskamp, maar niet als vrouwenvredeskamp. Niet alle vrouwen die op dat moment aanwezig waren, konden het eens zijn met het karakter van deze actie. Het idee van een blokkade bestond al langer, maar was niet eerder als zodanig uitgevoerd.

Een paar dagen voor de 25e hebben we er uitvoerig over gepraat met een groep van 20 vrouwen. Al snel bleken er grote verschillen te zijn in de ideeën over actie voeren. Verschillende vrouwen vonden een blokkade te agressief: je wekt alleen maar weerstanden op, terwijl je juist een dialoog wilt voeren. Zij zagen het meer zitten om bijvoorbeeld voedsel uit te gaan delen bij de ingang van de basis, om zo symbolies aan te geven dat er tegenover de vernietigingskracht van het militaire apparaat en alles wat daaraan vast zit, een meer harmonieuze, 'voedende' samenleving mogelijk is. Hierdoor zouden discussies aangegaan kunnen worden met de werknemers van de basis. De andere vrouwen zagen niet zoveel heil in dat soort discussies en wilden liever naar buiten toe duidelijk maken dat we in verzet moeten komen tegen de voortgang van de oorlogsproductie. Ze wilden het werk op die basis (al was het dan maar tijdelijk) verhinderen/verstoren. Omdat we met haar allen niet tot een gezamenlijke actie konden komen, besloot de laatste groep de blokkade dan maar

met minder vrouwen door te laten gaan.

Van te voren hadden we besloten dat de blokkade een uur zou duren. We zijn in drie rijen voor de ingang van de basis gaan liggen en hielden elkaars handen vast. Ik vond het wel prettig dat we zongen, dat maakte het liggen wat 'behaaglijker'.

Na ongeveer een kwartier kwam de politie. Gô, wat een belangstelling, 3 golfjes! Ze liepen wat heen en weer en probeerden ons weg te krijgen door stomme opmerkingen te maken, zoals: 'Die mensen hier doen toch alleen hun werk, wie weet hoe lang die chauffeur nog moet rijden vandaag' en 'Jullie hebben je aktietje nu toch wel gehad'. Na een half uur kwam er een wat 'hogere' agent in burger, die even heel driftig deed en ons drie keer sommeerde te vertrekken. Daarop werden we door de agenten weggesleept naar de kant van de weg. We hadden besloten het bij die ene blokkade te laten, maar we bleven nog wel ongeveer een half uur bij de ingang staan, zodat de agenten knap onzeker werden: 'Gaan ze nou weer blokkeren of niet?'

Hoewel ik de blokkade te kort vond en het aantal vrouwen te klein, vind ik zo'n blokkade een goede actie, die wat mij betreft vaker mag gebeuren (het liefst zo massaal als de blokkade in Greenham Common). Zonder eindeloze, nutteloze discussies met je tegenstanders aan te hoeven gaan, ben je met zo'n blokkade voor iedereen duidelijk en voor de militairen hinderlijk.

Vrouwen in DDR weigeren militaire dienstplicht

**Van onze correspondent
BONN, maandag**
Driehonderd Oostduitse vrouwen hebben in een protestbrief laten weten dat zij weigeren zich onder de wapens te laten roepen wanneer de regering dit nodig vindt. Dit schrijft de in maart j.l. van kracht geworden nieuwe dienstplichtwet voor.

De 300 vrouwen hebben hun brief gericht aan staats- en partijleider Erich Honecker. Zij schrijven dat het volbrengen van de dienstplicht geen uitdrukking van gelijkheid van recht en plicht van man en vrouw is, maar een „absurditeit” in het leven van een vrouw.

De Telegraaf, 8-12-1982

Aktie Volle Maan

In augustus ontstond in het kamp het idee om op zaterdag 16 oktober 1982 in het hele land vrouwenakties tegen (kern)bewapening en militarisering te voeren. Deze VOLLEMAANSAKTIE zou duidelijk moeten maken dat overal in Nederland vrouwen zich verzetten tegen (wapen)geweld.

In aansluiting daarop kon iedereen op zondag 17 oktober naar het Vrouwenvredeskamp komen om ervaringen uit te wisselen.

In september ging het stencil dat opriep tot actie de tentdeur uit. Vanuit het kamp werden zoveel mogelijk vrouwen ingeschakeld bij de verspreiding ervan.

En toen was het afwachten...

Op zondag 17 oktober was het dan zover!

Om 11 uur waren er al zo'n 30 vrouwen en om 2 uur waren we met 300 vrouwen aanwezig op de plek waar het Vrouwenvredeskamp had gestaan, ons terrein! Hād gestaan, want vier dagen tevoren had de politie, op last van B en W van Soest, het kamp ontruimd. De 17e oktober had daardoor nog een extra betekenis, omdat het ook de laatste dag was van het Vrouwenvredeskamp Soesterberg. Het enige wat nog aan het kamp herinnerde, was de sfeer en het enthousiasme van de aanwezige vrouwen en de metersdiepe kuil die als latrine had dienst gedaan. Gelukkig waren de weergodinnen met ons, want het was prachtig weer.

Elke vrouwengroep deed verslag van wat zij in haar eigen woonplaats gedaan had. Dat bleek heel wat: variërend van het beklimmen van een militaire communicatiemast in Vught, het bezetten van de indelingsraad in Delft (daar worden toekomstige militairen gekeurd) tot een stille rondgang in Lochem. Alles werd op de band opgenomen en er werd een aktiekrantje van gemaakt. Hierin staan verslagen van de akties in Haarlem, Abcoude, Utrecht, Groningen, Amersfoort, Lochem, Vught, Rotterdam, Delft, Nijmegen, Dordrecht en Amsterdam. De muurkrant die door Rotterdamse vrouwen gemaakt is, staat als het volgende stuk in dit boek opgenomen.

Na het vertellen over de akties werd er nog gezongen, waarna de dag afgesloten werd met een (laatste) stille tocht naar de ingang van vliegbasis Soesterberg. Bij terugkomst op het kampterrein stond ons nog een onaangename verrassing te wachten. De politie was zo vriendelijk geweest de autobus, die de Nijmeegse vrouwen gehuurd hadden, in beslag te nemen voor controle. Na enige aandrang werd de bus weer teruggegeven.

Vrouwenmuurkrant

Militarisme en seksueel geweld

Als het ene leger door het andere overwonnen wordt doen de overwinnaars zich tegoed aan de vrouwen en de kinderen van de overwonnenen. Vrouwen worden beestachtig verkracht. Een afschuwelijke ervaring die vrouwen haar leven lang niet meer loslaat.

Niet alleen in tijden van oorlog zie je deze minachting voor vrouwen. De sfeer in het leger is er één van 'stoere jongens, ferme knapen'.

De jongens/mannen fokken elkaar op: de één is nog een grotere vrouwenveroveraar dan de ander. Ze zien vrouwen als iets dat je kan veroveren, een bezitting. Dat vrouwen een eigen wil hebben ontgaat hun volkomen. Op stoere soldaten valt toch zeker iedere vrouw:

Resultaat: of een meisje nu 'Nee!' zegt of niet? Ze zullen haar hebben. Desnoods door middel van enige 'overredings' kracht - geweld.

Militarisme betekent geweld tegen mensen.

Vrouwen moeten in vredes- en oorlogstijd dubbel oppassen: zij moeten ten alle tijde op seksueel geweld voorbereid zijn.

Vrouwen: laat je niet pakken; pak het militarisme!

Vrouwen leveren in voor het leger

Volgens de Miljoenennota worden de defensieuitgaven in 1982 geraamd op 12 miljard. Een stijging van 3% ten opzichte van 1981!

Dus **geen** bezuinigingen bij defensie. Ze mogen alleen wat minder uitgeven als binnen de NAVO is afgesproken. Enkele F16's niet aanschaffen dus!

Deze uitgaven steken schril af tegen de bezuinigingen die de andere ministeries treffen en waar onder andere veel vrouwen de dupe van worden.

- * Er wordt bezuinigd op kinderdagverblijven. De eigen bijdrage gaat fors omhoog.
- * Er wordt bezuinigd op de bijstandsuitkeringen. Dat beetje dat vrouwen met een bijbaantje verdienen wordt nu helemaal van je uitkering afgetrokken.
- * Er wordt bezuinigd op de maatschappelijke dienstverlening. Dus: 'Leve het vrouwenvrijwilligerswerk'!!
- * En laten we het dan nog maar niet hebben over het kostwinnersbeginsel en de afschaffing van het nihilbeding.

In oorlogstijd zijn vrouwen **nodig** om de wapenindustrie aan de gang te houden. Ook worden vrouwen **dan** ingezet om gewonde soldaten te verzorgen en verzorgen.

In vreedstijd worden moeders en vriendinnen geacht de dienstplichtige tijdens verlof op te vangen, te verzorgen, en hun was te doen. De in diensttijd opgelopen agressie, frustraties, en vernederingen worden op vrouwen uitgeleefd!!!

Vrouwen uit het leger!

Vrouwen zijn altijd een reserveleger voor de oorlogsindustrie geweest. Van oudsher deden vrouwen altijd verzorgende taken.

In de tweede wereldoorlog werden vrouwen ook nog eens massaal voor de munitiefabrieken geronseld. Sinds het verzet tegen militarisme gegroeid is (bijvoorbeeld in Amerika tegen de Vietnam-oorlog rond 1972) worden vrouwen het leger ingelokt, ook in gevechtstakten.

Onder het mom van feminisme (kans op werk, economische onafhankelijkheid, rol doorbreking, mogelijkheid tot zelfverdediging) worden vrouwen voor het leger gebruikt. Ze zijn daar een aanvulling op het tekort aan mannen dat door dienstweigering ontstaat. Zo wordt feminisme uitgespeeld tegen anti-militarisme en emancipatie gebruikt ter versterking van het leger. Zelfs wordt nu geld uit de emancipatiepot gebruikt om het leger aan te passen aan deelname door vrouwen (onder andere voor WC's en kleedkamers) omdat rond 1990 in Europa een tekort aan mannen zal ontstaan door geboorte-afname.

Maar vrouwen, laat je niet inpakken. Door het leger in te gaan, ondersteun je de gewelddadige mannenstaat die vrouwenonderdrukking in stand houdt.

Mannen als robot

Dienstplicht: mannen oproepen om ze op te leiden zodat zij in tijden van oorlog 'het vaderland' kunnen verdedigen. Het is niets meer dan een cursus 'hoe schiet ik mijn medemens dood / neer', hoe en wat is de beste situatie om een granaat zo te gooien dat je zoveel mogelijk 'vijanden' raakt.' Dienstplicht is niets meer dan mannen opleiden tot agressieve robots die 'als het nodig is' op komen draven. Het hele leger / mannenbolwerk is er op gebaseerd mensen de dood in te jagen.

Oproep!!

Naar aanleiding van discussies in het vrouwen vredeskamp in Soesterberg is het idee ontstaan om in het hele land op zaterdag 16 oktober acties te voeren. We willen duidelijk maken dat niet alleen het vrouwen vredeskamp tegen (kern)bewapening en militarisering protesteert, maar dat in het hele land vrouwen in verzet komen. Iedere vrouw of groep kan haar eigen manier van actie voeren bepalen.

In aansluiting daarop kunnen vrouwen op zondag 17 oktober, vanaf 12 uur naar het vrouwen vredeskamp komen om ervaringen van de plaatse-

Geweldloze weerbaarheid

een diskussiedag op 10 juli

In het kamp kwam regelmatig het begrip geweldloze weerbaarheid naar voren. In de discussies hierover ging het er zowel om of je in een aktie principieel 'geweldloos weerbaar' moet zijn, alsook hoe je dat in de praktijk toepast.

Op zaterdag 10 juli werd er een hele dag besteed aan geweldloze weerbaarheid.

We begonnen om 10 uur, het was mooi weer, er waren 40 vrouwen aanwezig. We besloten eerst rollenspelen te gaan doen, en daarna zouden we nog over het begrip geweldloze weerbaarheid praten: wat is het nu eigenlijk, hoe ga je er mee om, etc. Al brainstormend kwamen er twee situaties naar voren die we in de rollenspelen konden nabootsen. De ene situatie was een paar dagen geleden op de markt in Baarn echt gebeurd. Daar hadden jongens een groepje van ons, terwijl we aktie voerden, uitgescholden, bespuugd en met steentjes bekogeld. De tweede situatie zou kunnen gebeuren en ging erover hoe je zou (moeten) reageren als er jongens of mannen in het kamp kwamen om bonje te schoppen. Beide rollenspelen kwamen heel indringend over op zowel de speelsters als de vrouwen die keken, waarschijnlijk omdat het onze direkte werkelijkheid was. Ze waren uitvoerig voorbereid en nabesproken en leverden al doende een aantal bruikbare tips op. Het werd duidelijk dat we er veel meer van tevoren over moeten praten hoe onze houding en onze reacties moeten zijn als je geweldloos en tegelijk weerbaar wil zijn. Het ligt soms aan kleine of voor de hand liggende zaken zoals bijvoorbeeld dat je als groep bij elkaar moet blijven en dat niet één vrouw zich moet afzonderen; dat we geen glas op het kamp moesten hebben staan, omdat dat gebruikt kan worden om met scherven een vrouw te bedreigen; dat je geen kettingen om je hals moet hebben, omdat daaraan getrokken kan worden. Ook werd er gepraat over wat je met kinderen moet doen.

Na die rollenspelen vertelde een vrouw, die trainingen geeft in geweldloze weerbaarheid, kort wat over haar opvattingen hierover: **geweldloze** weerbaarheid heeft volgens haar als ondergrond een levenshouding, een manier van leven waarbij je respect hebt voor het leven en de natuur. Je konfronteert andere mensen met de rol die hij of zij speelt, maar blijft respect houden voor die ander als mens. Je stelt die persoon wel verantwoordelijk voor zijn/haar daden en verwacht dezelfde houding ten opzichte van jou.

Een voorbeeld van geweldloze weerbaarheid is dat je een ME-er konfronteert met de rol die hij speelt door bijvoorbeeld respect te eisen voor jouw

standpunt. In het dagelijks leven doet hij geen kip kwaad maar in zijn rol als ME-er slaat hij je eventueel in elkaar.

Geweldloze weerbaarheid kun je leren. Je moet situaties goed doorleven en er goed over nadenken. Door de rollenspelen kwam dit ook naar voren. Geweldloze weerbaarheid betekent dat je je niet alleen kwetsbaar opstelt, maar dat je met elkaar moet bespreken en oefenen hoe je deze kwetsbaarheid omzet in weerbaarheid, in kollektieve kracht (ook in Greenham Common werd steeds bij de akties gevraagd: heb je wel een groep, je bent toch niet alleen?). Een essentieel onderdeel van de geweldloze weerbaarheid is het *geweldloos konflikten oplossen*. Hierbij probeer je niet mee te gaan in de strijd 'gewoonte' van de ander, omdat je weet dat dit altijd òf tot meer strijd òf tot een 'nietes-welles' patstelling leidt. Je probeert er achter te komen wat er achter haar / zijn agressie zit, wat de motieven zijn om zo te handelen. Er worden totaal andere middelen gebruikt: luisteren, afwachten, verwoorden van je gevoel; een voorwaarde is wel dat de ander (nog) toegankelijk blijft en hoe pak je het aan als dat niet zo is?

Er bleven na deze korte uitleg nog veel vragen over. Bijvoorbeeld: Hoe gaat het als die ander macht heeft? Wat is het verschil met assertiviteit (voor jezelf opkomen)?

Zijn er ten aanzien van geweldloze weerbaarheid verschillen tussen mannen en vrouwen? Vrouwen hebben al eindeloos geleerd om zich in de ander in te leven. Moeten ze dat nu weer toepassen? Wat vrouwen zouden moeten leren is om erachter te komen wat ze zelf willen en voelen, en om dit bij een konflikt vast te houden. En hiermee in verband: zouden vrouwen niet eerst moeten leren om gewelddadig te kunnen zijn, zodat ze kunnen kiezen voor geweldloos weerbaar, of gewelddadig zijn. Met andere woorden: duwt geweldloze weerbaarheid vrouwen niet al te snel terug in hun oude rolpatronen? En zal er niet juist, om eisen van vrouwen te verwezenlijken, voor een tot nu toe voor vrouwen ongewoon agressieve manier van doen gekozen moeten worden? Omdat er anders helemaal geen rekening met je wordt gehouden? Het feit dat geweldloos weerbaar betekent dat je onder geen enkele omstandigheid geweld mag gebruiken, riep dan ook veel weerstand op.

Kortom, het laatste woord is er zeker op die zaterdag en ook later in het kamp nog niet over gezegd. Bij komende akties zullen vragen over geweldloze weerbaarheid steeds opnieuw aan de orde komen.

Vrouwenverzet tegen de kruisraket

Toespraak voor de demonstratie tegen de kruisraketten van 4 september 1982 in Rotterdam door het Vrouwenvredeskamp te Soesterberg

Sinds 24 mei van dit jaar staat het eerste Vrouwenvredeskamp tegenover de militaire basis in Soesterberg. Wij zijn daar om dag en nacht te protesteren tegen de toenemende bewapening. Het (mannelijk) geweld van de basis tegenover ons weerspiegelt in ekstreme mate het geweld dat wij als vrouwen dagelijks ondervinden aan intimidatie, seksistische opmerkingen en lichamelijk geweld. Wij stellen ons daarom niet alleen op tegen bewapening, maar ook tegen de toenemende gewelddadigheid in ons dagelijks leven: in huis, op straat en op het werk.

Het geweld van buitenaf waarmee wij in het kamp gekonfronteerd worden, proberen we te ontkrachten door een geweldloze opstelling. Onze eensgezindheid en onderlinge solidariteit zijn onze kracht.

We willen al onze energie steken in het opbouwen van een geweldloze, op gelijkwaardigheid berustende samenleving. Ons kamp is behalve een dag-en-nacht protest ook een realisatie daarvan.

Vrouwen zijn niet van nature geweldloos. Vrouwen hebben geleerd hun angsten en onlustgevoelens niet op anderen bot te vieren. Mannen kunnen dit ook leren.

Ook zijn vrouwen niet van nature voorbestemd om de man te volgen en te ondersteunen. Van deze voorstelling van de vrouw wordt zowel in vreedstijd als in oorlogstijd gebruik gemaakt. Dit beeld heeft ons vrouwen nu lang genoeg bepaald. Het wordt de hoogste tijd dat wij meedenken, meebeslissen en meebepalen, ook in zaken van oorlog en vrede. Mannen hebben laten zien hoever ze de wereld kunnen brengen, namelijk tot op de rand van de afgrond. Vrouwen hebben zich hiertegen nog niet massaal verzet. Dat moet nu wel gebeuren, anders hoeft het niet meer. Hier staan we dan. Natuurlijk willen we die kruisraketten niet. Momenteel wordt voor ons, over ons, maar zonder ons, beslist dat wij kruisraketten nodig hebben voor onze veiligheid. Echter, de meerderheid van de bevolking voelt zich met deze kruisraketten helemaal niet veiliger.

We moeten ervoor zorgen dat deze publieke opinie zo sterk naar voren komt, dat de machthebbers er niet meer omheen kunnen. Al eerder is gebleken dat de publieke opinie invloed heeft. Want hoe komt het dat de neutronenbom toch niet is ingevoerd in Nederland? Hoe komt het dat het aantal bovengrondse kernproeven sterk is verminderd? Hoe komt

het dat de oorlog in Vietnam werd beëindigd? Door de druk van de publieke opinie!

Maar het is niet genoeg om tegen kruisraketten te zijn. Het is niet genoeg om in een demonstratie tegen kernwapens te lopen. Het is niet genoeg om op 8 september een links hokje rood te maken. Er is meer nodig. We moeten al onze energie gebruiken om het geweld in onze samenleving te keren.

Ik wil eindigen met een oproep aan alle vrouwen. Vrouwen, kom uit je huis. Sluit je aan bij andere vrouwen. Zet gevoelens van angst en machteloosheid om in woede en strijdbaarheid. Kom in actie!

VROUWENVERZET TEGEN DE KRUISRAKET

NIET naar Greenham Common

De vrouwen van het inmiddels totaal ontruimde Engelse vrouwenvredeskamp in Greenham Common hebben een grote internationale actie georganiseerd op 12 en 13 december. Zij hebben ons verschillende stencils gestuurd met een oproep om mee te doen. Eén van de stencils is vertaald en onder andere in het vorige vrouwenweekblad bijgesloten. Sommige vrouwen hadden hier bezwaar tegen in verband met de ideologie van waaruit met name de actie van de 12e december lijkt te zijn opgezet.

Ook wij hebben kritiek op deze ideologie:

- vrouwen worden verantwoordelijk gesteld voor het onderhouden en voeden van het leven
- vrouwen zouden speciale krachten bezitten die we dan moeten laten zien
- 'De twee dagen zullen spiritueel en politiek uitdrukking geven aan vrede'
- 'De basis wordt op zondag omhelsd' en 'Vrouwen wordt verzocht het hek te versieren op zondag' (kinderkleden en speelgoed zijn twee van de suggesties die gegeven worden).

Desondanks zou het een goede actie kunnen worden, maar in elk geval geen feministiese. Want:

- dit soort lieve, uiteraard geweldloze, acties voor vrede bevestigt de onderdrukking van vrouwen en verandert niets aan de bestaande machtsverhoudingen
- de rol van vrouwen (geefster van het leven, behoedster van het leven, vredelievend, dienend etc.) wordt verheerlijkt zonder dat geanalyseerd wordt dat deze rol vrouwen tot tweederangs burgers maakt en houdt
- alleen vrouwen zouden de verantwoordelijkheid hebben voor het leven; dit leidt tot het rechtvaardigen van geweld door mannen
- de veronderstelling dat vrouwen over speciale krachten zouden beschikken geeft een vals uitzicht op invloed (te vergelijken met het stoeltje in de hemel voor de armen).

Moet je nu als feministe juist wel of juist niet aan zo'n actie meedoen?

De argumenten om wel te gaan zijn: solidariteit tonen met de vrouwen daar, proberen de actie feministies te beïnvloeden, je éigen actie daar organiseren. De argumenten om niet te gaan (je doet niet mee aan een actie die niet feministies is en in het slechtste geval zelfs anti-feministies is, het is een illusie te denken dat je zo'n massale actie op het laatste moment nog kunt beïnvloeden) wegen voor ons toch zwaarder. Wij gaan niet.

Uit solidariteit met het Engelse vrouwenprotest tegen (kern)wapening doen we in Nederland een aktie, waarvoor op zondagmiddag a.s. om 3 uur de voorbereiding plaatsvindt in het Amsterdamse vrouwenhuis. Iedereen die mee wil doen aan de aktie, moet echt komen op die zondagmiddag.

(eerder gepubliceerd in het vrouwenweekblad nr. 8, 11 december 1982).

WEL naar Greenham Common

Wij zijn naar Greenham Common gegaan op 12 en 13 december 1982 uit solidariteit met de vrouwen die daar nu al anderhalf jaar strijden tegen de kruisraketten die daar volgend jaar gestationeerd dreigen te worden.

Het vrouwenvredeskamp in Soesterberg, waarvan wij deel uitmaakten, is geïnspireerd door het vrouwenvredeskamp in Greenham Common. Wij hebben regelmatig contact gehad met de vrouwen uit Greenham Common en hebben daardoor veel vertrouwen gekregen in de wijze waarop zij aktie voeren; ze hebben onder andere verschillende blokkades uitgevoerd en hebben ook een tijd lang een wachtpost op de militaire basis bij de hoofdingang bezet gehouden.

Evenals bij het vrouwenvredeskamp in Soesterberg zijn er ook bij Greenham Common vrouwen betrokken die daar vanuit verschillende levensbeschouwingen zitten, zoals feministiese, anarchistiese, pacifistiese, christelijke, marxistiese, humanistiese enzovoort levensbeschouwingen, welke elkaar niet per definitie geheel hoeven uit te sluiten. Dit verschil in levensbeschouwingen is ook terug te vinden in de stencils die zijn gestuurd naar de verschillende landen om vrouwen op te roepen mee te strijden in deze massaal opgezette internationale Vrouwenaktie bij Greenham Common op 12 en 13 december.

Hoewel het een heel duidelijke vrouwenaktie was, is door een groep vrouwen in Londen op een oproep om mee te doen aan deze aktie, meegedeeld dat ook mannen welkom zijn. Op de aktiedagen zelf werden mannen naar één ingang gestuurd, waar zij ondersteunende activiteiten konden ontplooiën, zoals het verzorgen van de kinderen (crèches), de

voedselvoorziening en het maken van fakkels. Daarnaast waren er discussiegroepen waarin de mannen onderling praatten over de mannelijke ideologie en over het verband tussen agressie en (kern)bewapening. De mannen deden niet mee aan de eigenlijke actie zelf: op zondag het omringen van de basis en het behangen van de hekken, en op maandag de blokkades.

Naar deze internationale actie zijn vrouwen toegekomen met éénzelfde doel namelijk: de kruisraketten moeten er niet komen. Nooit! Nergens! Dit gemeenschappelijke, internationale doel is voor ons zó belangrijk dat het verschil in uitgangspunten waarmee vrouwen dit weekend naar Greenham Common toegingen, niet zo zwaar woog; ook omdat er ruimte was voor iedere visie, zodat elke vrouw op haar eigen wijze vorm kon geven aan de actie.

De totale actie is niet feministies te noemen, maar er was voldoende ruimte voor de feministiese visie. Dit bleek ook al uit de wijze waarop de actie georganiseerd was. Op de zondag werd de basis omringd met 40.000 vrouwen uit allerlei landen en werden de hekken (15 kilometer omtrek!) totaal behangen met datgene wat voor iedere vrouw individueel of kollektief belangrijk was; er waren spandoeken met feministiese teksten (bv. 'WOMEN AND CHILDREN ... THE HUMAN MAJORITY SAY NO TO MALE VIOLENCE!!) maar ook met niet-feministiese teksten, er waren foto's die bijvoorbeeld het fascisme aan de kaak stelden en familieportretten, vrouwentekens en tampons maar ook babykleertjes en luiers. Daarnaast werd er overal gezongen en gediskussieerd. Er was een vrouw die een preek hield maar er werden ook talloze potten- en feministiese liederen gezonden, die veel bijval kregen. Onder andere 'The dykes go marching band' was aanwezig.

Hoewel het die dag niet de bedoeling was om te blokkeren, had het grote aantal vrouwen toch tot gevolg dat alle ingangen gesloten bleven en de militaire activiteiten werden lamgelegd, ook 's nachts. Tegen de avond gingen de meeste vrouwen weer weg, \pm 3.000 bleven overnachten om de volgende dag mee te doen met de blokkades. Die zondagavond werd als vanzelfsprekend besloten om al de volgende ochtend actief met de blokkade te beginnen.

Vanaf zes uur 's morgens werden alle ingangen (acht stuks!) en tien 'gaps' (= gedeeltes in de hekken die snel tot nieuwe ingang te maken zijn) door grote groepen vrouwen afgesloten. De rest van de dag was er een voortdurende strijd met de politie om deze ingangen dicht te houden. Slechts een enkele keer lukte het met het inzetten van ontzettend veel politie (700) de blokkade voor zeer korte tijd te breken.

Hoewel we zelf niet voor de eerste aktievorm kozen en alleen aan de blokkade actief hebben meegedaan, vonden we het toch wel goed dat door die eerste aktiedag ook ontzettend veel vrouwen bij de actie betrokken zijn geraakt voor wie dit misschien haar eerste demonstratie was, en dat er een konfrontatie van de verschillende uitgangspunten van vrouwen plaatsvond.

Een aantal feministiese vrouwen zijn bewust niet naar Greenham Common gegaan omdat zij vonden en / of verwachtten dat de hele actie werd bepaald door een ideologie die de vrouw alleen als behoedster van het leven ziet en de vrouw daarom in haar traditionele, onderdrukte positie houdt. Dit beeld werd door de nederlandse media bevestigd ('wij omhelzen de basis zoals een liefhebbende moeder haar zieke en / of agressieve kind omhelst om het kind te kalmeren' — aldus de Volkskrant... ach ja, natuurlijk!), maar gelukkig stonden veel vrouwen die aan deze actie meededen — en zéker de vrouwen die tot en met maandag bleven — NIET achter deze manier van denken!

Over het algemeen genomen vonden wij het een goede actie: het in feite twee dagen lamleggen van de militaire activiteiten om en op de Greenham Common basis, door het grote aantal vrouwen om de hele basis de eerste dag, en de actieve blokkade door 3.000 vrouwen de tweede dag, waarbij alle ingangen en 'gaps' van 6 uur 's morgens tot 6 uur 's avonds (enkele ingangen zelfs tot 6 uur de volgende ochtend; 24 uur!) geblokkeerd werden.

De organisatie was uitstekend, al de achttien blokkades werden gekoördineerd met behulp van walkie-talkies zodat alle vrouwen wisten wat er om de hele basis gebeurde, en er eventueel vrouwen opgeroepen konden worden als de politie werd gekoncentreerd bij één ingang om daar een blokkade te breken. (Wat een prima gevoel gaf het, om op een gegeven moment een politieman in paniek door de politieradio te horen schreeuwen: 'We are overwhelmed...!!'). Daarnaast waren er vrouwen die in de gaten hielden of er vrouwen gearresteerd werden, zogenaamde 'legal observers', en was er een advokate die dan direkt aanwezig zou zijn. De stemming was zeer strijdbaar.

In Engeland heeft de actie zeer veel aandacht in de pers getrokken (gelukkig op een realistieser wijze dan in Nederland!) en heeft de actie tot gevolg gehad dat er een spoeddebat in het Lagerhuis heeft plaatsgevonden over de plaatsing van de NATO-kruisraketten. De konservatieve regering maakt zich steeds grotere zorgen over het snel groeiende verzet tegen de kruisraketten.

naar
een
feministische
vredesbeweging

Strategie van een feministische vredesbeweging

In drie verschillende recente artikelen over de huidige vrouwenvredesbeweging ('Van Duifjes en Bommen' door Marijke Mossink¹; 'Kramperen bij de basis' door Katinka Lünemann²; 'De vrouw als vredesengel' door Renate Dorrestein³) wordt behalve kritiek op de huidige vrouwenvredesbeweging ook een aanzet gegeven tot een feministische vrouwenvredesbeweging. Een beweging waarvan ze hopen dat die niet zal verzanden in een hulpeloze, politiek krachteloze roep om vrede.

In dit laatste artikel van het boek gaan wij door op de feministische aanzetten uit de drie genoemde artikelen. In het eerste gedeelte van dit stuk worden feministische opvattingen over geweld gepresenteerd. In het tweede gedeelte wordt een mogelijke strategie van een feministische vredesbeweging aangegeven. Want een vrouwenvredesbeweging die in niets verschilt van de gemengde vredesbeweging dan dat ze uit alleen vrouwen bestaat, heeft inderdaad slechts bestaansrecht als 'inhaalmanoeuvre' tot de 'echte' (= gemengde) vredesbeweging.

FEMINISTIESE ANALYSE VAN GEWELD

Heerschappij

Wat is de kern van oorlog? Dat in de grond van de zaak mannen slechts één levensdoel hebben: zoveel mogelijk macht krijgen over hun omgeving. De man beschouwt zichzelf als (voor)bestemd tot het heersen over de wereld met alles wat er op en aan is. Dit is misschien wel het duidelijkst verwoord in de bijbel, een staaltje van patriarchaal denken dat zijn weerga niet kent: 'Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt, en vervult de aarde, en onderwerpt haar, en hebt heerschappij over de visschen der zee, en over het gevogelte des hemels, en over al het gedierte dat op aarde kruipt' (Gen. 8:17, 9:1, 2,7). Enige dagen daarna kreeg de 'mensch' dan nog een vrouw om te onderwerpen en te beheersen. Mannen zijn niet uit op begrijpen, maar op beheersen en gebruiken. Begrip van iets of iemand wordt altijd gebruikt als middel om dat iets of die iemand te kunnen gebruiken. Kennis van de planeet Mars is slechts interessant voorzover die planeet gebruikt kan worden, economies en/of militair. Als er menselijk leven op één of andere planeet zou zijn, zouden die menselijke wezens direkt gekoloniseerd worden. Alle kennis van de natuur werd en wordt nog steeds direkt vertaald naar het gebruik kunnen

tegen zeer geschikt voor het ondergaan van geweld (opofferend). De zogenaamde mannelijke natuur rechtvaardigt het gebruik van geweld door mannen, ook al is het moreel verwerpelijk.

Dat mannen die zogenaamde mannelijke en vrouwelijke natuur poneren en gebruiken als middel om vrouwen eronder te houden, is een belangrijk feministies inzicht.

Het onhoudbare harmoniemodel

Het feminisme brengt vrouwen bepaald niet de blijde boodschap. Integendeel. De feministiese analyse drukt vrouwen op het onaangename feit dat zij door mannen onderdrukt en uitgebuit worden. Het harmonieuze samenlevingsmodel van man, vrouw en kinderen die zo vreedzaam en warm voor en met elkaar leven, wordt wreed vervangen door de nachtmerrie van een jungle waarin de macht uitzonderlijk ongelijk verdeeld is, waarin de man de dienst uitmaakt en vrouw en kinderen op straffe van psychies en fysiek geweld moeten voldoen aan de regels die de man hen stelt. Het gezin is geen vredige, harmonieuze groep, maar een hiërarchie geordende eenheid waarin macht en geweld nooit weg zijn. Het aanvullende van man en vrouw is niet mooi, natuurlijk en gelijkwaardig, maar wordt gekenmerkt door heerschappij en onderschikking. Een schijnbare harmonie wordt moeizaam in stand gehouden op kosten van de vrouw, die 'omwille van de lieve vrede' en omdat de vrouw van nature zo lief, opofferend en koesterend zou zijn, conflicten zoveel mogelijk bedekt of voorkomt door de wensen van man en kinderen al te vervullen voordat vervulling afgedwongen wordt. Zelfs probeert een 'goede' echtgenote en moeder de wensen al te vervullen voordat ze uitgesproken zijn en de 'ideale' vrouwen vervullen wensen al voordat ze zelfs maar in het bewustzijn van man en kinderen zijn opgekomen.

Altijd is de rol van de vrouw in het gezin die van de grote verzoenster, degene die zich opoffert en wegcijfert ten gunste van man en kinderen en de conflicten tussen nog niet geheel platgekonditioneerde dochters en echtgenoot en de voortdurende conflicten tussen zoons en echtgenoot zoveel mogelijk sust en tussen de partijen bemiddelt. Het huwelijk is voor de man een voordelig arbeidskontraakt, dat hem tegen geringe vergoeding materiële, emotionele en seksuele verzorging waarborgt en dat de vrouw slechts maatschappelijke erkenning en in geringe mate bescherming tegen geweld van andere mannen biedt. Dat (nog) zoveel vrouwen lachend zo'n kontraakt afsluiten en gaan trouwen (of samenwonen alsof ze getrouwd zijn) is echter niet zo verwonderlijk, als je bedenkt wat de alternatieven zijn. Zelfstandige vrouwen zijn vogelvrije vrouwen. Het is nauwelijks mogelijk om als vrouw in je levensonderhoud te voorzien en als het je al lukt een behoorlijk betaalde baan te krijgen, moet je je, wil je het werken in de openbare sfeer volhouden, wapenen tegen jaloezie, afkeuring, ongewenste intimiteiten en je snel een aantal eigenschappen meester maken die je in je opvoeding niet meegekregen hebt

maken van die natuur. Heerschappij als levensdoel is geen typiese eigenschap van de Westerse mens, het is een eigenschap van alle mannen, van de Westerse man in het bijzonder. Mannen hebben van de wereld één grote voorraadschuur voor hun behoeften gemaakt.

Het middel bij uitstek om dit doel te bereiken is geweld en in laatste instantie is dat altijd fysiek geweld. Stoffen, planten en dieren worden altijd met behulp van fysiek geweld gebruikt (alle mogelijke stoffen worden de aarde uitgewerkt, ongewenste planten worden uitgeroeid, koeien zijn tot melk- en vleesfabrieken omgevormd, om maar een paar voorbeelden te noemen).

Vrouwen en kinderen worden in eerste instantie met 'subtiel' geweld tot bruikbaarheid gedwongen, maar als indoktrinatie, manipulatie, dreigen met psychiese straffen niet afdoende zijn, wordt gegrepen naar fysiek geweld.

Mannen gebruiken ook tegenover elkaar allerlei vormen van geweld en in laatste instantie fysiek geweld. De vorm van het fysieke geweld is klasse-bepaald. Machtige mannen(groepen) laten andere mannen het 'vuile' werk doen (huurmoordenaars, lijfwachten, folteraars, knokploegen, politie, ME, leger) en hebben de beschikking over een uitgebreid, technies zeer vernuftig wapenarsenaal. De machtelozen onder de mannen 'moeten' zelf fysiek geweld uitoefenen met eenvoudige wapens als hun vuisten, stokken en ijzeren staven. Effectievere wapens moeten ze eerst op machtiger mannen zien te veroveren.

Het gebruik van fysiek geweld loopt parallel met de rangorde in macht. De machtigste mannen onderdrukken met behulp van staatslegers of eigen gewapende macht de minder machtige mannen, de vrouwen, de kinderen enzovoorts. Minder machtige mannen onderdrukken met behulp van politie, ME, knokploeg of mannelijke familieleden de minst machtige mannen, de vrouwen enzovoorts. De minst machtige mannen hebben altijd nog de vrouwen om te onderdrukken, de kinderen enzovoorts. Vrouwen onderdrukken op hun beurt kinderen, maar dat is altijd tijdelijk, want vanaf een jaar of 11 onderdrukken jongens de vrouwen weer, en dan levenslang.

Fysiek geweld is vooral tegenover vrouwen een zeer effectief machtsmiddel. Vrouwen hebben daar geen goed verweer tegen. Over een doelmatige geweldloze verdedigingsmethode beschikken zij niet en fysiek geweld wordt, ook ter verdediging, niet gebruikt. De barrières voor vrouwen om fysiek geweld te gebruiken, zijn psychies. Ze zijn van tweërlei aard. Ten eerste is fysiek geweld moreel verwerpelijk. Maar dit geldt voor vrouwen en mannen. Ten tweede zou de vrouwelijke natuur vredelievend, geweldloos, opofferend en dienend zijn, dus wars van het gebruiken van (fysiek) geweld. De mannelijke natuur daarentegen zou heerszuchtig en gewelddadig zijn, het gebruiken van (fysiek) geweld zit hen dus in het bloed. Het is deze tweede barrière die vrouwen ervan weerhoudt geweld te gebruiken. De zogenaamde vrouwelijke natuur staat haaks op het gebruiken van geweld, maar maakt de vrouw daaren-

en die je onaangenaam vindt. Vrouwen hebben dus weinig keus in hun leven.

Elke vrouw komt ter wereld als tweederangs mens in een wereld die geen vervormd is door mannen. Nergens is het vredig, veilig en harmonieus.

(Fysiek) geweld tegen vrouwen

Er is nauwelijks een vrouw te vinden die niet gekonfronteerd is met fysiek geweld of de dreiging ermee. Er is geen vrouw te vinden die niet voortdurend concessies naar mannen toe doet om (de dreiging met) fysiek geweld te voorkomen. Zodra een vrouw ophoudt datgene voor de man te doen wat hij van haar verwacht (eist), wordt het onzichtbare geweld, de structurele dwang, opeens zeer zichtbaar (als een vrouw bijvoorbeeld weigert zich beschikbaar te stellen voor seksuele diensten, wordt al gauw gehoorzaamheid afgedwongen met behulp van fysiek geweld).

Het meeste geweld tegen vrouwen vindt binnenshuis plaats in tegenstelling tot het geweld van de ene man(nengroep) tegenover een andere man(nengroep). Het geweld tegen vrouwen is daarmee ook gemakkelijker te verbergen. Als de joden in de dertiger en veertiger jaren net als vrouwen nu geleefd en gewoond zouden hebben, dus allen van elkaar geïsoleerd, zou de massamoord op hen door de nazi's waarschijnlijk nu nog niet in volle sterkte in de openbaarheid zijn gekomen.

Van het (fysieke) geweld tegen vrouwen, achter gesloten deuren, is nog maar een topje van de ijsberg boven water. Degenen die vrouwen mishandelen, hangen dit liever niet aan de grote klok, want vrouwenmishandeling verschaft mannen geen status, het is bepaald geen bewijs van moed. Maar ook de slachtoffers, de vrouwen, brengen het geweld tegen hen niet zo gauw naar buiten. Vrouwen zijn immers gekonditioneerd tot het zich overal schuldig over voelen. Een slechte relatie met de echtgenoot is háár schuld, financiële problemen zijn háár schuld ('ik moet ook beter met het huishoudgeld omspringen'), seksuele problemen zijn háár schuld ('ik ben niet aantrekkelijk genoeg'). Vrouwen schamen zich ervoor dat ze (geestelijk en/of lichamelijk) mishandeld worden in plaats van dat ze er woedend over worden. Vrouwen verbergen hun lichamelijke en geestelijke blauwe plekken in plaats van dat ze dit onrecht in de openbaarheid brengen en aan de kaak stellen.

Het feminisme brengt oorlog dus wel erg dichtbij. Tot in ons bed. En dat is niet prettig. Want we zetten ons graag in voor oorlogsslachtoffers uit Derde Wereldlanden, voor die arme negers, voor die arme ondervoede kindertjes, want dat is iets wat in onze vredelievende, koesterende aard ligt. Maar je verzetten tegen geweld dat tegen jóu gericht is, dat is niet vrouwelijk en dat kunnen we niet. We zijn niet gekonditioneerd tot strijden, de enige kwaliteit die we nu juist zo nodig hebben. We zijn gekonditioneerd tot wezens met eigenschappen die voor de strijd tegen het pa-

triarchaat volkomen ongeschikt zijn. Eigenschappen die onze onderdrukking nog eens vergemakkelijken. Het feminisme heeft ook niet veel meer te bieden dan het inzicht en het gevoel dat je niet gek bent, het gevoel van voldoening dat je verbanden kunt leggen tussen ogenschijnlijk niet met elkaar verbonden verschijnselen, de voldoening dat je begrijpt hoe de wereld in elkaar zit en waarom je er niet in thuis voelt. De stukken van de legpuzzel passen eindelijk in elkaar en het plaatje dat tevoorschijn komt is bepaald geen sprookjesachtig tafereel, maar is wel duidelijk en veelzeggend. Er is maar één perspectief: samen met andere vrouwen strijden voor opheffing van het patriarchaat.

Moeders en soldaten

We kennen een vrouw die oprecht anti-militaristisch is en veel tijd en energie in de anti-militaristische strijd steekt. Maar elke week komt haar zoon uit dienst met zijn vuile was en die wast zij voor hem. Uit liefde voor haar zoon.

Het militaire apparaat steunt voor een deel op vrouwenkracht, niet zozeer binnen het leger zelf, maar thuis. Moederschap in de zin van het door dik en dun ondersteunen van mannen, houdt de manneninstituties zoals het militaire apparaat overeind. 'Moeders' leveren materiële ondersteuning, maar wat belangrijker is, ze leveren emotionele ondersteuning van het militaire apparaat. Elke bommenvervaardiger heeft zijn vrouwen die, ondanks alles, van hem houden.

Die liefde door dik en dun wordt in onze cultuur opgehemeld als iets prachtigs en verhevens, maar het is in wezen zwak en wreed tegenover de slachtoffers van die geliefde mannen. Dat vrouwen niet van nature lief, koesterend en geweldloos zijn wordt onder andere bewezen door die 'goede' vrouwen die hun zoons blijven steunen, ongeacht het aantal lijken dat die zonen op hun levensweg achterlaten. Ook Hitler had een moeder die hem bleef steunen door hem lief te hebben. Ook generaal Westmoreland ('we moesten het dorp vernietigen om het te redden') had een moeder en een echtgenote die hem bleven steunen.

STRATEGIE VAN EEN FEMINISTIESE VREDESBEWEGING

Lastig worden

Renate Dorrestein zei het zo: 'Met vrouwen als ongevaarlijke vredesengelen zal de wereldorde niet gewijzigd worden. Met zulke kinderlijke noties presenteer je jezelf niet als een overtuigende tegenstander voor het machtssyndikaat van de oorlogsmachinerie'. Daar zal iedereen het mee eens zijn. Het roepen van 'Je mag je medemens niet doden' of het godsdienstig ekwivalent 'Je mag niet vernietigen wat God geschapen heeft', heeft geen enkele zin. Even zinloos is het te roepen dat je heel boos bent,

dat je het niet meer pikt, dat je ziek wordt van al dat geweld en dergelijke. Wij vrouwen hoeven er niet op te rekenen dat ook maar iets van wat we zeggen, ook maar de minste invloed op denken en doen van mannen heeft. We kunnen het echt wel nalaten een moreel appèl op mannen te doen ('Doe dat toch niet, jongen, je doet er mij zo'n verdriet mee', 'Ach mam, dat begrijp jij toch niet, dat zijn mannezaken, ga jij nou eens een lekker eitje voor me bakken'), te proberen mannen ervan te overtuigen dat ze verkeerd doen, of een emotioneel beroep doen op mannen ('Je maakt me ziek'; 'Jullie maken de wereld onleefbaar voor het nageslacht'). Wij vrouwen hebben een dermate lage maatschappelijke status dat onze woorden volstrekt niet serieus genomen (hoeven te) worden. We zijn politiek onhoorbaar en onzichtbaar.

Shulamith Firestone⁴ geeft een duidelijk voorbeeld van de politieke onzichtbaarheid van vrouwen.

In januari 1968 startten 5000 vrouwen onder de verzamelnaam de Jeanette-Rankin-brigade — waaronder alle vrouwen van naam uit de vredesbeweging en zelfs (bijvoorbeeld Coretta King) uit de beweging voor burgerrechten, evenals alle belangrijke vrouwengroepen, vooral groepen die zich met de vrede bezighielden zoals Woman's Strike for Peace een vrouwenmars voor de vrede naar Washington DC. Tenzij je een van de demonstranten was heb je waarschijnlijk nooit van die mars gehoord. Het was een meesterwerk van politieke irrelevantie. Zelfs de plaatselijke kranten achtten het nauwelijks een vermelding waard: wat voor nieuwswaarde kan een verzameling kakelende kippen hebben die zo naïef zijn om te denken dat politiek slechts een zaak van goede wil is.

En toch is het haast onvoorstelbaar dat een dergelijke demonstratie van 5000 Eskimo's of Indianen of zelfs poedeltjes die rond het Witte Huis trekken zo makkelijk onbesproken zou kunnen blijven. De bewering van vrouwen dat ze een onderdrukte groep zijn, wordt zelden zo serieus genomen als diezelfde bewering van welke andere minderheidsgroep dan ook. Eigenlijk komen vrouwen niet eens voor in de politiek: *we zijn politiek onzichtbaar*.

Om wèl serieus genomen te worden zijn daden nodig en dan juist daden waarvan mannen iets merken, waarvan ze last hebben, waar ze niet omheen kunnen. We moeten lastig worden in plaats van lief en meegaand, zelf eisen gaan stellen en inwilliging ervan afdwingen in plaats van aan door mannen opgelegde eisen voldoen, kwaadheid en woede richten op de oorzaken van onze kwaadheid in plaats van op onszelf met depressiviteit en schuldgevoel als verlamvend gevolg.

De weinige macht die vrouwen hebben, en dat is een verrekt schijntje, ligt voorlopig in het niet doen van wat mannen van vrouwen verwachten en eisen.

Konkreet zou zo'n strategie er als volgt uit kunnen zien:

- *Samen met vrouwen een goede, gemeenschappelijke analyse maken van alle vormen van geweld die in de verschillende patriarchaten gebruikt worden om macht te verkrijgen, te behouden, te versterken en uit te breiden.*

Het militaire apparaat is een gewelddadige uiting van het patriarchaat, niet minder, maar ook niet meer. Het is slechts één van de vele gewelddadige instituties van marinenmacht. Dit betekent dat opheffing van het militaire apparaat helemaal niet inhoudt dat er dan vrede op aarde zal zijn, dat vrouwen niet meer onderdrukt en uitgebuit worden, dat de derde wereld niet meer onderdrukt en uitgebuit wordt, dat fysiek geweld als machtsmiddel verdwenen zal zijn. De aandacht van een vrouwenvredebeweging mag dan ook niet uitsluitend gericht zijn op bestrijding van het militaire apparaat, laat staan op een nog beperkter doel, bestrijding van kernwapens. Het mannelijk geweldsmonopolie kent vele uitingen en is ingebed in velerlei instituties die niet uit het oog verloren moeten worden.

Akties tegen het mannelijk geweldsmonopolie zullen uit praktische overwegingen beperkt moeten worden tot één bepaalde uiting van geweld, maar de achterliggende visie moet en kan wèl het hele skala aan mannelijk geweld omvatten. Een veelomvattende feministiese theorie van het patriarchaat en van oorlog en vrede is vooral nodig om je tijd en energie zo doelmatig mogelijk te kunnen besteden aan bestrijding ervan. Het kan je ervoor behoeden tijd en energie te steken in activiteiten die, zeg maar, het leger bestrijden maar ondertussen een ander gewelddadig instituut als het huwelijk, versterken. Al je energie steken in het niet-gewelddadig opvoeden van je zoons bijvoorbeeld, leidt ertoe dat je muurvast in je gezin zit en het patriarchale kerngezin met zijn strikte taakverdeling bevestigd en versterkt. Bovendien steek je dan weer al je energie in mannen. Een goede analyse kan je er ook voor behoeden dat je niet zo voor de hand liggende aktievormen over het hoofd ziet. Niet altijd zijn direkte akties het meest effectief. Het zou best kunnen zijn dat een aktie tegen militarisme het doelmatigst gevoerd kan worden door betaling van al het on(der)betaalde vrouwenwerk af te dwingen.

- 2 • *Massaal het patriarchale vrouwbeeld verwerpen en ons eigen vrouwbeeld vormen en in praktijk brengen. En daarmee samenhangend het patriarchale manbeeld verwerpen en ondermijnen.*

Dus weg met het universele moederschap, weg met het ekskuseren van mannengeweld.

Het koesteren moeten we maar eens voor onszelf, onze vriendinnen, onze dochters, onze moeders gebruiken in plaats van voor mannen.

De gewelddadigheid van mannen is niet aangeboren, is geen irrationele drift, maar een rationeel, aangeleerd middel om een bepaald doel te bereiken. Zeker met betrekking tot vrouwen is geweld ook een zeer effectief middel. Het ergste wat vrouwen kunnen doen, voor zichzelf, maar ook voor de vrede in het algemeen, is mannengeweld ekskuseren ('het zit ze in het bloed, ze kunnen er niets aan doen') of mannengeweld onderschatten ('het zijn net kleine jongetjes met speelgoedgeweertjes') of de strijd tegen mannengeweld onderschatten. Vrede eisen is niet genoeg, er moet letterlijk gestreden worden, in bed, in huis, op straat, in elke

manneninstitutie. De mannenmaatschappij heeft niet toevallig vrouwen die natuur toebedeeld die voor mannen het comfortabelst is en voor vrouwen bijzonder nadelig. Mannen hebben in de loop der tijd vrouwen tot slaven gemaakt en een van de hulpmiddelen hiertoe was en is het poneren van een vrouwelijke natuur tot slaafsheid, dienstbaarheid, weerloosheid, inschikkelijkheid. Wij hoeven onze natuur geen geweld aan te doen door strijdbaar te worden in plaats van inschikkelijk, kwaad in plaats van verdrietig, agressief in plaats van depressief, onaangepast in plaats van aangepast. We hoeven alleen de mannelijke notie van wat onze natuur zou zijn, te verwerpen. We zijn, wat we onszelf maken. En in naam van onszelf en de vrede, moeten we onze zogenaamde vrouwelijke natuur verwerpen.

- *Mannen niet meer materieel en/of emotioneel verzorgen, dus op weg naar een kook-, neuk- en baarstaking.*

Shulamith Firestone zei het al, de liefde voor de man is de achillespees van de vrouw. Liefde voor mannen maakt elke strijd tegen mannelijke instituties waardeloos. Het heeft geen enkele zin 23 uur van de dag in touw te zijn tegen het militaire apparaat, als je het resterende uur van de dag gebruikt om diegenen die dat apparaat in stand houden en gebruiken, te steunen. De liefde van de vrouwen voor mannen maakt dat alle mannengeweld geëkskuseerd wordt en maakt dat elk verweer van vrouwen tegen mannengeweld niet serieus genomen hoeft te worden door mannen. En terecht. Als vrouwen mannen veroordelen vanwege hun gewelddadigheid en vervolgens eens lekker verwennen, omdat ze toch lief zijn en er niets aan kunnen doen dat ze heerszuchtig zijn, dan kan je ook niet verwachten serieus genomen te worden. Als je anti-militaristies bent en, dit oprecht meent, dan is het duidelijk dat je een zoon die graag of braaf de militaire dienstplicht gaat vervullen, materieel en emotioneel aan zijn 'lot' over moet laten. Als elke man een of twee vrouwen (echtgenote en moeder) achter zich heeft staan, ongeacht wat hij uitvreet, dan is elke strijd tegen mannelijk geweld bij voorbaat verloren.

Als we het menen dat we vrede willen, dan moeten we in de eerste plaats emotioneel afstand nemen van mannen. En omdat dit geen energie kost, maar juist energie oplevert, blijft er genoeg tijd en energie over om samen met andere vrouwen strijd te leveren tegen de manneninstituties die vrede verijdelen. Het is duidelijk dat een massale kook-, neuk- en baarstaking van vrouwen gevolgen zal hebben niet alleen voor de relaties binnenshuis, maar voor de hele maatschappij. En voor zo'n actie hoeven vrouwen niet eens veel te doen, maar juist eens een heleboel niet te doen. Wel moet elke vrouw dan haar huis uit, want reken maar dat er een hele lading fysiek geweld op de hoofden van vrouwen neerdaalt.

E. Allen⁵ geeft een voorbeeld van effectieve vrouwenstakingen in de twintiger jaren in Nigeria. 'Als marktvrouwen hadden vrouwen uit de Igbo stam een redelijke politieke macht. Zij stelden in hun dorp regels op voor mannen en vrouwen en hadden hun eigen autonome organisties,

waar ze ook spraken over problemen die ze met hun mannen hadden. De regels die ze opstelden hadden te maken met de markt, de oogst en het houden van vee. Als mannen deze regels overtraden, kregen ze een boete. Als ze deze weigerden te betalen, weigerden vrouwen voor hun man te koken, voor de kinderen te zorgen en met hun man te vrijen. Een andere maatregel was 'to sit on a man', dat wil zeggen door dansen en roepen hem belachelijk maken.'

• *Je zoveel mogelijk terugtrekken uit manneninstituties, dus uit het huwelijk blijven of gaan, uit de gemengde vredesbeweging blijven of gaan en dergelijke en in feministiese vrouwengroepen actief worden.*

Waarom uit de gemengde vredesbeweging? Omdat de gemengde vredesbeweging net als de institutie waartegen hij strijdt, het militaire apparaat, patriarchaal is. Hij is ook op een zelfde manier georganiseerd als het leger: hiërarchies met strikte taakverdelingen. Aan de top wordt het beleid uitgestippeld en daar zitten de mannen, aan de basis wordt het beleid uitgevoerd, en daar ploeteren de vrouwen. Bij het IKV bijvoorbeeld zijn meer vrouwen dan mannen aangesloten, maar het hoofdbestuur (!) bestaat voor 90% uit mannen.

Werken in een gemengde vredesbeweging brengt veel frustraties met zich mee. Er moet immers gestreden worden op twee fronten tegelijkertijd: tegen het leger, oorlog, bewapening en dergelijke (het expliciete doel van de beweging) en tegen de mannenmacht in de vredesbeweging. Mannen uit gemengde vredesbewegingen zijn namelijk helemaal niet tegen mannenmacht en zijn geheel niet van plan het patriarchaat omver te werpen. Integendeel. Ze zijn uit op macht om bepaalde voor hen nadelige vormen van mannenmacht uit te schakelen en de hulp van vrouwen wordt daarbij op prijs gesteld, mits de vrouwen zich wel schikken in de door mannen vastgestelde doelen en middelen van de beweging. In gemengde vredesbewegingen wemelt het van de mannen die oprecht tegen militair geweld zijn, maar er echt geen kwaad inzien dat ze hun vrouw thuis onderdrukken. Gandhi geldt als een vredesapostel, een geweldloosheidsapostel bij uitstek, maar ook hij heeft zijn vrouw verkracht.

Bondgenootschappen met mannen leveren vrouwen meestal niets op. Eruit dus, vrouwen!

De huidige vrouwenvredesbeweging is nu inhoudelijk en strategies nog niet erg sterk. Wel biedt zij perspectieven op een effectieve, fundamentele beweging tegen geweld, als feminisme en vredesstrijd met elkaar verbonden worden. Vrouwen voor Vrede is het stadium van 'vrouwen voor vrede' nu wel te boven en de meeste hierbij aangesloten vrouwen vinden het langzamerhand ook hoog tijd worden om hardere acties te voeren en feministiese inzichten te gebruiken bij hun analyse van (oorlogs)geweld.

- *Onze eigen prioriteiten stellen en samen aktievormen bedenken die effectief zijn voor vrouwen en tot verdieping van de analyse leiden*

Uit het voorgaande is wel af te leiden dat wij het geweldloos opvoeden van kinderen tot geweldloosheid en vredelievendheid door vrouwen in het gezin, niet als een erg effectief middel beschouwen tot bestrijding van mannenmacht en -geweld. Doelmatiger is het om meisjes en jongens apart in groepjes op te laten groeien in plaats van in gezinnen onder de hoede van één vrouw.

Maar als moeders toch persé hun kinderen zelf in een gezin willen opvoeden, dan bewijzen ze de vrouwenvredesbeweging de beste dienst door niet al hun energie te besteden aan de opvoeding van jongens tot geweldloze vredelievende mensen, maar in plaats daarvan aan de opvoeding van meisjes tot strijdbare, onafhankelijke, zelfbewuste vrouwen. Probeer je dochters tot judo, karate, zelfverdediging te motiveren in plaats van tot ballet, handwerken en dergelijke: Probeer ze in gemakkelijke kleding te krijgen in plaats van in strakke, de bewegingsvrijheid bemmerende kleding. Probeer ze strijdbaar te maken in plaats van mee-gaand. Met andere woorden, probeer te vermijden dat meiden gekneed worden tot 'echte' vrouwen in patriarchale zin.

Zoons zullen eerder tot minder gewelddadige mannen opgroeien door gewelddadig gedrag te negeren dan door overmatige aandacht, begrip en liefde.

Het is trouwens opvallend dat in lezingen over vredesopvoeding, kursussen, folder en dergelijke altijd versluisend gesproken wordt over 'kinderen', alsof er niet een hemelsbreed verschil is tussen jongens en meisjes.

Een *vrouwenvredeskamp* is gebleken een tamelijk effectief middel te zijn om gezamenlijk te werken aan een analyse van patriarchaal geweld. Jammer alleen dat de discussies zo zijn blijven steken in de kwesties 'waarom alleen met vrouwen', 'de autoriteiten' en 'de (mannen)media'. Het kamp haalde vrouwen uit hun isolement van het individuele huishouden en bracht ze bij elkaar in een vrouwengemeenschap. Het kamp konfronteerde vrouwen ook met patriarchaal geweld in allerlei vormen: primitief fysiek geweld van relatief machteloze mannen (vernielingen door jongens), verbaal geweld (schelden, toeteren door voorbijgangers, negeren door journalisten, intimideren, belachelijk maken en dergelijke), geïnstitutionaliseerd fysiek geweld (politie-optreden), geïnstitutionaliseerd psychies geweld (B en W, mannenmedia, Raad van State). Verder konfronteerde het kamp vrouwen met het feit dat we (nog) geen effectief antwoord hebben op die verschillende vormen van geweld. Tenslotte bood het kamp vrouwen de mogelijkheid om te experimenteren met vreedzaam samenleven. In volgende vredeskampen en andere akties zal dit alles zeker worden voortgezet.

Noten:

1. 'Van Duifjes en Bommen' door Marijke Mossink, in Lover 82/2
2. 'Kramperen bij de Basis' door Katinka Lünemann, in KATIJF, okt. 1982
3. 'De Vrouw als Vredesengel' door Renate Dorrestein, in Opzij 12/82
4. 'De Dialektiek van de Sekse' door Shulamith Firestone, uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 1979.
5. In: 'Women in Africa' door J. Hafkin

Lied voor 't Vrouwenvredeskamp

op de wijs van een
Chileens volkslied

1.

De oorlogsdreiging maakt me soms zo bang
we willen niet meer wachten, we wachten al zo lang
Daarom ga mee naar 't vrouwenvredeskamp
doe wat je kunt tegen een oorlogsramp

Daarom ga met ons mee, blijf daar niet langer staan
en sluit je aan, want anders is het gedaan.

WIJ VROUWEN WIJ WILLEN DE VREDE HIER OP AARDE
WIJ VROUWEN WIJ WILLEN DE VREDE HIER VANDAAG!

2.

Luns in Brussel, van Mierlo in Den Haag
kom stop je oorlogsdenken en doe 't nog vandaag
't is een spel met vuur die mannenpolitiek
neem ze hun speelgoed af, ze maken ons zo ziek.

Daarom ga met ons mee naar 't vrouwenvredeskamp
doe wat je kunt tegen een oorlogsramp
Daarom ga met ons mee, blijf daar niet langer staan
en sluit je aan, want anders is het gedaan.

3.

Dus blijven we hier zitten al duurt het wel een jaar
om te protesteren, bewust van het gevaar
de militaire basis Soesterberg moet van de baan
als Holland gaat ontwapenen komt Europa erachteraan.

Daarom ga met ons mee naar 't vrouwenvredeskamp
doe wat je kunt tegen een oorlogsramp
Daarom ga met ons mee, blijf daar niet langer staan
en sluit je aan, want anders is het gedaan!

- ★ Vrouwenverzet tegen de kruisraket
- ★ Defensie dankzij on(der)betaald vrouwenwerk
- ★ Patriarchaat en militair apparaat
- ★ Strategie van een feministiese vredesbeweging
- ★ Het leven in het kamp

